

NA BOJIŠČU.

Epizode iz laške ustaje leta 1848.

Spisal

JAN KLECANDA.

Poslovenil iz češčine po drugi izdaji

IVAN REJEC.

V GORICI.

Tisk. in zal. «Goriška Tiskarna» A. Gabršček.

1898.

1N = 030002285

L. 1848—1898.

Letos obhajamo v Avstriji 50-letnico vladanja cesarja Franč. Josipa I., — v Italiji pa 50-letnico revolucije. . . Češki pisatelj Jan Klecanda se je udeležil bojev v Italiji proti ustašem in njihovim pomagalcem. Pozneje je napisal knjigo «Na bojišti», v kateri je divno narisal razne prizore, katere je bodisi sam doživel ali si jih je umislil, da je naslikal češkemu čitajočemu občinstvu ono mogočno gibanje in boje leta 1848. za združeno mlado Italijo. Spretno pero tega pisatelja nam je narisalo nekaj krasnih značajev v izpolnjevanju svoje dolžnosti in dane obljube ali prisege — ter po drugi strani v vroči ljubezni do svobodne in zjedinjene domovine.

Knjiga se mi je bila že pred leti jako omilila. Ko se je pa bližalo leto 1898., sem si oskrbel prevod, in zdaj ga podajam v tej knjigi tudi slovenskemu narodu. Uverjen sem, da ustrezem s tem čitateljem «Slovanske knjižnice».

V Gorici, 1. julija 1898.

A. G.

Epizoda.

I.

Dne 18. marca leta 1848. je bil Milan, glavno mesto lombardskega kraljestva, podoben ognjeniku, kateri se je pripravljaj po dolgem mirovanju k novemu izbruhu.

Vrelo je pod temi ognjeniškimi tlemi, sem ter tja so se dvigali kvišku kolobarji dima, ponekod je švignil plamenček. Zemlja se je potresala, oglašalo se je temno gučanje, kakor kadar so tla na tem, da vržejo iz sebe močne toke lave. Začenjala je dušeča vročina, nič podobna onemu vzduhu italskega kopnega podnebja. Biló je tu kakor ob kovaškem ognjišču — čutiti sopar in smrad žvepla.

Ti kolobarji dima in plamenčki so bili znaki navdušenja, katero si mogel slišati na

vsakem koraku po ulicah milanskih. Temno gučanje se je odzivalo iz tropov ljudij, sprehajajočih se po širokih korzih, tlačočih se v ozkih uličkah starega mesta. Zemlja se je potresala pod škrtanjem težkih vojaških voz in pod kopiti konj, ki so nosili jezdece iz raznih delov Milana k starodavnemu gradu. Gnječe ljudij so se razmikale, da bi propuščale vojsko ali vozila. Potlej so se strnile zopet in se dalje valile, zaganjaje zdaj pa zdaj oglušno ukanje, kadar je tu ali tam zaklical nekdo slavo Italiji, ali kadar je s kakega balkona zaplapolal na trenotek trobojni narodni prapor. Gorko je bilo, zadušljivo gorko, kajti iz očij vseh je plal ta divji, zlovešči plamen.

Ni bil danes praznik, in vendar so zapirali delavnice, in vse drugače marljivo prebivavstvo je bilo na ulicah ali balkonih, kakor bi slavilo kak velik dogodek.

Ob deseti uri zjutraj se je oglasil v cellem mestu ropot. Jedva da je s stolničnega zvonika odbila deseta, so začeli prodajalci v vseh ulicah s hruščem zatvarjati svoje štacune. Pritlična okna so se zapažala, vrata zapirala, žene in otroci so kar na povelje odhajali v hiše.

Maršal Radecki, vrhovni poveljnik italške armade, se je baš posvetoval s svojimi generali v poslopju vojaškega poveljništva, kadar se je čul ta čudni ropot, nevarljivi

predhodnik vsake ustaje. Bilo je čas oditi iz ogroženega poslopja sredi mesta v grad, kjer ni bilo za ta čas nobene nevarnosti, in odkoder se je dalo bolje opazovati, kaj se godi v mestu, nego iz ozke «Contrada di Brera».

Na ulicah je kraljeval neprestano isti šum, a ljudje se niso več sprehajali kakor poprej. Na vseh oglih, na vseh javnih poslopih so se naglo pokazali velikanski lepaki, okolo katerih se je tlačilo radovedno meščanstvo.

Kdor je umel čitati, je čital na glas in izkliceval, kdor ni umel čitati, je poslušal in kričal potlej tem bolj.

Pred takim lepakom na borzi na trgu «dei mercanti» je stal človek orjaške postave, kateri je bil za dobro glavo večji od drugih. Odet je bil v nekam kričavo obleko iz svetle snovi s širokimi raznobarvnimi progami. Njegov obraz je izdajal, da ni sin gorkega juga, da je marveč njegova zibel stala nekje daleč na severu, o čemer so pričali tudi dolgi, svetli zalizec^{*)}, plapolajoči po obeh straneh njegovega obličja.

Dočim so vsi ostali pokazali ob čitanju razglasa na oglu veliko navdušenosti in odhajali z radostnim vikanjem, je ta mož stal tu docela mirno. Roki je imel brezbržno

*) Takozvana brada do pol lica.

globoko v žepu porineni, slovkal je počasu kakor učenček in se ugodno ob tem zibal s strani na stran.

«Milorde!» se je začul v tem neki glas, in tujec je začutil roko, katera se je doteknila njegovega ramena. Ni se dal motiti in je mirno dočital poslednjo vrsto, potem se je obrnil.

«Ali ste vi, milorde? Kaj tu delate, za vruga?» je vprašal mali mož, kateri ga je poprej ogovoril.

«Aj glej, master Rouland!» Anglež je vzel roko iz žepa ter jo podal možiču, da jo malce stisne, kar je imelo biti dokaz radosti nad tem svidenjem. «Učim se tu čitati, kakor vidite! Lepa govornica ta laščina!»

«Ali razumete to, kar ste čitali!»

»Niti za lek! A kaj mi je do tega?»

«Prevedem vam to, ako je drago!»

«Ako vam ne dela truda, v božjem imenu», je mirno odgovoril Anglež.

«Nujte torej slišite! To je brzojavka z Dunaja, oznanjujoča, da je cesar dal svojim deželam ustavo, pravo združevanja, odstranil cenzuro ter dovolil ustanovitev narodne straže!»

«Tako? In zavoljo tega se ti norci toliko radujejo? To so vendar reči, brez katerih človek niti živeti ne more!»

«Prav zato ta radost!»

«In torej je zdaj po vsem?» je mrzko vprašal Anglež.

«Po čem, milorde? Ne razumem vas!»

«Dolgočasim se, moj mili, in tu sem prišel sem v Italijo iskat troho zabave. Reklo se mi je, da tu nekaj počī. Nadejal sem se, da pridem na bojišče!»

«No — in?»

«No, zdaj, ko so takó veseli, da so dobili, kar so hoteli, je po vojni!»

«Tako! Čemu bi bil torej jaz tu?»

«Zares, vi ste tak hujskaček, ki s svojim prihodom draži ves svet. Kaj hočete tu?»

«Sem „professeur en barricades“, je odgovoril možič, ponosno se vspenši.

«Aj, aj!» se je čudil Anglež, ne vedé, kaj to znači..

«Ne mislite si, da je tako lahko zgraditi barikado, kadar se človek temu ni učil. Tu tega ne umejo, prišli smo je učiti!»

«Ah tako! Razumem, — vi to umete!»

«Sem Parižan! Je to že v naši krvi!»

«In mislite torej, da vendar k nečemu pride?»

«Zanesite se na-me! Italijani imajo že dosti te avstrijske vlade. Hrepené po tem, da bi vrgli s sebe jarem neomikanih barbarov, kakor udvorno nazivajo Nemce. Cela Italija tli. Malce razpihati — in ustaja izbuši v polni požar.

Anglež je oprezno potegnil roki iz žepov

ter si ji zadovoljno mel. «Torej vendar nekaj!» je rekel. «In konečno i mala revolucija je lepša nego li najkrasnejša vojna!»

Nekakšen človek iz tolpe je opazil oba moža, govoreča tuje besede. Pojav Angleža mu je bil zoprni zavoljo njegove blede polti in svetle brade. Potegnil je soseda za suknjo in, pokazavši s prstom na tujca, zašepetal: «Una spia».

Una spia — vohun — pomagač policije — to je šlo od ust k ustom in mahoma so se obrnili pogledi vseh na moža.

«Pojdite, gledajo na nas nekako sumnjivo», je šepetal Francoz ter vlekel Angleža za suknjo.

«Eh kaj! Jaz sem samo opazovalec, in mi Angleži smo zdaj tu dosti priljubljeni!» je odgovoril lord in se brezbrizno obrnil k množici.

Toda že je bil obkoljen od nekoliko Lahov, kateri so se bali, da bi jim utekel. Profesor Rouland, manj očiten v svojem temnem oblačilu, je izginil v tolpi.

«Kriči: evviva l' Italia!» so vpili nekateri na udivljenega Angleža.

«Sono Inglese!» je kričal Anglež, zbravši vse svoje znanosti v laščini. A podražena množica se ni brigala za njegovo upitje. «Vohun si, izdajica» — so vriščali, in že je padlo nekoliko udarcev na začujenega lorda, kateri ni mogel pojmiti, v kakem sodržaju

so te palice s klicanjem «Evviva». Prihajalo mu je tesno, kajti v tolpi so se zabliskala tudi že bodala.

«Nazaj, zbabelci! Dvajset na jednega!» je zazvenel klic, in v tolpo je planil z razgaljeno sabljo avstrijski častnik. Kakor kadar pade lev na jato srditih volkov, so se razpršili naskokovalci. Koli so se povесili in noži izginili, Anglež je stal zopet na prostem.

«Pojdite, gospod! Ste svoboden!» je rekel častnik in, prijemši njegovo roko, ga je hotel odvesti. Ali med tem so se Lahi vzpametovali od svoje prestrašenosti. Imeli so zdaj mesto jednega sovražnika dva, katerih ni mogla jedna sablja ubraniti dvajstih palic.

Bilo je treba le jednega izpodbujajočega vzklika, da bi se vsi vrgli na častnika.

Kar se je v tem stresla zemlja. Z grajskega stolpa so zagrmeli topovi, kličeči celo posadko v orožje. O prvem poku so vtihnili vsi, čakaje, kaj bo sledilo. Naprožene roke so omahnile, usta ostala otvorjena. In predno je dognal poslednji pok, sta bila častnik in Anglež tako daleč, da ni bilo lahko misliti na njuno zasledovanje.

Častnik je hitel po ozkih uličkah ter vlekel za seboj svojega varovanca, kateri je brez volje šel za njim. Na srečo nista srečavala mnogo ljudij, kajti vse je bilo v živějšíh ulicah, in posamezniki, kateri so se

tu pa tam z njima srečali, so se zadovoljili s tem, da so za častnikom zalučali kamen ali kletvo in potem utekli.

Stoprav na foru pred gradom sta si oddehnila hodeca. Tu sta bila že varna. Med Angležem in rešiteljem se je razpredel kratek govor; dorazumela sta se v nemščini.

«Pojdete v grad, gospod?» je vprašal častnik.

«Tam vendar ni prostora civilistom!»

«Vsakomur, kdor tam dole ni življenja varen!»

«Bila je to nekaka pomota! Kaj so vendar hoteli?»

«Hotel so vas ubiti!»

«Opazil sem, ali zakaj?»

«Zato, ker niste kričal »evviva« kakor oni!»

«Ah tako! No to je tedaj zopet dobro! Vrnem se in bom kričal!»

«Mislite na svoje življenje, gospod! Ne delajte lahkomišno. Pojdite za menoj, tam gore bodete v mojem varstvu!»

«Ohranim življenje pred noži, da bi umrl dolgega časa. Nočem gledati vojaških parad!»

«Za te zdaj ni časa, prišla je doba činov! — Sicer, kakor vam ljubo! Ostanite z Bogom!»

«Z Bogom, gospod! In zahvaljujem se vam. Bodete-li kdaj v podobnem položaju,

rad vam povrnem današnjo službo!» je resno zagotavljal Anglež.

«Hvala; upam, da k temu ne pride», se je zasmel častnik.

«Kdo ve?»

Častnik je mahnil z roko in hitel k ogromnemu grajskemu poslopju, odkoder so zdaj pa zdaj še zmirom grmeli streli iz topov.

* * *

V tem trenutku, kadar so zagrmeli topovi v gradu, je začela vojna. Italija je dvignila trobarvni prapor svobode in jednote, maršal Radecki vzpostavil črnormeni prapor z dvoglavim orlom, da bi, kakor je bil poprej obljubil v enem svojih manifestov, pod krili tega orla čuval zemljo proti vnanjim in notranjim sovražnikom. Italija je vrgla Avstriji rokavico v hipu, kadar se je od dunajske revolucije in nemirov v drugih deželah potresala cela država v svojem temelju, — in Radecki jo je dvignil.

Stari maršal je stal na grajski esplanadi, obkoljen od svojih generalov. Zamračen je gledal doli v mesto, kjer je z vsakim trenutkom hrup postajal resnobnejši. Ordonance so dojahovali z vseh koncev mesta ter obveščali, da ljudstvo prehaja od radostnega vikanja k dejstvu. Na svetovalnici je razvit narodni prapor, in ljudstvu je razdeljeno orožje.

Radecki je gnevno mečkal v roki nekak papir. Bila je to zahteva civilnega guvernerja, da bi vojska ne delala korakov, dokler se ne bode za to prosilo.

«Najbrže se radujejo zavoljo cesarskih dekretov», se je mrzko smejal maršal. «In v izjavljanju te radosti jih nimamo ovirati, kakor gospod guverner zahteva. Kaj mislite vi o tem, gospoda?» —

«Mislim, da so ti diplomati neozdravni,» je odgovoril jeden pobočnikov, «in da mora vaša ekscelenca pričakovati z mečem v roki, kaj se bo godilo!» —

«Govorite pravo!» je rekel žalostno maršal. «Bil bi tako rad prizanašal Italiji, toda vidim, da drugače ne bode!» —

Približal se je v polnem diru jezdec, oznanujoč, da se je ljudstvo polastilo palače «di governo» in ubilo tamošnje straže.

Maršalu se je napela žila na čelu. «Ali spada to tudi k onim radostim nad cesarskimi dekreti?» je gnevno zavpil. —

«To niso že izgredi — to je ustaja!» je rekel nekdo generalov. —

«Nujte torej velite, naj zagrme topovi», je zaukazal maršal pobočniku. Ta je dal znamenje — in s strelom, kateri se je stresel po gradu in celem mestu, je bila izpremenjena cela Italija v jedno bojišče.

Bil je tisti strel, kateri je bil osvobodil Angleža in stotnika avstrijske vojske, kateri

se je bil zadržal v mestu dlje nego je dovoljevala opreznost.

II.

Boj, počenši o poldne 18. marca, traja z malimi prestanki skozi pet dnij. Vojaki Radeckega so delali prave čudeže hrabrosti, njihovo držanje je bilo vseh pet dnij uzorno. Ali kaj je bilo moči izvesti s petnajstimi tisoči mož proti deseternati presili! Vse prebivalstvo Milana se je vzdignilo kakor jeden mož, in k temu je bilo v mestu na tisoče tujcev, največ Francozov, Švicarjev in laških prostovoljcev, kateri so prišli sem bojevat za osvobojenje Italije.

In v tem labirintu ozkih uliček milanških, kjer je bila skoro pred vsako hišo zgrajena barikada, kjer se je z vseh oken streljalo in kamenje lučalo na sovražnika, je bilo težko bojevati pravilni vojski. —

Sicer ni šlo že samo za pokorjenje Milana, katero se je moglo doseči z izgladovanjem in bombardovanjem mesta. Cela Italija se je bila že vzdignila in razven tega se je bližal meji kralj pijemontski Karol Albert s številno vojsko, da bi se pridružil ustašem.

Radecki je izprevidel, da se tu pred zidovi velikega mesta, ob samem ognjišču revolucije, ne more sovražni vojski postaviti

na odpor. Milan se je moral na nekaj časa žrtvovati, ako ni imelo biti izgubljeno vse. Le jedin kraj je bil, kjer je zaupal maršal s svojo šibko vojsko zmagati, in to med Verono in Mantuvo, Peschiero in Legnanom. Tam, oprt ob te štiri trdnjave, na tleh, katera so poznali on in cela njegova vojska, se je mogel vreči tudi na močnega sovražnika. Zdaj šele so izkazali svojo ceno veliki manevri, katere je v poslednjih letih miru vršil maršal na teh krajih. Ljudje, nenaklonjeni maršalu, so delali o njih dovtipe in trdili, da služijo le temu, da bi gospodje generali in itendanti bili s svojim prihodom v okras. I na Dunaju so videli te velike in drage vaje neradi, toda maršal ni odnehal. Radecki je dokazal s tem svoj proroški duh, kajti slutil je, da se bo na teh krajih, proslulih od te dobe za trdnjavski četverokot, nekdanj odločevalo ob usodah Avstrije. — —

Petega dne po izbruhu ustaje ob 10. nočni uri je stala vsa posadka milanska na vojaškem vežbališču za gradom, pripravljena k odhodu. Vojaki in častniki so bili oslabeledi od boja, kateri so bili skoz pet dnij vedli v neprestanem dežju, po dnevu in po noči, ne da bi si bili mogli ves ta čas drugače ugoditi nego na razmočenih tleh okoli gradu, ki jim je bil jedino zatočišče. Toda te nevolje so le okrepile disciplino, katera je vladala zmirom v železni vojski Radeckega.

Vsi zvonovi sedemdesetih cerkva milanskih so burili na alarm. Prebivalstvo mesta je plašno čakalo, kaj se bo godilo, kajti vedelo se je, da sta se obe opazovalni brigadi, kateri sta bili dosle postavljeni proti Piemontu, združili tekom dne z ostalo vojsko.

Pričakovan je bil naskok z nekoliko strani ob enem in silno bombardovanje. Ali po deseti uri se je genila vojska k pohodu. Po ulicah ni bilo možno iti, ostajala je jedina pot, — pot po trdnjavskih nasipih, okoli celega mesta do rimskih vrat, odkoder je vedla cesta k Mantovi. —

Cela pot, po kateri se je imela vojska pomikati, je bila razsvetljena z mogočnimi plamenicami. Vse hiše, ki so stale tu pa tam ob utrdbah so bile dobljene in mnoge njih zapaljene. Odhajali so z gnevom v srcu. Častniki so morali pustiti v pobunjenem mestu vse imetje, in kar je več, mnogi tudi svoje rodbine, na katerih rešitev ni bilo lahko misliti.

Maršal, izpustivši ujetnike, kateri bi ga bili na poti le ovirali, je odvajal samo nekoliko najodličnejših, da bi je pozneje izmenil za žene in otroke svojih častnikov.

V jedni stotnji sta korakala vkupno stotnik in poročnik. Pohoda vojakov ni nič vznepokojevalo, od prednjih straž ni bilo slišati streljanja, zabavali so se torej tiho.

«Saj jaz tudi ne grem z lahkim srcem», je pravil poročnik, vzdihaje iz globine.

«Jaz zapuščam tu umirajočo mater», je rekel stotnik s temnim glasom.

«In jaz ljubico, s katero, kdo ve, ali se še kdaj snidem», je pristavil poročnik.

«Imel ste jih že dvajset, in ta ni poslednja, mili dečko! Ali jaz sem imel le jedno mater, jedino drago bitje na svetu!» je rekel stotnik, in oba sta umolknila.

«Čujte», je začel po kratkem času stotnik. «Kako dolgo bo trpelo, da preide vsa vojska s spremstvom in bolniki?»

«Najmanj uro, morda i dve!» —

«Mislite? In moja mati biva na rimskem korzu, nekoliko sto korakov od vrat, s katerimi opustimo mesto!»

«Za Boga? Kaj mislite, stotnik?» se je ustrašil mlajši. —

«Ne rečem vam, ker si dovolim pregrešek!» —

«Znam molčati, toda uvažite, da žrtvujete svoje življenje jedinemu trenutku!» je prigovarjal poročnik.

«Hočem, da bi mati ne umrla z mislijo, da nisem med živimi. Ali more tu biti govor o nekakšni žrtvi?»

Poročnik je molčal.

«Ali boste vodili stotnijo, dokler se vrnem?» je vprašal stotnik šepetaje.

«Bom vodil!» je odgovoril tovariš. —

«In če se ne vrnem, ostanife z Bogom!» je zašepetal stotnik ginjen. «Toda mislim, da pridem. Dohitim vas, — nikdo tega ne opazi v tej zmotnjavi!»

Približali so se mestu, kjer so bili zakriti v nočno temo. Stotnik je stopil dva koraka v stran, izmuznil se izza utrdbe in na to se odpravil po ozki postranski ulički v mesto. — Zagrnil se je v svoj plašč, pritegnil sabljo tesneje k boku, da bi ne zvenčala, in hitel naprej. Slučaj mu je bil prijazen. Pohod prednjih korov se je vršil brez ovire in šuma, od zadaj pak pri gradu so začeli topovi grmeti, s čimer je bil vsak, kdor ni spal, privabljen v to stran.

Srečno je prihitel na rimski korzo. Naletel je nekoliko osamelih hodcev, toda ti so bili preveč razčiljeni od zvonjenja in streljanja, da niso pazili na-nj. Neopažen se je zmuznil v hišo, da bi si izprosil blagoslov za bodoče boje.

Pokrepčan in potešen je odhajal po kratkem času. Čas je hitel, moral je za svojim korom. Ali v genotju ni opazil, da je pozabil plašč.

Jedva da je stopil na ulico, osvetljeno z nekoliko svetilnicami, se je podil tudi trop ljudij. Zasedevali so nekakšnega človeka, ki je obupno kričal. Nekateri so opazili

častnika, spoznali avstrijsko uniformo ter mahoma prenehali v gonji. Z vriščem so se vrgli na novega sovražnika.

Stotnik je, videvši, da je izgubljen, skočil k bližnjemu zidu, da bi vsaj svoje življenje kar najdražje prodal. Z dvema mahljajema se oprusti dveh sovražnikov, toda omagoval je pred presilo.

«Evviva l' Italia! Evviva!» se je ozvalo v tem z gromovitim glasom, in cela množica se je pridružila temu nenadejanemu klicanju.

Stotnik je čutil, da ga je zgrabila močna roka. Nekdo je odprl mala vrata v zidu, h kateremu se je bil stotnik poprej umaknil, ter ga potegnil noter za seboj. Predno je kateri zasledovalcev mogel za njimi, so padla vratica in se zaprla.

Udivljen se je ogledal častnik po svojem rešniku in spoznal — Angleža.

«Goddam! Vi ste, stotnik?» se je čudil Anglež.

«Vidite, že znam kričati: evviva!»

«Kričali ste v pravi čas», se je zasmejal stotnik.

«Kje pa smo?»

«V angleškem konzulatu!» je slovel odgovor. «Toda pojdite, utegnili bi vlomiti duri. Povedem vas k vratom!»

Moža sta molče preskočila vrtni zidek

in bila v ozki ulički, katera je vedla k mestnim utrdbam.

«Kaj tu delate?» je vprašal stotnik.

«Zabavam se!» —

«In rešujete ljudem življenje! Hvala vam!» —

«To je le v plačilo!» —

«Pojdete zdaj z nami?» —

«Pridem, toda rad bi še kaj tu videl. Podili so todi po ulici mojega prijatelja, Francoza, kateri tu igra čudno ulogo. Hotel sem prav za njim, ko sem v tem uzrl vas. Veselim se, kako to skonča!»

Prišla sta k vratom, kjer je baš stopala poslednja brigada. Stotnik se je lahko neopazovan pridružil, da bi dohitel svojo stotnijo.

«Z Bogom torej, gospod!» je rekel stotnik.

«Z Bogom. Saj res, da bi ne pozabil, Vaši vojaki so junaki!» —

«Verujem rad», se je zasmel častnik.

«In Radecki je dečko!»

«I to je resnica. Veste, kaj je rekel Radecki o tem boju?» je vprašal stotnik, podavaje Angležu roko na razhod. Hitel je, da bi se iznebil svojega rešenika, ki bi se bil rad dal v razgovor.

Blizo v ulici se je ozval krik množice in obupno vpitje človeka.

«Ne vem in nočem vedeti!» je zaklical

Anglež. «Kar reče Radecki, spada v zgodovino. — Mene zanimajo samo take male epizode!» je dodal, pokazujé z roko v mesto.

In porinivši roki v žepa, je bežal, da se mu je od nog prašilo h kraju, kjer so baš ubijali profesorja barikad Francoza Roulanda.

Osveta.

(Z zapuščenega bojišča).

«Kdo tu? — Pomozi, pomozi! — Umiram!» — — — In spet tiho! —

Ranjenec se je napol vzravnal, toda zaman se je trudil, da bi stresel s sebe grozno breme, ki ga je oviralo vstati. Poginoli konj mu je ležal na nogah, dve trupli padlih tovarišev sta mu težili telo, mešaje svojo kri s krvjo ranjenega druga.

Z motnim pogledom se je ozrl vojak naokoli, iskaje vzroka šumu, ki ga je bil prebudil iz smrtne omedlevice. Čutil je že, kako življenje ostavlja njegovo telo, ali nova nadeja ga je okrepila. Opiraje se ob roko, je privzdignil gorenji del telesa kvišku.

Za časek je prisluškoval. Vse je bilo z nova utihnilo. Le tu in tam se je ozval

na zemlji bolesten stok, vendar i to že tako slabo, kakor kadar se duša ločuje telesa.

Izbulil je plemeneče oči, ne bi li zagledal kako živo bitje, ki bi mu moglo pomoči. Zaman! Slabi svit meseca, prodirajočega skozi redke oblake, je motno osvetljeval zapuščeno bojišče, in ranjenec ni videl nič nego padle vojake, prijatelje in sovražnike, ubite konje, pogažene oprave in čake.

In vsi, ki so ležali tu, so bili mrtvi ali so umirali. Grozen pogled za umirajočega vojaka. Ne daleč od njega je ležal mlad drug, skoro še otrok. Mesec je osvetljeval blede, od bolesti poslednjega boja izpačeno obličje. Včeraj je bil to mladenič rožnih lic — danes strašilo.

Vojak je strepetal. Obrnil se je z grozo na drugo stran. Krog in krog zapuščenega bojišča so molele kvišku strme, razdrobljene skale. Stoletna drevesa so povešala svoje veje nad bojiščem. V daljavi se je odpirala globoka soteska. Tam v to stran se je umeknila avstrijska vojska, proganjena od znatne ustaške premoči.

Bilo je še čuti grmenje pušk. Boj je divjal tam dalje, zato ni prišel nikdo, da bi poskrbel za težko ranjene vojake.

«Pomozi, pomozi! — Umiram!» je za-
ječal vojak z oslabelim glasom. Ali le jek svojih besed mu je odgovarjal z zateglim zvokom. Tu in tam se je ozval bolesten

vzdih, in temne veje velikanskih dreves so se v vetru gugaje stegovale in krčile, kakor roke strahov, segajočih po svojih žrtvah.

Oblaki so zakrili za hip mesec; bila je tema.

«Nikdo tu — nikdo!» je zašepetal vojak obupno. «Konec je vsemu! Lahko noč, svet, lahko noč, Irma!»

Ranjeni vojak je zaprl oči, zgrudil se onemogel spet na hladno zemljo. V tem je zaslišal na novo nekako šuštenje. Zaznal je prasket suhih vej. Čutil je, da se nekdo vleče k njemu po zemlji. Slišal je, a ni se že mogel privzdigniti. Smrtna omedlevica ga je napadala. Strepetal je groze, nadeja je že izgnila. — Udal se je misli na smrt, že jo je z zaprtima očema videl pred seboj. Vedel je, da ga ne more doleteti že nič hujšega, in vendar se je stresel, občutivši nedaleč od sebe živo stvar. Zavest ga je ostavila.

Po zemlji se je plazila k umirajočemu vojaku temna postava. Bil je to avstrijski vojak, njegov tovariš. Odet je bil v razdrapan huzarski plašč. Njegova obupna kletev je bila pred malim časom, ki je prebudila tovariša iz omedlevice. Slišal je njegovo klicanje, in zdaj se je s težka vlekel po kamenju in usehlem grmičju k njemu.

Približavši se tovarišu, se je podprl ob roki, da bi mu pogledal v obraz. Zasmeljal

se je tiho. Potresel ga je, — ali ta se že ni zgenil.

«Je to on», je zašepetal. «Je on, — toda že mi je ušel! Mudilo se mu je k vragu! — Škoda!» Znova se je nagnil vojak k tovariševemu truplu, ogleduje v tem obrise njegovega obličja. «Ti si to, Paolo Rosetti, — in meni si utekel!», je zamomljal med zobe in zaškripal ž njimi zlosti in bolesti.

Omedleli se je prebudil pod gorkim dihom tovariševim ter odprl oči.

«Paolo — Rosetti! Kdo me kliče!» je šepetal s slabim glasom. »Kdo je tu?»

«Prijatelj! Avstrijec! Vojak kakor ti, torej tvoj drug», je odvrnil huzar z izpremenjenim glasom. Celo telo mu je zadrhtelo, kakor telo zveri, kadar se pripravlja k poslednjemu skoku na žrtvo, ki jej že ne more ubegniti. V njegovih očeh se je zaiskril grozni ogenj sovraštva.

«Bog te pošilja! Pomozi, brate, umiram», je ječal Rosetti, trudé se, da bi vstal.

«Umiraš? — Kaj na tem? Jaz tudi! — Pojdeva torej skupaj in bo nama veseleje», se je zasmel vojak.

«Tudi ti si ranjen?»

«Vraga, kaj bi pa tu delal? Nisem nebodigatreba. Tudi nisem prišel plenit mrličev. Prišel sem le umret. — Naši so se umeknili presili ter se kje tam v gorah dosle bijejo

s tvojimi rojaki. Kadar bo vsemu konec, pridejo nas zakopat!»

«Zakopat! — Groza!»

«Ali se strašiš tega? — Mar hočeš biti zverem v jed? Globoka jama, tja nas polože, malo apna, malo vode in zasujejo nas z glino. Ločimo se brzo z zemlje. Tebi je ob tem boljše — je to tvoja rodna zemlja. Spal boš v Lombardiji, tu, kjer si zagledal beli svet. Zemlja ti bo lahka, ne boš niti čutil okov, s katerimi bodeva uklenjena, kadar naši tovariši uduše ustajo».

«Nočem umreti!» je šepetal Rosetti obupno.

«Nočeš? Jaz, tudi ne! Ali kroglje ne prašajo. Mene je jedna prav v sredi predrila. — In ti? Kje si ranjen?»

«Sam doslej ne vem. Levica je ranjena s sabljo, desnico je zlomilo kolo!»

«Nič več?» se je zasmel huzar.

«Dole na telesu morda su tudi rane, ali ne čutim jih. Leže na meni drugi», je tožil Rosetti. «Mečkajo me! Ko bi jih mogel stresti, morda bi se ohranil».

«Stresi je, bratec, bodo i tako na goli zemlji dobro ležali», je svetoval drugi s pikrim posmehom.

«Ne morem, — pomozi —».

«Sam sem onemogel. Imam jedva toliko moči, da izdihnem dušo. Ali nimaš žganja? Okrepčaj se!»

Oh, ko bi ga imel steklenico! je vzdihnil Rosetti. «To bi me morda rešilo. Le kapljico žganja in podaljšal bi si življenje!»

«Za časek!»

«Ta časek bi me morebiti vzdržal na življenju, da pride pomoč», je rekel Rosetti.

«In ko bi ti dal polno čutarico?» je vprašal huzar.

«Dal bi mi življenje!»

«Življenje!» je zamrmral huzar ter si odpenjal polno steklenico. «Dam ti torej življenje, ali le za časek!» je šepetal, strašno se nasmejavši. Potegnil je zatek z zobmi ter izlil žganje na zemljo. Bilo je slišati curljanje.

«Kaj je to?», je vprašal Rosetti.

«Morda mi kri vre iz rane! — Tu imaš steklenico. Je v nji le nekoliko kapljic. Hrani je, bodeš jih trebal!»

Slasten vzdih je pridrl ranjencu iz prsij, kadar je začutil žganje v izsušenem grlu. Pritisnil je steklenico na goreči ustnici. Tovariš je gledal na-nj s čudnim režanjem.

«Glej, to očvrščuje! To vliva novo življenje v kri!»

«Bog ti povrni!» je hvaležno šepetal Rosetti.

«Ne zahvaljuj mene, ne zahvaljuj Boga», je rezko odvrnil huzar.

Zavladala je spet tišina nad bojiščem. Le v višavi nekje je zakrokal ptič, čakaje bogatega plena. Oba vojaka sta si sedela

molče nasproti. Rosetti, oprt z levico ob zemljo, se je trudil, da bi izvlekel nogi izpod mrtvih teles. Tovariš ga je gledal, ali ni mu pomagal.

V tem je zopet priplul mesec izza oblakov in obsijal žalostno skupino. O njegovi svetlobi je spoznal Paolo Rosetti svojega rešitelja.

«Ti si, Varagy Ferencz?» je prestrašeno vzkliknil. Ali naglo se je zopet premenil izraz njegovega obraza, ustopivši radosti nad svidanjem.

«Poznal sem te že prej, Paolo Rosetti!»

«In vendar si mi pomogel! Sva oba smrti blizu, odpustiva si! Zahvaljujem se ti Ferencz!»

«Ne zahvaljuj se, nisem ti odpustil!» je odgovoril suho Varagy. «Poživil sem te le zato, da bi poravnala stare račune!»

«Ferencz, za kratko bova morda oba stala pred Bogom! Odpustil sem ti, odpusti še ti meni!»

«Odpustil si? In ne veš niti, kaj imaš odpustiti», se je divje nasmejal Varagy.

«Grešil si ob meni s svojim zasledovanjem! Vem to, in vendar ti odpuščam! Bili smo tovariši; ne hodimo s srdom v večnost!»

«Ne hodimo, prav praviš! Že je vse poravnano», je rekel Ferencz, in z nova je zažarelo njegovo oko s strašnim ognjem osvete.

«Zahvaljujem se ti, Ferencz!» je šepetal s slabečim glasom Rosetti. «Umiram zadovoljneje!»

«Ne zahvaljuj se — počakaj še! — Bili smo tovariši, Paolo, in ti si mi premamil deklo. Ali sem ti smel to odpustiti?» je ledeno vprašal Varagy.

«Irma te ni ljubila! Sama mi je dala srce. Nisem ti je premamil!»

«Molči, veš, da lažeš!» je zakričal na-nj Ferencz. «Ljubila je mene, objemala me je s svojo ljubeznijo poprej, nego si ti prišel. A ti si mi jo premamil!»

«Ti me črtiš, Varagy! Kaj hočeš od mene?»

«Sovražim? Ne več! Kaj hočem? Nič več! Ti si imel brata, imel mater, jaz pa nisem imel nikogar nego njo. — Kadar nam hudobnež ukrade konja s puste, obesimo ga brez milosti. In ti, Paolo Rosetti, ti si mi ukradel ljubico, za katero bi bil dal celo čredo konj, samega sebe — svoje duše spas! In jaz, Varagy Ferencz, naj bi ti odpustil? Nikoli! Slišiš Paolo, ali me slišiš Rosetti? Nikoli!»

Čuden ogenj iz očesa Ferenczevega je rekel Rosettijevemu, da ga čaka strašno maščevanje. Toda ni se mogel niti hotel braniti. Spustil je glavo nazaj ter zaprl oči.

«Umiraš? Ne umiraj še», se je zasmeljal Ferencz in stresel tovariša. «Hočem ti le nekaj

še reči in potem si odpustiva ter pojdeva skupaj!»

«Veš, da sem bil dva dni odsoten», je nadaljeval, videvši, da je Paolo odprl oči. «Kadar sem se vrnil, verovali sta mi, da sem bil padel sovražnikom v roke. Motili sta se! Bil sem nekje drugje in vrnil sem se, da bi videl tebe in potem, če treba — smrt!»

«Prišel si za maščevanjem? Sovražnik te je prehitel!»

«Dal sem ti življenje za časek, Paolo!»

«Da bi me ubil! Zabodi, bom ti hvalen», je zavpil Rosetti.

«Ne, bratec moj, nočem tvoje krvi!» se je zasmel Varagy in hinavskim glasom nadaljeval: «Hočem ti dati uteho na pot v večnost. Hočem, da bi šel z mirno zavestjo, da je popravljeno, kar si na meni zakrivil».

«Imel si brata, res zalega mladeniča! Kakor vsi Lahi, je stal proti nam. Čakal je, da i ti popustiš prapor, na kateri si prisegel in potegneš z ustaši. Poiskal sem ga in njegove tovariše, zavedel sem je in včeraj predal vse sodbi polkovnika Lobela. Veš, to je tisti, ki je dal 17 ujetih begunov postreliti!»

«Moj ubogi brat!»

«Ne miluj ga! Mu je že dobro. — In veš, kje sem bil minole noči? Dve uri odtod je mala vasica, poznaš jo! Tam je bedela z materjo tvoja Irma. Mala kočica, ali zadoščala bi zate in Irmo, kaj ne, Paolo Ro-

setti? Tjá sem šel, da bi prinesel tvoji materi in Irmi poslednji tvoj pozdrav. Toda zakaj trepečeš, bratec?»

«Vrag!» je zavpil Paolo. «Iz tvojih ust moj pozdrav — ta jo je otroval!»

«Ne otroval! Jaz ne delam s strupom. To je orožje žensko!»

«Kaj si torej naredil?»

«Ti ne razumeš?» se je zasmel Valery ter zabodel svoj zlovešči pogled v obličje oslabelega sovražnika.

«Nesrečnik!» se je izdrlo Paolu iz prsij. «Ubil si ju in jaz pojdem za njima!»

«Ne še, Paolo Rosetti! Počakaj na-me! Ne hiti za Irmo, kajti tam se ne boš več mogel oglasiti pri nji. Veš, kaj sem naredil? — Ti si mi vzel vse, jaz sem se le osvetil. Vzel sem ti brata, mater — ljubico! Vsakdo, kakor umeje! Življenje za življenje! Tvoja Irma je umrla, — čuješ, Paolo Rosetti? — Zdaj mi ne odhajaj! — Irma je umrla, vendar še pred smrtjo je — bila moja!»

Grozen krik je pridrl iz prsij umirajočega vojaka. Vzravnal se je siloma do pol telesa, ali smrtnim hropenjem se je zgrudil zopet na zemljo. «Onečaščena!» sta mu šepetali ustni.

«Onečaščena! Dà, tako se temu pravi!»

Z divjo radostjo je pogledoval Ferencz na svojo žrtev. Sklonivši se k drugu, ga je

objel okoli vratu. Stisnil ga je k sebi ter poljubil na ustni, krčevito zaprti. Zaman se je zvijal Rosetti, trudé se otresti vampirja, ki ga je dušil.

«Umiraš, prijatelj? Umiraš, bratec?» je hripavo govoril Varagy, gubé že sam moči in zavest. «Nikdo ne bode za teboj plakal. Umiraš v mojem naročju, kakor je tvoja Irma umrla. Ah — ti si me ugriznil! In jaz sem ti vendar dal poljub, kí ti ga je poslala umirajoča Irma!»

Hripavi smeh Ferenczev se je razlegal po bojišču. Tako grozen smeh, kakor tuljenje hijene, kadar je prišla med mrličé gostovat, tako strahovito, kakor hehetanje jastreba in šumenje njegovih perutih, kadar se je vrgel na mrtvo žrtev. Ali Paolo ni odgovoril, bil je mrtev.

«Mrtev!» je zaklical Ferencz zmagovito. «Veroval mi je! — Maščevan sem in rad umrjem!»

Vojak je legel na zemljo poleg mrtvega druga in zatisnil oči. Ni imel toliko sile, da bi potegnil roki izpod neprijateljevega telesa. — Dokončal je. —

In tako sta tu ležala oba tovariša drug poleg drugega v tesnem objetju.

Mesec je zopet predrl za hip skoz oblake, ozaril s svojim leskom temno, žalostno bo-

jišče, — potem potoval dalje ter v istem hipu osvetlil v nedaleki vasici hišico, kjer so ob mali svetilki sedele tri osebe okoli mize.

Bili so to Paolov brat, njegova mati in Irma, ki je molila za srečen povrat svojega ženina. —

Izdajica.

I.

V malem zalivu se je gugala ladja, zibajoča se v lahkih valovih, in mlad ribič si je veselo popeval. Saj je vedel, da topli jug, ki je vël z dola od lombardskih bregov, besede njegove pesni zanese ven k tisti mali hišici, kjer je na vrtcu sedela njegova Anzioletta.

Navezoval je udice na dolgo vrvico ter delal na-nje vado, od katere je pričakoval izdatnega plena krapov in postrvij. Vselej, kadar se je motvoz za kosek ponoril v vodo, je tlesknil s prsti in pridal k zadovoljnemu svojemu brnenju veselo popevko. Potem je zablodil njegov pogled k mali hišici na pobrežju, in Pietru se je v očeh posvetilo, kakor kadar odseva rano solnce ob vodi Gardskega jezera.

Delo je bilo končano. Pietro je skočil na breg, da bi privezal konec vrvice ob kol, v zemljo zabit. Potem je sedel spet v barko, potegnil iz skrinjice pod sedalom prgišče smokev in kos suhega kruha, da bi povečerjal.

Pogledal je tja v ono stran, kjer mu je bilo solnce izginilo. Zaslišal je lahke korake, a ni se ozrl, vedel je, da je to ona. — Le Anzioletta je znala tako lahko stopati, če je hotela svojega dragega iznenaditi ter nepričakovano objeti od zadaj.

Slišal jo je, a ni se obrnil. Čemu jej kaziti radost! Anzioletta se je prikradla ven k ladjici in skokoma je bila pri dragem.

«Nezvesti!» je vzkliknila, prijemši ga okolj vratu in ostro mu gledaje v oči. «Kam uhajajo tvoje misli, da tako nepremično gledaš na Rivo?»

«Mislim na Rivo,» se je smejal Pietro. «Tam je stari Salvietti, grd kakor noč!»

«Ali ima baje hčer krasno kakor dan,» je pozvedovala deklica, zabodši svoj pogled v Pietrovo obličje. Njena roka se je igrala z nožem v pasu mladega moža.

«Pusti, Anziolettina! Ne poznam njegove hčere. Ali ima lepo hišico in lično barko. Vitka je kakor gospica in nese tudi proti vetru!»

«Kaj ti je za Salviettija? Hčere ti ne da in barke tudi ne!» se mu je posmehovalo dekle.

«Ali proda pač, dušica moja! Le še pet sto lir, in vse bode moje. Salvietti hoče proč odtod, proč, doli v Piemont — in išče kupca!»

«In za to si danes tako dolgo delal? Hočeš naloviti za pet sto lir?» se mu je smejala.

«Ne smejaj se, Anzioletta! kadar spravim nekaj, bo moral tvoj stari dodati!»

«Ne vem, ne vem, dragi Pietro!» je majala deklica črnolaso glavico. «Očetu se je prikupil nekakšen signor tenente odtod in noče o tebi niti slišati!»

«Prokleta», je siknil Pietro in zagrozil s skleneno pestjo proti trdnjavi, ki se je dvigala nad Torbolo.

«Če pride poročnik še kdaj k vam, bode mu zlo!»

«Idi vendar! Koga strašiš!»

«In gorje i tebi, draga! Ne prihajal bi, ko bi ga ne vabila, hinavka! Ali pri sveti Luciji ti prisegam . . . .». — Dekle je zadušilo njegove besede z vročim poljubom.

«Ali mi veruješ, Pietro?» je vprašala, ognjeno na-nj pogledujé.

«Verujem, toda le dokler poljubljaš!» je mrmral Pietro.

«Pak te bom poljubljala večno!» Znova se mu je vrgla na vrat, in Pietro je veroval popolnoma. —

«Lahko noč, Anzioletta!» —

Deklica je odskakljala in mladi ribič je

ostal tu samoten. Razgrnil je gunj (kòc) po ladjici, da bi na njem prespal noč. Pietro je bil navajen trdemu ležišču in mraza se ni bal; saj so se nad Rivo že beleli zidani stebri oranžerij, krijočih je po zimi, da branijo nežno drevje od hladnih severov. Vrh tega je pihljaj od juga topel veter, — in predno počne zjutraj mrzli hlad vèti s tirolskih gòr, bode Pietro davno že zopet na svojem delu.

* * *

Mladi brodar je obrnil ladjico tako, da bi lože videl k hišici svoje ljubice. Njegov pogled je blodil od hišice navzgor, kjer se je dvigala kakor črn strah mala trdnjavica. Divje se je zavrtelo ribičevo oko, kadar koli je obstalo na nji. Tam gore je bival s svojimi lovci avstrijski poročnik in ta je gledal za njegovim dekletom.

«Le proč odtod, proč v Rivo», je mrmral mladi brodar. «Tam bode varneje; ženske so slabotne!»

In Pietro se je zamislil, računaje, kdaj mu bo moči, staremu Salviettu izplačati zahtevano vsoto za njegovo hišico in lepo jadrnico. Nakrat je bil prerušen v svojih mislih; po cesti od Arka je zaslišal lahek a trden korak, bližajoč se hišici njegove ljubice.

Anzioletta je doslej svetila. Čakala je pa morda poseta zdaj, ko je, po svojih besedah, šivala svatbeno obleko? Pietro se je

vzravnal v svoji ladjici ter z izbuljenim pogledom zrl k bregu. Zagledal je moško postavo v hišnih durih; brodar ni mogel spoznati, kdo bi to bil, ali slutil je, da poročnik.

Pietro je segel po nož ter se kakor mačka kradel po bregu. Čul je glasove; dekle je govorilo s tujcem. Brodar se je svobodneje oddihnil: ni bil to poročnik, kajti nočni potnik je govoril čisto laščino.

Naglo je stopilo dekle od hiše in položivši roke k ustom, zaklicalo tiho: «Pietro!»

«Anzioletta?» je zašepetal polglasno ribič ter skokoma bil ob dekletu.

«Oh santa madonna! Kako si me prestrašil!» je kriknila deklica. «Bil si na ogledu, ljubosumnik?» In ne čakaje odgovora, ga je prijala za roki. «Pojdi!» je velela.

«Tu, signor — ta je Pietro, najbolji brodnik Torbole. Pozna lago di Garda*) kakor svojo dlan, in njegova barketina leti po njem urneje nego potapljavka!»

Tujec je preletel s svojim pogledom mlađega brodnika. Bil je zadovoljen. Pietro po postavi ni bil velik, a čokat. Na njegovem rjavem obličju, osvetljenem od leščerbe, brleče v hišici, je bilo očitno, da se ne plaši nevarnosti.

«Ali me popelješ do Gargnana?» je vprašal tujec.

---

*) Gardsko jezero.

«Signor plača?»

«Kraljevski!» je odvrnil s pridušenim glasom mož.

Zdaj si je ogledal ribič svojega gosta in zadovoljno pokimal z glavo: «Popeljem vas ven na kraj pekla!»

«Dobro! Ali pri Gargnanu se ustavimo», se je nasmejal tujec in dodal: »Ostanek ceste pojdem peš!»

«Zlo je zdaj brodit, signore! Vleče silen jug, in če se veter prevrže, pride venezza, in ta je hujša!»

«Mar se bojiš vode!» je vprašal mož.

«Sem iz Torbole, signore!» je ponosno odvrnil ribič.

«Torej čvrsto v ladijo!»

«Počakajte dve, tri ure. Potem bo pihal vento paesano, veter z naših gor; pot mine urneje!»

«Za tri ure moram biti v Gargnanu, čuješ li brodnik?» je važno vprašal tujec.

«V to dobo križajo Avstrijei od Ponala proti Rivi!» je opominjal brodar.

«Mar se jih bojiš? Pojdeš okoli Novene!»

— Deklica, nestrpna dolgega pogajanja, se je naklonila ljubemu. «Spomni se Salviettija», je zašepetala.

«Popeljemo se, signore; a plačilo?»

Tujec je molče potegnil mešec. Razumel je, zakaj to dolgo protivljenje brodarjevo, in položil mu v roko bogato nagrado. Pietru

so se zaiskrile oči; bilo je zlato. «Mille grazie», je zamrmral.

«To je le polovica; ostanek v Gargnanu», je odgovoril tujec in obrnivši se k dekletu, ji je podal zlat. «To za tvojo skrb», in sklonivši se k nji jo je poljubil na obraz.

«Ne tako, signore! Anzioletta je moja nevesta», je zavidno priskočil brodar. Ali tujec, zašepetavši dekletu »felice notte«, je že korakal proti bregu. Pietro je izročil ljubici denarje in z nekoliko poljubi se razločil ž njo.

«Še štiri sto lir in sem tvoja», je zašepetala Anzioletta. «Felice notte!»

II.

Ladjica je plula iz zaliva ter urno rezala jezersko gladino. Pietro je bil star veslar, najboljši v Torboli, in Torbolčani so znani dobri plovci na Gardi.

Po malem času sta bila sredi v jezeru. Brodnik je brnel nekako popevko, tujec je molče gledal k Rivi, ki je bila zatopljena v tih spanec. Le tu in tam je bilo razsvetljeno okno, in ta svetla so se s pobrežnimi svetilkami slikovito odbijala od jezerske gladine, lahko se valujoče.

Povsod je bil pokoj; le gučanje vode in šumenje cipres, s katerih listjem se je poigraval veter, ga je rušilo.

«Zakaj ne veslaš?» je vprašal tujec, ko je brodnik nakrat prestal v delu.

«Smo v struji; corrivo naju nese!» je odvrnil ribič. «Niste slišali, signore? V Judicarih se bijejo. Vrli Manara, — Bog ga živi, — je privedel svoje čete k gorenji Sarki!»

«Motiš se, brodnik. Doslej je v Gargnanu. Ali pride brzo in drugi ž njim! Kaj pa Peschiera?»

«Od predvčeraj zopet v rokah avstrijskih», je odvrnil Pietro.

«Šli so od Mincia k Veroni in tam se zdaj drže! Bog ve, kako se to skonča in kdaj bomo spet imeli pokoj!»

«Ali ti je mileje gospostvo tujcev?» ga je temno vprašal neznanec.

«Sem Italijan, signore», je mesto odpravi pravil plovec in znova prijel za vesla, da bi čvrsteje gnal ladjo naprej.

Tujec, zadovoljen z odgovorom, je molčal in Pietro se je zamislil. «Pomni Salviettija!» mu je zvenelo v duši. «Še štiri sto, in bodem tvoja», je dela Anzioletta, in te besede kakor da bi mu ponavljalo tiho pluskanje vésel.

Tujec je zacvenkal s penezi; skrival je mešec skrbno na svojih prsih. «Še stiri sto», je pomislil Pietro ter zavihtel vesli, da je ladjica poskočila in kakor ptič letela po gladini. Ustrašil se je svoje misli.

Ni si drznil pogledati na moža, kate-
rega je vozil. Bal se je, da bi mu čital z očij
to črno misel.

Toda neznanec, zamišljen, se ni menil
za plovca. Razmotrival je o namenu svojega
pota. Premišljal je o vojni, ki se je bila raz-
vnela nad plodnimi njivami Lombardije in
Beneške, zanašaje svoje groze ven do tri-
dentskih gora.

Bila je to vojna za zjedinjenje Italije,
za osvobojenje jednega njenega dela od av-
strijskega gospostva.

Bil je mrak. Mesec je le slabo svetil
skozi oblake, ali ribiču je gorel v očeh pla-
men. Videl je mešec z zlatom skozi tujčev
plašč, videl je zlato. «Še štiri sto — pomni
Salviettija!»

In ladjica je lahko plula dalje.

Poljubil jo je — Anzioletto, njegovo
nevesto! Kaj ne zadoščuje to, da bi Pietro
zmočil nož v njegovi krvi?

Ribič je prestal veslati.

«Žge me v grlu», je pravil. «Suhi ve-
ter je!»

«Le naprej! Napij se vode!» je opomi-
njal tujec.

«Čemu vode? Imate na vrvcu steklenico
z vinom, in sam ne pijete!»

«To ni za utolaženje žeje! Imam je le
za-se. Ko bi me Avstrijci ujeli, pomoglo bi

še to vino. Podá mi sile, da me nikdo ne udrži». Tujec se je čudno zasmeljal.

«Veslaj brodnik! Pomni plačila!»

«Pomni Salviettija», je zvenelo po duši plovcu. Le še štiri sto — —».

In on jo je poljubil, njo, njegovo nevesto!

«Kaj je to?» je vprašal tujec, kazaje k bregu.

«Tremosine!»

«A do Gargnana?»

«Še uro!»

«Moraš pospešiti».

«Moraš pospešiti — pospešiti», je mrmrljal brodnik. «Le še štiri sto!» Zategnil je silno z veslom, da je skočilo iz povodca. «Maledetto», je zamrmrljal ter se dvignil, da bi popravil hibo. Stopivši naprej je položil vesli, sklonil se, in v trenu kakor mačka se je vrgel na tujca.

Zabliskal se je nož in tujec se je zvalil v ladjo. «Oh traditor», je vzkliknil. — «Traditor della patria*»), so hropela njegova ustna.

Padel je drugi udarec in tujec je bil mrtev. Pietro je imel dober nož in gotovo roko. Potipal je mošnjiček na prsih mrličevih in veselo zavrisknil; bil je težek. Kaj zdaj? obrnil je ladjo k domu. Kadar izide mesec,

---

*) Traditor della patria — izdajalec domovine.
Uredn.

pregleda tujca in potem bo dosti časa, vreči ga v vodo. A voda ne govori, in kar jezero kdaj pogoltne, tega več ne vrne.

Vzel je vesla in ladjica je zopet letela po gladini.

«Zdaj je tvoja Anzioletta, tvoja srečni Pietro!» je mrmljal. — «Traditor della patria», je šepetala vest. Potopil je vesla ter silno gnal ladjico. — Hotel je ubegniti misli na nekaj, kar je vozil s seboj.

Z jezera je šinila voda kvišku. «Kaj je to?» — se je ustrašil ribič. «Tepec, bojazljivec, ali ne poznaš Garde, — mehur zraka. Vodni mož si oddihuje!»

Nehoté je zatisnil oči, da ne bi moral gledati na strašilo, ležeče v barčici. Zatisnil je oči, ali v očeh je gorel plamen. Ni videl zlata, videl je kri.

V grlu ga je žgalo; pustil je veslo, da bi z dlanjo zajel vode. Pripogibal se je, da bi zmočil ustna.

«Kaj, voda? Vino, vino —».

In odloživši vesla je skočil k mrliču. Pretrgal je vrvco, da bi mu ne trebalo mrtevca dvigati, ter potegnil steklenico izpod telesa. Bila je topla, topla od krvi umorjenega. «Izdajica, izdajica domovine!» je šepetala vest. «Zakaj mi jo je poljubljal?» se je grozno zasmel ribič.

V grlu ga je žgalo; odmašil je steklenico in v jednom dušku izpil vso njeno vsebino. «Hu — trpko!» in potisnil je posodo v barčico.

Prejel je za vesla, da bi brže prispel domov. «Prav je govoril ta Tridenčan», je mrmral ribič. «Podalo mi je to nove moči, ali žeje ni ugasilo!» Naglo je prenehal v delu; ni mogel vesel pritegniti. Začutil je strašno boleost v notranjosti. Vino je palilo, kakor bi živega ognja bil nalil v telo. Prestrašen je prijel z roko za čelo, s katerega se mu je biseril mrzel pot.

Ozvali so se poki z gor Judicarskih, — bili so se tam bratje za svobodo, in on je zdaj ubil enega od njih, ki jim je nesel pomoč. Ubil njihovega, ubil svojega brata. Voda je temno gučala. «Izdajica, izdajica domovine!» je kričalo iz valov na osamelega plovca.

Pietro je z grozo poslušal. Otvorjena usta so hlatala po zraku, pogled se mu je kalil, roki krčevito zvijali.

«Strup, strup! Otrovljen!» je ječal ribič.

«Pomni Saviettija — izdajica domovine — le štiri sto lir» — mu je zvenelo po duši v temni zmedi.

Pietro se je zvijal v groznih bolečinah na dnu čolniča. Slišal je gučanje vode od Ponale, — slišal vpijoči glas vesti, — ni videl ničesar nego strašni blesk zlata v krvi.

Klical je Anzioletto, klical tujca — toda

zaman. Njegov glas se je odbijal od skalnih sten ponalskih in se izgubljal na jezeru. Proklinjal je sebe, proklinjal svojo ljubico, — zakrival oči, a vendar videl zlato in kri. — «Pomni Salviettija! — Le štiri sto lir!» — je zvenelo tako po duši. «Imam je — imam!» je šepetal Pietro. «Izdajica domovine. — Kajn, morilec brata!» je kričala vest.

Naglo se mu je stemnilo. — Pietro je obupno kriknil in bilo je po njem.

Solnce se je skrivalo za Baldom. Lahka megla je stala nad jezerom gardskim in hladni veter, kateri je k jutru vel s tirolskih gor v lombardske ravnine, je razganjal in trgal ta megleni zavoj.

III.

Anzioletta je stala na bregu ter pogledovala z brižnim očesom doli na jezero. Zle sanje so jo plašile vso noč, in Pietro do zdaj ni prišel. Mar se mu je prigodila nesreča? Njemu, ki je vzrastel iz valov tega jezera?

Ni mogoče! Dekle se je trudilo zasmijati se tej bojazni, toda smeh jej je zamrl na ustnih.

Na zapadu, tam, kjer Sarka, izlijajoča se v jezero, tvori mal zatok, je uzrla prazen čoln. Zablodil je morda sem z južnim vetrom, in zdaj je zapihal va-nj hladni veter, da bi ga zagnal spet ven na široko jezero.

Anzioletta je prestrašeno kriknila, — spoznala je čoln Pietrov. Ostali ribiči so imeli čolne črne, le on je natrl svoj z rdečimi in belimi progami, češ, da z jezersko barvo daje italijansko trobojnico.

Uzrla je ribiče, ki so se s svojimi čolni približali miljenčevi ladjici. — Videla je, da se sklanjajo v ladjo ter pozvedujejo nekaj nejasnega. Potem so privezali barčico k svojim ter jo vlekli naprej.

Šele zdaj se je vzpametovalo dekle in teklo po bregu k usodnemu mestu. Ni vedela, da se ji obleka trga ob grmovju in trnju, ni čutila, da jej krvavé noge, ranjene ob ostre kamene.

Pritekla je k njim. V ladjici sta bila dva mrliča. Poznala je tujca — poznala Pietra, da-si je bilo temu obličje grozno izpremenjeno.

«Pietro!» je kriknila z glasom, da je srce trgal, ter stala kakor soha nad miljenčevim truplom.

Ribiči so pregledovali mrtvi telesi; našli so mešec z zlatom na Pietrovih prsih, našli njegov nož na prsih neznančevih. Spogledali so se ter molče kimali z glavami.

«Poznaš li tega moža?» so vprašali dekleta.

«Tridenčan», je odgovorila. «Ubežal je Avstrijcem in nesel vesti v Gargnano. Pietro ga je vozil».

«Proklet bodi izdajica!» je vskliknil star brodnik. «Ubil je brata za mešec zlata!»

«In Pietro? Mrtev?» je vprašala mladenka.

«Mrtev! Znabiti ga je Bog sodil!»

«Prav je to tako!» je dodala s krepkim glasom Anzioletta ter se obrnila proti domu.

«Traditor della patria», so šepetale njene ustne, ali oko je ostalo suho.

Prisega.

I.

Blizo trdnjave Peschiere, prav na bregu zelenega jezera Gardskega, je stalo nekoliko zgradb. Obklopljene so bile z običajnim zidom, opremljenim puškaricami in plitvim jarkom. Videlo se je to kakor trdnjavica za igračko, a bila je smodniščnica, iz katere se je oskrbovala vojska v Lombardski in Beneški z nabojem za vaje.

Nad vrati, črnožolto natrtimi, je bila podolgata plošča, opremljena z napisom :

K. k. Friedens-Pulver-Magazin.

Ploščica je bila ometana z blatom. — Dvoglavi orel, ki je nad njo druge čase braneče razstiral svoje peroti, je bil strgan na tla ter se valjal v jarku poleg durij. Po-

veljnik straže nekdanji smodiščenci je dal sicer dva pota orla na novo pritrditi, ali vselej ga je našel zarana na zemlji. Vojaki, na straži stoječi, niso vedeli o ničemer, ali pa vsaj vedeti niso hoteli.

Zaman je grozil poročnik z najtežjimi kaznimi; vojaki so odgovarjali njegovim besedam le s trdovratnim molkom.

Poročnik je opazil, da se ne sme drzniti k strogemu postopanju proti svojim podrejenecem. Zadostno je poznal, kakošen duh preveva vojake polka Haugwitz, in vedel je tudi, da bi z energiškim postopanjem lahko izzval upor. Med vsemi, ki so bili tu podrejeni njegovim poveljem, je smel zaupati le dvema.

Jednega njih je bil poslal z depešami v glavni stan maršala Radeckega. Prosil je za podporo, ki bi branila smodniščenico ne le od sovražnikov, katere je pričakoval, ampak i proti vojakom tega avstrijskega polka.

Drugi, kateremu je doslej zaupal, je bil mlad kadet Antonio Fereti. Ta je bil tudi rojak ostalih vojakov, torej Lah, in doslej neomadeževan in neokužen duhom, kateri so revolucionarni agenti zanesli v italijanske polke avstrijske vojske. Toda dva človeka sta bila slaba nasproti dvajsetim, v katerih žilah je krožila gorka kri, vzburkana s podžiganjem laških narodnjakov. —

Hoté se udržati vsaj tako dolgo, dokler

ne bi prišla pomoč, se je trudil poročnik z ognjevitimi besedami utrjevati vojake v njihovih dolžnostih, spominjaje jih prisege, s katero so se zavezali svojemu cesarju. Ali vojaki so ostajali hladni pa čemerni, le ob vsakem strelu, ki je zadonel od Peschiere, so se jim zaiskrile oči.

«Ako ne pridejo naši brzo, so izgubljene zaloge smodnišnice», je pravil poročnik kadetu Feretiju, s katerim se je postavil na leseno streho skladišča.

«Nikakor ne razumem, da Piemonteži doslej niso prišli sem», je odgovoril kadet. «Imajo sem mali dve uri pota, — od včeraj že leže v Peschieri in nič jim ne brani, da bi prišli po prah, kateri bi mi ne mogli braniti!»

«V tej vojni se gode mnoge nerazumljive reči», se je mrzko nasmejal poročnik. «V armadi in po trdnjavah morebiti mnogokje nedostaje streliva, in nikdo se ni spomnil tukajšnjih zalog! — Morda misli vrhovni intendant, da prah, namenjen za vaje, ni poraben za boj! — Saj niti zanesljive posadke niso dali sem. In kadar naši v Peschieri izpalé zadnji strel iz topa, jim bode odgovarjal Karol Albert z avstrijskim prahom!»

Častnik in kadet sta se globoko zamislila. Zdole, kjer je sedelo nekoliko vojakov, je zazvenel napev revolučne pesni.

«Ali je slišiš? je pravil častnik mlademu

svojemu prijatelju. «Upor že izteza svoje rožičke!»

«Ako ne pridejo naši v nekoliko urah, je praharna za nas izgubljena!»

«Izgubljena za nas, ali tudi za nje!» je vzkliknil častnik. «Če pridejo Lahi, pak zadostuje jedina tleča vrstica, da bi šlo vse to v zrak!» —

«In mi tudi!» je dodal kadet in tožno povесil glavo.

«Mi tudi, prijatelj Fereti!» je pravil častnik in prijel mladeničevo roko. «Ali tak je boj! — Tu stojiš v boju proti svojim bratom in moraš žrtvovati svoje življenje jedini besedi «prisegam», katero si nekdanj izrekel. Morebiti bo po tebi kdo plakal. Vem, toda niti jaz ne umrem neobjokovan!»

«Govorimo o smrti, čeprav se vse okoli nas smeje v najkrasnejšem življenju! Upajmo, da pride pomoč za časa in nas reši te težke žrtve». Kadet je pravil to s težkim vzdihom. Spominjal se je pač na one oči, katere je hotel ohraniti pred trpkim jokom. —

«Zdi se mi, da nimamo že v kaj upati,» je naglo pravil častnik ter, urno se vzdignivši, pogledal napeto v daljavo. «Vidiš tam, v Larisi? — Če me ne moti vid, je pristal tam uprav parnik h bregu!» —

«Torej smo obvarovani!» je vzkliknil kadet. —

«Nikdar, smo izgubljeni!» je hladno odgovoril častnik. «Vse ladje, katere križajo po valovih gardskih, so v oblasti ustašev. Naši so pozabili, da bi ladje na Gardi nam utegnile koristiti. Prepustili so je usodi — in glej, že se to maščuje!» —

«In ta parnik, ki je pristal?» —

«Pripeljal nam je sovražnikov od strani, od koder smo jih najmanj pričakovali!» —

Nastalo je molčanje. Bližal se je odločilni trenotek, in oba prijatelja sta pričakovala od tega, v katero stran se obrnejo, svojo rešitev ali pogubo.

Za časek je bilo že očitno, da ustaši vedó o smodiščnici ter namerjajo k nji. Bilo jih je mnogo — razsodno oko poročnikovo jih štelo na tri sto.

«No torej?» je vprašal kadet svojega predstojnika.

«Gredo k nam. Za pol ure bodo tu — moramo na delo! Toda naša dolžnost je, počakati do poslednjega trenotka. Morebiti se mi posreči, vojake pregovoriti k zvestobi in potem se udržim z njimi nekoliko časa tudi proti veliki presili. Do te dobe morebiti pridejo naši. In če zagledajo ustaši le prapor redne vojske, uteko!»

«Bog daj!» je zašepetal kadet. «Nisem bil doslej v ognju, in smrti se ne bojim. Toda snival sem zmirom o krasni smrti na

bojišču, in zdaj naj bi s podganami zletel v zrak! Hu, groza me je tega trenutka! —

Častnik je sočutno pogledal na svojega rožnoličnega tovariša in zgenil z rameni.

«In vendar se mora tako zgoditi, Fereti!» je pravil za časek. «Podaj mi roko ter prisezi znova svojemu prijatelju in predstojniku, da izvršiš svojo dolžnost, ko bi jaz ne mogel!» —

Kadet je prijel prijateljevo roko. «Pri-segam, da bom izpolnjeval svojo dolžnost do poslednjega trenutka!» —

«Tudi tedaj, kadar se bo zahtevalo tvoje življenje v žrtvo!» — je dejal častnik, z vprašajočim pogledom na-nj.

«I tedaj!» —

«Dobro, imam torej vsaj jednega zvestega tovariša, čegar izdaje se mi ni bati! Zdaj pa doli k vojakom. Naj vsi nastopijo v dvoru s puško v roki. Izpregovori jim — jaz pridem brž za teboj!»

II.

Trobenta je zadonela, vojaki so se zbegli in v malem času je stala cela četa v bojnem redu. Straže, ki so bile razpostavljene zunaj pred branikom, so bile odpoklicane in vrata zadelana.

Z ognjevitimi besedami je napominjal častnik svojim vojakom dolžnost, pozivaje

jih na hraber in vstrajen odpor. Vojaki so ponovili prisego, in poslušno se je vsak oddaljil na odkazano mesto. —

Radostno so zažarele oči častniku, kadar je videl tako radovoljno izpolnjevanje ukazov; ali kadet Fereti je pomenljivo majal z glavo. Poznal je svoje vojake bolje nego poročnik.

Z ukajočim petjem se je približal oddel ustašev na streljaj ter se ustavil.

«Pozor! — Ogenj!» se je oglasilo povelje častnikovo. Toda niti ena puška ni zagrmela. Mračno mrmranje je bila edina odpoved. Naglo so povzdignili vojaki svoje puške kvišku.

«Evviva l' Italia!» se je oglasilo na cesti iz stoterih ustaških ust.

«Evviva!» so odgovorili vojaki kakor z enim grlom. Puške so zagrmele — ali kroglje so letele visoko v zrak nad sovražnikovimi glavami. —

S potegneno sabljo je planil častnik k zidu. «Streljaj», je kričal besno na vojaka, ali ta je stal tu molče in kljubuje.

«Meri pa streljaj!» je ponavljal — toda, vidé neposlušnost vojakovo, je mahnil s sabljo ter ga podrl na zemljo.

Soglasni vzklik je zagrmel po celem dvorcu.

Kakor na povelje so pometali nekateri

vojaki orožje ter se podili k vratom. Drugi so namerili puške na prsa častnikova.

Vidé, da je vse izgubljeno, je vrgel častnik okrvavelo sabljo ter bežal k praharni. Nastal je bil pravi hip, kajti v tem so že škripala vrata in razlegal se je krik v ogrado deročih ustašev. —

Nekateri vojaki so razumeli namero častnikovo. «Stoj, stoj!» so vpili — dva poka ali trije so zagrmeli in — častnik se je zvalil na tla. —

Med temi, ki so prvi planili k njemu, je bil tudi Antonio Fereti. Z ročem svoje puške je branil prijatelja od razsrjenih vojakov. —

Poročnik je odprl oči. «Pusti mene, Antonio — naj umrem!» je klical prijatelju. «Toda ne zabi, kaj si prisegel!» — —

Fereti je zalučal puško, in vojaki so se vrgli zdaj s slastjo na sovraženega poročnika. Neopažen od vojakov, ki so bili razgreti v svoji srditosti, je hitel Antonio k praharni.

Vedel je, kam segniti. Vrvica je bila pripravljena. Odločno je prijel goreči stenj ter se bližal velikemu sodu smodnika, ki ga je poročnik že bil odprl.

Slišal je od zunaj veseli vrisk ustašev in tovarišev svojih. V tem hipu je imel njihovo usodo v svojih rokah. Jedin gibljaj, in celo poslopje zleti v zrak; njegove razvaline pa pogrebó sovražnike in nezveste

vojake. Toda i on umré pod razvalinami, kot žrtev svoje dolžnosti, svoje prisege. Nikdo ne izvé o njem, nikdo ne bode občudoval veličine njegovega dejanja. — Pogine — prestane biti. — Fereti se je naglo zgrozil; spomnil se je svojih roditeljev, ljubice, mladega življenja svojega, in roka se mu je stresla.

«Ali je to resnično moja dolžnost?» je vprašal sam sebe. In vojaška vest mu je odgovarjala: «Da».

Znova je iztegnil roko z vrstico. V tem se je razlegel zunaj ukažoč krik: «Živela Italija!» — —

«Živela Italija!» je šepetaje ponavljal Fereti. «Kaj hočejo ti ljudje? I jaz sem Italijan in vendar ne mislim kakor oni! To so zavedeni bratje — ali vendar le moji bratje. — In jaz naj jih umorim?» —

Fereti se je sramoval svoje neodločnosti. Sramoval se je samemu sebi priznati, da je bila to misel na lastno njegovo življenje, ki je prav za prav držala njegovo roko, ter je iskal sebi zagovora.

In zdaj je bil rad, da se je spomnil življenja svojih bratov. Imel je vsaj nekaj, s čimer je mogel svojo vest utešiti. In kadar je stal tako omahujé, je zaslišal ropot, povzročen z odpiranjem vrat v skladišče. Nekoliko mož je planilo noter, ali niso ga mogli doslej videti.

Kadet je bil s tem znova opomnjen svoje dolžnosti. «Prisezi, da žrtvuješ i svoje življenje!» mu je bil govoril poročnik, in prisegel je. In on, ta poročnik, je izpolnjeval svojo prisego do poslednjega diha, in Fereti je čital v njegovem pogledu zadovoljnost. Občutil je velikost poročnikovo in svojo ničnost.

«Krivoprisežnik, izdajica!» je zamrmral sam sebi, kakor bi si hotel dati poguma k ugodnemu činu. «Izpolni svojo dolžnost in umri nepoznan in neobčudovan, ali zadovoljen sam se seboj!»

Odločil se je. — Priskočil je k prahu ter vrgel goreči stenj v posodo. Z izbuljenim očesom je gledal na mali ognjiček. Ni dihal. Še hip, dva — in celo poslopje se razleti kakor razpokla bomba.

V tem se je razlegel krik. Fereti, odrinjen z močnim udarcem, je padel na zemljo ter videl, kako je mož odtegnil vrvico. Bil je ohranjen — in uničen.

Na moževo vpitje so prihiteli drugi, zvezali Feretija ter ga vlekli ven pred vodjo. Mož z lučjo je zmagoslavno sledil.

Ustaši, čuvši, kaj se je zgodilo, so se hoteli vreči na zvezanega kadeta, ali vojaki so jim v tem branili. Šaj je bil vendar le njihov tovariš in rojak, dočim je bil ubiti poročnik tuje krvi. — Bil bi se razvnel boj

med novimi zavezniki, toda odločni nastop kapitanov je naredil brž red in tišino.

«Pustite ga, naj se sam izpove!» je zaklical vodja z gromkim glasom, preglušujočim nezadovoljne ustaše. «Govori, zakaj si hotel zapaliti prah?»

«Vojak sem, in dolžnost mi je tako velela», je odgovoril Fereti trdno, ponosno se vzravnavši.

«Zakaj si hotel pogubiti nas in sebe?»

«Hotel sem vam zabraniti, da bi se ne polastili cesarskega smodnika. Prisegel sem zvestobo cesarju in hotel sem jo ovarovati do smrti!»

«Vrl mož si, junak si!» je občudovaje vzkliknil vodja, podavaje kadetu desnico. «Razvežite ga! — Učite se od njega. — Nikdo naj ne iztegne na-nj roke!»

Možje, ki so se pred malim časom še togotili na svojega sovražnika, so se pokorili takoj ukazu vodjevemu. Razvezali so kadetove vezi ter molčé odstopili v spoštljivo oddaljenost! Razumeli so velikost kadetovega čina ter pozabili, da je hotel nje pogubiti.

«Svoboden si!» je rekel vodja. «Vršil si svojo dolžnost, in to znamo častiti. Saj tudi mi gremo tja, kamor nas dolžnost kliče. — Lahko odideš k svojim, toda prosim te, ne odhajaj! Želim govoriti s teboj. Vidim v tebi velikega moža — in teh mi potrebujemo!»

Ako si Italijan, ostani z nami, morda se spoznamo in ti spoznaš pravo svojo dolžnost!»

«Opremite vozove, naložite ves prah!» je velel načelnik, obrnivši se k svojim ljudem. «Za dve uri potegnemo dalje — h Castelnovu!»

In obesši svojo roko na ramo kadetovo, je odvedel slabo se upirajočega mladiča na stran, kjer je v kotu dvora sedel z njim na klado.

III.

Kadet Fereti je bil mlad, ali vojak je bil z dušo in telesom. Izhajal je iz vojaške rodbine, ded in oče njegov sta osivela v cesarski službi, in vsi njegovi bratje so služili dvoglavemu orlu. Zvestoba se je utelesila v njegovi rodbini, zvestoba cesarju, avstrijskim praporom — zvestoba vojaškim dolžnostim. Fereti bi bili odgovorili na vprašanje po njihovi narodnosti: «Avstrijci smo!» In zdaj je slišal kadet iz ust človeka, čegar pojav je v njem vzbujal spoštovanje, da je Lah, da ima celo vrsto dolžnostij, na katere ni bil doslej pomislil.

Ni razumel vsega tega, kar mu je bilo rečeno, ali Manara, ustaški vodja, je govoril tako ognjevito, tako prepričevalno, da je Fereti čutil, kako gubi tla pod nogami. Bil je kakor pijan navdušenja, katero je Manara

v njem razžgal, omahoval je negotovo na razpotju, vidé dva cilja, dve luči pred saboj ter ne vedé, po kateri poti bi šel. Vera v stare rodbinske tradicije, v dolžnosti, katerih sužnjik je bil doslej, je bila omajana. Otvarjal se je pred njim nov svet, katerega pa doslej ni razumel.

Po kateri poti naj gre? Ali naj bi vstopil v tabor ustaški, postal privrženec revolucije, katera je zametala vse to, kar je doslej spoštoval? Ali pa naj bi ostal zvest svoji prisegi? — Toda to prisego je že enkrat izdal. Z neodločnostjo je zakrivil, da ni mogel svojega dela dokončati. Ako se je hotel vrniti, je moral pokorno priznati, da je grešil. — Komu? — Sebi samemu, najstrožjemu sodniku, ki ne odmerja kazni, marveč muči s svojimi očitki.

Vedel je, da bi mu v taboru verovali, da, bili bi ga morda oslavljali kot junaka. Ali ni se mu hotelo nazaj — kajti potem bi bil moral sam sebi priznati zbabelost. — «Ohranil sem njihovo življenje, ker so moji bratje», je tolažil sam sebe. «Postavil sem se s tem na stran revolucije ter bom vztrajal. Sama usoda me je privedla na tir, ki je pravi. — Sem Italijan ter ne smem torej služiti Avstriji zoper svoje brate!»

Tak je bil konec njegovemu umovanju, in Fereti je bil z njim zadovoljen. S tem, da je hotel iti dalje po tiru, kateri je na-

stopil, se mu je vest olajšala. Obljubil je vodji, da ostane na strani ustašev ter se ne vrne nikoli več k črnožoltim praporom.

Manara je z radostjo sprejel to obljubo, ustaši pa z velikim vikom. Vsi vojaki so sledili kadetovemu vzgledu, le trije so izginili, morebiti, da bi šli vendar k svojemu polku.

Ustaši so opremili vozove, naložili nanje vse zaloge prahu, katere so tam našli, ter uničili naboje, ki se niso godili za njihove puške. Potem se je uredila cela ekspedicija na nadaljno pot h Castelnuovu.

Alpska vojska Manarova, s katero se je bil izprva odpravil na pohod v Tridentsko, je štela jedva preko sto mož. Bili so to največ možje in mladeniči iz inteligentnih vrst milanskih. Ti so bili že navajeni stati nasproti sovražnikovim topovom ter so znali varovati strogo disciplino. Bili so navdušeni za stvar, za katero so se bojevali. Žrtvovali so imetje in vse svoje ugodnosti za idejo svobode, za katero so hoteli dati i življenje. Ali z ostalimi bojevniki, kateri so bili radovoljno pristopili, je bilo i najboljšemu vodji težko shajati.

Bila je to po velikem le drhal, ki ni imela nič izgubiti, ter pristopila k ustaji zato, da bi lahko brez kazni ropala. Bojevali so se proti Avstriji, ker je v vojni možno ro-

pati. Ali bili bi prav tako radi obrnili svoje orožje zoper sovražene bogataše svojega naroda.

Vsaka revolucija je pozná, te potepence, te rovarje iz poklica in iz mrzkosti do življenja. Njihova usta prekipevajo od zvočnih fraz, pojo in vpijejo domorodne pesni iz besnosti, katera je često podobna navdušenju — znajo se bítí kakor levi, dokler ne zaslišijo zmagovitega krika sovražnikov — toda pomečejo orožje ter pobegnejo strahopetno, če se nameri na njihova prsa sovražno bodalo, ta hladni pa neizprosni klicatelj smrti.

Manara je poznal zanesljivost svojih tolp in zato je z radostjo sprejel četo vojakov, kateri so obljubili svoje rame posoditi revoluciji. Bili so to vojaki vojske maršala Radeckega, vajeni železne poslušnosti, sprijateljeni z vsemi težavami bojnega življenja, možje, s kakoršnimi je možno podjarmovati svetove.

Hotel je iz njih imeti jedro svoje male čete, ki bi znali trdno stati v najhujšem ognju in v navalu z bodali ter se z ničemer ne dali zapoditi v beg.

Govoril jim je z navdušenimi besedami, da bi je tembolj razplamtil za svojo reč, — toda vojaki ga niso razumeli. Vojaki so se bili dali zavesti od revolucijonarnih agentov, ali večinoma niso storili toliko iz prepričanja, kot bolj iz nekakega temnega nagona. Ma-

nara jim je govoril o veliki, zjedinjeni Italiji, — oni pa so vedeli le o avstrijski vladi v Lombardski in Beneški, vedeli o Piemontski, o Sardiniji in o Neapoljski, ali da bi to spadalo vse v jedno celoto, niso pojмили.

Govoril jim je o prostosti in svobodi, pa oni niso poznali nego poslušnost.

Za teh par let, kar so nosili vojaško odelo, so se naučili zaničevati vsakogar, kdor ni bil vojak. In zdaj so se videli med sodrgo raztrganih in razbrzdanih ljudij, katere so imeli nazivati svoje brate, ob katerih boku so se imeli bojevat. Ni bilo tu slepilnega leska — in kar je bilo v teh raztrgancih vzvišenega, tega vojaki niso razumeli. Bili so bridko varani od te resničnosti, katere niso pojмили, in v globini duše so se spominjali svoje prisege, svojega prapora.

Da bi se prikupil novim zaveznikom ter izrabil njihovo častiželjnost, je dal Manara premaganim vojakom pokloniti se kot pobeđnikom, in na daljnem pohodu proti Castelnuovu je korakala četa avstrijskih beguncev za njim v čelu ostalih ustašev.

Z zmagovitim vriskanjem so udrli v prostrano vas. Ali osvoboditelji niso bi sprejeti z vseobčnim navdušenjem, kakor so pričakovali. Prebivalci znotraj znanega trdnjavskega četverokota so bili navajeni misli avstrijskega podanstva bolj nego kjerkoli drugje v Lombardski.

Nekateri so gledali hladno, mnogi sovražno na prihajalce, ki so prinašali v mirno njihovo vas boj z vsemi grozami. Saj i najkrutejši davki pogoltajo le del pridelkov, ali požar, zanečen s smolnicami, uniči vse do tal.

Stoprav kadar je starikavi župnik stopil ven na gromado kamenja pred cerkvijo ter jel propovedati vojno zoper Avstrijo, kadar je kazal z navdušenimi besedami proti Rimu, kateri za lombardske Lahe še zmirom ni izgubil svojega čara, je izginila nezaupnost — in iz mirnih vaščanov so postali navdušeni bojovníki.

Prinašali so z doma stare puške in sablje. Starikavi duhovnik je blagoslovil njihovo orožje. Zasadili so na vasi «drevo svobode», prisegli na prapor trobarvni ter klicali slavo Piju IX., osvoboditelju in združitelju Italije.

Manara je razdelil z župnikom krajevno poveljništvo. Starec je poučeval vaščane ob utrjevanju hiš ter delil smodnik iz sodov, nagromadenih po sredi vasi. Manara je nadzoroval stavbo barikad, s katerimi so imeli biti zaježeni vsi vhodi v vas.

Tiho, prostrano selo se je bilo naglo premenilo v hrupen tabor. Možje so stavili, žene in otroci so donašali hrane in pijače ter dobavljali stavivo za barikade. Starci so delali naboje za puške. In povsodi se je razlegal veselo petje in navdušeno ukanje.

Od časa do časa je zanesel sem veter

od zapada zamolčki grom topov, dobivajočih Peschiero, katera se je Piemontezom hrabro ustavljala. Vsaki strel je vzbudil navdušenje, vsakemu je odgovarjal gromovit jek: «Živela Italija, živel Pij IX.!»

Na barikadah so se bojevniki prepirali o prednjem mestu, ali pa igrali za nje «moro», kakor bi šlo za kakšno zabavo.

Vaščani, premenivši svoja okna v puškarice in hiše v trdnjave, so si izbrali posadko ter klicali pobračene vojake pod svoje strehe kakor k godom ali veselicam.

O poldne se je razlegalo po vasi radostno ukanje in bojno petje, v katero so se mešali glasovi zvonov, pozivajočih k molitvi, orožju za srečo.

IV.

Ob jedni uri so razglašale straže, da se sovražniki bližajo od Verone. Resnično so se pojavile na obzoru vrste bodal, bliskajočih se v solnčnem žaru, in zemlja se je tresla od groma topov.

Maršal Radecki ni mogel s slabo svojo vojsko obdržati Milana in se je uganil ven za Mincio, da bi oprt ob Verono zavzel stalež v trdnjavskem četverokotu, ki bi delal njegovo vojsko nepremagljivo.

Imaje boljša poročila nego sami Italijani, je zvedel takoj o namišljenem obse-danju Castelnua, s čemer je imela biti pre-

trgana zveza Peschiere z Verono. Vedel je, da se številne ustaške tolpe zbiraju tu, da bi grozile desnemu krilu vojske, da bi ustavili zvezo s Tridentskim ter širili njemu za hrbtom upor med tirolskimi Italianissimi.

Da bi zapodil ustaše s staleža, ki je bil za-nj toli nevaren, je poslal maršal dne 11. malega travna generala kneza Taxisa z dvema batalijonoma pešcev, divizije konjenikov in baterijo topov proti Castelnuovu.

Po jedni uri popoldne je prekoračila vojska potok Tione, uničila pregraje, postavljene jej na pot, ter zapodila četo ustašev, katera se je ugibaje zatekla v vas.

Z oglušujočim ukanjem so pozdravili ustaši avstrijsko vojsko, ki je z železnim mirom stopala naprej.

Jedna stotnija polka Haugwitzovega je bila poslana k prvemu naskoku, da bi, če mogoče, izvabila ustaše izza barikad, ostali so sledili, — topovi pa so bili nastavljeni zadaj na ugodnih mestih.

Toda ustaši se niso dali od svojega navdušenja zavesti k blaznosti.

Kadar je zadonel alarmni zvon v zvoniku, je stal vsakdo na določenem mestu, pričakujé sovražnika.

Župnik je zbral okoli sebe četo strelcev, med katerimi je bilo i nekoliko avstrijskih begunov, ter posedel z njimi zvonik. Sam je prijel z jedno roko zvonov povodec,

z drugo pak živo razkladal, izpodbujaje svoje tovariše k hrabrosti. Nakrat je opazil jednega vojakov, ki je molče in zamišljen stal v oknu zvonikovem.

Bil je to kadet Fereti.

S plamtečim pogledom je gledal mladi mož tja-dol, kjer so plapolali prapori njegovega polka, kjer so njegovi tovariši v železnem pravilnem redu za ropotom bobnov in zvečanjem bojnih trobent korakali k naskoku.

Bili so to oni, — med katerimi je bilo njegovo mesto, s katerimi je prisegal na jeden prapor.

Župnik je, spoznavši mladega moža, potisnil povodec najbliže stoječemu ter hitel h kadetu. —

«Antonio!» je klical, podajaje vojaku obe roki. «Blagoslovljena bodi ura, katera te je privedla v tabor bratov!» —

Vojak se je osuknil ter čmerno podal duhovniku roko. «Proklet bodi hip, ki me je naredil krivoprisežnikom!» je odgovoril mračno.

«Predno si prisegel cesarju, si bil že Italijan, moj Antonio!» —

«Ali porodil sem se avstrijskim podanikom!»

«Misliš-li, da levič, porojen v kletki, nima prava na prostost svoje puščave?» —

«Moj oče je bil vojak, in kakor on sem i jaz prisegel zvestobo cesarju. In zdaj sem izdajica!»

«Antonio, pomni, kaj sem te učil! Kaj si pozabil na slavo Rimljanov, na veliki svoj narod?» —

«Bile so to premame, oče Bazilij! — Velika Italija je doživela! Nehal sem o tem premišljati: — moja dolžnost je služiti!» —

«Služiti k tlačanju svojih bratov? Toda ni ti treba očitanj, Antonio. Saj si le iz sile prišel v naš tabor; nisi prelomil radovoljno svoje obljube,» je prigovarjal duhovnik.

V temnem žaru so se razsvetile oči mladega vojaka, ali ni odgovoril. Pokazal je le z roko doli, kjer se je zabliskalo prvič ter so se iz topov izvalili oblački dima. Razlegel se je strel, za njim vpitje ustašev in bojni krik vojske, podeče se v naskoku.

Župnik je urno skočil k svojemu oknu, podžigaje i ostale k obrambi. Sam je prijel za puško ter nameril doli na naskokovalce. Ta miroljubni starec, s čigar obličja je druge čase sijala uljudnost, je postal grozno strašilo vojne. Ni mu bilo dosti, da pošilja svinčcem smrt v sovražnikove vrste, ovil je zvonov povodec okoli svoje noge ter tako, sam ubijaje, izpodbujal i druge k obupnemu odporu.

Baterija, nameščena na bližnji višini, je počela metati kroglice in granate na strehe hiš, katere so bile posajene z ustaši.

Vojaki so v treh tokih stopali proti trem barikadam, katere so zapirale ulice v vasi.

Vojaki so bili vsprejeti s salvo strelav, kamenjem, množino psujočih zmerjanj in navdušenjem. Toda oni sami niso javljali ni strahu ni navdušenja. Kakor stroji so korakali naprej čez mrtva trupla padlih tovarišev. Niso se dali oplášiti cevmi, na-nje namerjenimi, ter so poslušali povelja častnikov kakor na polju za vaje. —

Nakrat se je zganilo nekaj v teh togih vrstah. Oglasilo se je povelje k naskoku, zazvočale so trobente in z gromovitim «hurrà» so se vrgli vojaki na zagraje. Vrste so se raztrgale, — vsaki vojak je postal sam sebi velitelj in armada, postal i s puško svojo in z bodalom jedino bitje. — In to bitje ni poznalo nič nego pot naprej, naprej čez mrtve prijatelje in sovražnike. —

Prvič in drugič je bil odbit naskok. Na obeh straneh je bilo enoliko bojevnikov, ali ustaši so bili dobro kriti, streljali so z vseh strani, z lin in izza plotov — kjerkoli so stavili vojaki svoja prsa za tarče, ne da bi jim bilo moči na gotovo meriti.

Vendar njihova hrabrost ni omagovala. Razdraženi s krvjo in roganjem, katero se je zajedno s kroglijami vsipalo na-nje z barikad, so se podili znova in znova v naskoku. Genljivi glas zvonov, kateri je bilo slišati v pokanju pušek in topov, je izpodbadal vojake prav kakor ustaše.

Že so dobili vojaki polka Haugwitzovega jedno zagrado v stranski ulici ter vdrli v vas. Slehernu ped zemlje so morali izvojevati, kajti ustaši so se dosle moški držali, Dà, zdelo se je, da obupni bojovníki znova iztisnejo sovražnike iz zavzetih pozicij. Z bližnjega zvonika je donel močni glaš, kateri je prodiral skozi hrum in dim ter bojujočim dajal nove moči. —

V tem je stresel zrak gromovit pok. — Kakor od potresa je strepetala vsaka stavba v vseh temeljih. Cela vas se je pokrila z gostim dimom, — za hip je utihnilo vse, — le zvon je pel vstrajno dalje. Nikdo ni slutil, kaj se je zgodilo — vojaki in ustaši so otrpnili.

Toda že v najbližjem trenutku se je razleglo obupno vpitje in stokanje, — in vojaki so se znova vrgli na zgrade.

«Reši se, kdor moreš!» je zakričal nekdo v tem odločilnem hipu. Bil je to vojak, ki je najdalje prišel v ulico.

In izdajski ta krik se je razletel v trenutku po vasi, — letel je iz ust do ust, — trgal bojujočim orožje iz rok ter ohromoval njihove ude.

Grozna zmešnjava se je polastila vseh, ni bilo vodij, ni bilo povelja. Ljubezen do življenja se je vzbudila v možeh, ki so ga malo pred še zaničevali. — Možje, žene in otroci so bežali — in le kdor ni mogel uteči,

se je stavil obupno v bran. In vojaki, kateri so bili pristali k ustašem, so obračali svoje orožje proti njim.

V.

Jedna stotnija naskakovalcev se je obrnila k zvoniku, od koder se je še zmeraj razlegal zvon.

Le kadet Fereti in oče Bazilij sta bila tu doslej na življenju. Nekateri so padli, drugi so iskali po usodnem izбуhu smodnika, kateri je bil zažgal avstrijski granat, rešitve v begu.

Župnik je streljal neumorno, potegujé z nogo za zvonovo vrv. In kadar mu je pošel naboj, je prijel z rokama poslednje orožje, svojo vrv.

Kadet je stal tu ves čas boja brezposlen, zroč z izbuljenim pogledom doli, kjer so se njegovi tovariši bojevali in umirali. Videl je med njimi mladega, slokega častnika. Bil je njegov brat, — in padel je pri zadnjem naskoku.

Kakor bi hotel rešiti svojega brata, se je vrgel k zvonilcu. —

«Zadržite, oče Bazilij! Zadosti je tega bratomornega boja!»

«Pusti me, pusti!» je kričal starec in njegove oči so gorele z žarom blaznosti. «Do zadnje kapljice krvi! Živela Italija!»

«Živel cesar!» je zavpil Antonio. Skočil je k duhovniku, da bi mu iztrgal vrv. Ali starec se je obupno branil.

«Izdajica domovine! Ali sem te tako vzgojil?» je pihal starec iz stisnenega grla.

«Prisegel sem!» — je odvrnil.

Spoprijela sta se v dolbini okna. Starec ni imel že druge misli, nego kako bi se zopet polastil vrvi.

«Pogini!» je zakričal ter hotel svojega nasprotnika vreči s stolpa. Ali mladenič se je urno ugenil, potisnil starca — in ta se je zvalil sam v propad.

S prestrašenim pogledom je gledal Antonio za nekdanjim svojim učiteljem.

Ni slišal zmagovitega krika vojakov, — v ušesih so mu zvene le poslednje besede župnikove. —

Vojaki so se pridrvili do stolpa. Videli so tu le jednega moža, kadeta v obleki svojega polka.

«Tu je! Izdajica — ubežnik!» so vpili.

Antonio je topo gledal na-nje. Ni jih razumel. Spominjal se je le svoje prisege, in oni so ga imenovali izdajico. Vzravnaval se je ponosno v svesti svoje nedolžnosti. Imeli so to za izzivanje.

Pomerili so, puške v zvoniku so počile in s krikom se je zvalil Fereti na tla. Bili so bratje, ki so v njegova prsa zarili smrtne kroglice.

Zdole se je razlégló ukanje zmagujoče vojske.

«Živel cesar!» — mešalo se je tu s krikom bežečih.

Antonio se je dovlekel k oknu in z motnim očesom je gledal doli na obraz bede in pustolenja. V tem hipu, ko je videl svoje vojake obupno bežati pred zmagovalci, se je probudila o njem znova ljubezen do mile domovine.

«Živela Italija!» so šepetale njegove mroče ustnice.

Potem je zagrabil vrv — zvon je še enkrat zazvonil — toda v Castelnuovu poslednjič. — — —

Bataljonski trobentač.

I.

«Videli bodete, fantje, da se nekaj zgodi! Jaz že tega dolgo z našim starim ne strpim. Od tega časa, kar smo bili povišani, mi zavida; proganja me, kjer le more!» se je srdil bataljonski trobentač Nešvera.

«I kajpak, to je tako iz jeze», so se mu smejali tovariši. «On je čakal na povišanje za majorja deset let. Ti si malone še rekrut, nimaš niti pol kapitulacije zaslužene ter postaneš kar čez noč bataljonski trobentač. Kako ne bi zavidal!»

«Če pojde tako hitro s teboj, bode iz tebe takoj general», se je šalil drug. Hã Nešvera? Pojdem pa k tebi za „foršica“? je dražil tovariš. «Saj ti pač sestavljajo že brigado „punčik!» se je oglasil zopet tretji.

«Le jezite me, le», je vračal Nešvera. «Ako mi ne daste pokoja, zatrobim vam kdaj, kadar bodete prvi knedliček polagali v usta, tako lep alarm, da prevrnete vse kotle in skledice!»

«Aha, srbi te koža! Le to poskusi s tem slepim alarmom, videl boš, da bodo najboljši tovariši potem prav po redu pritiskali, kadar pojdeš za korporalom križevo pot».

Trobač se je smejal. «Saj jaz vam tega ne naredim; — ali stari naj pazi! Jaz pod njim dalje ne bom služil. Ako me bode dalje proganjali, mora se jeden naju zahvaliti za službo!»

«Kdo pač bode ta?» so vprašali fantje. V tem se je približal pobočnik ter ukazal Nešveri, da bi zatrobil k nadaljnemu pohodu.

Prednje straže so javile, da je sovražnik prešel čez Cavedinske višine ter se umaknil v Lasino, oddaljeno vas kake pol ure hoda.

Bataljonska trobenta je zavreščala s presunljivim glasom, trobeci stotnij so ponavljali znamenje in v malem času so bile vse stotnije pripravljene na pohod.

Častniki in podčastniki so urno pregledali orožje podrejenih oddelkov, ponavljali svete in ukaze, dajaje vojakom poguma. Ni bilo tega niti treba. Izza nekoliko dnij so vojsko neprestano dražile male čete ustašev,

katere so se po prvi salvi umaknile v gore, da bi se po ovinku na drugem mestu zopet pojavile ter vojsko vznemirjale. Vojaki so bili že srditi na ta boj brez sovražnika. Niso priznavali za pravo te taktike, katero ustaje tradicionalno podedujejo. Hoteli so sovražnika videti, srečati se z njim v boju ter zmagati. Vojak je miroljuben ter se, dokler ne mora, ne spusti v rabuko; kadar pa mora opustiti mirne vojašnice, kadar se mora cele dni in noči ubijati po lesih in skalah neznanih krajev, hoče tudi nekaj imeti za svoj trud, in to nekaj je — kri.

In krvi — te doslej niso videli. Kadar so imeli ustaši ranjene ali mrtve, so je odnesli s seboj v gore, in vojska je našla v dobljenih vaseh le mirne vaščane, kateri so zagotavljali svojo avstrijsko zvestobo, toda sovražstvo in nepomirljiv srd sta jim zrla iz očíj. Mnogi teh miroljubnih vaščanov je morda pred malim časom vrgel od sebe puško, ko ni utegnil z ostalimi uteči, — toda kdo mu je mogel to dokazati?

* * *

Bataljon, kateremu je veleval major M... in s svojo trobento tudi hornist Nešvera, je imel razgnati in zatreti oddel ustašev, kateri se je po izpodletelem naskoku na Doblinski grad umikal k Arku in Rivi. Ti mesti je držala dosle slaba posadka na uzdi, ali

bilo se je nadejati, da vržejo od sebe, če jim pride pomoč, krinko avstrijskega domoljublja ter se prigrasé k javnemu uporu.

Vojaki so kar goreli hrepenenja, vreči se na sovražnika. Smatrali so Lahe za zbabelce buntarje, kateri so jedva šoli odrastli. S svojim majorjem so bili nezadovoljni. Ta je dobro poznal težkoče in nevarnosti gorskega boja, poznal način ustaškega bojevanja ter krotil bojaželjnost svojega oddelka, tako, da so mu vojaki nevoljni priložili naslov »major Curuk«.

Konečno se je vendar enkrat glasilo povelje, udariti naravnost na sovražnika — in sovražnik, kakor se je zdelo, ni se mislil izogniti. Ustaši, po številu kakih tri sto' mož, so se umeknili v pravem bojnem redu k Lasinu ter se tam utrjevali.

Bilo je očitó, da je to sovražnik v dobrem vodstvu ter izurjen, kateri ne pobegne, ako zaguči v njegove vrste nenadno od strani ali od zadaj sovražna salva. — Bili so to bersaglieri, zapojeni z gorenje Sarke, kjer so silili do zdaj mirne prebivalce k uporú.

Vojaki so šli veselo kakor na svatbo. Da, i sam major Curuk je bil tako dobre volje, da je dovolil trobačem »ekstra«. Zraven zvokov komisne koračnice slabo teče vojakom korak; nima za nje dosti mikavnosti, ker jo tako često slišijo v vročih dneh velike parade na vežbališču. — Zato pa ume

vsak redni trobač svoj posebni «ekstramarš», podoben kateri narodnih pesnij. Kadar pak ta zazveni, se sprožijo nakrat noge, se vzravna skrčen hrbet in vojaki veseleje iztegnejo korak.

Trobači posameznih stotnij so odigrali svoje koračnice, v tem je zvonko zadonela trobenta Nešverova:

«Fantje od Časlave, vzdignite glavo,
Lahe kosite mi kot samo travo!»

Vojaki so mrmrali pesmico, katero jim je bil «zložil» Nešvera v navdušeni uri, — trobači stotnij so spremljali v tereah, bobnarji so tolkli na bobne kakor obsedeni, in tako je slavil celi bataljon veseli pohod proti Lasinu.

Zagrmeli so prvi streli. Predvoj se je bil srečal z malim oddelkom Lahov ter se umikal, neprestano bojujé, h glavni četi.

Trobenta Nešverova je presunljivo zapela, vojaki so hipoma utihnili. Bilo je slišati le pojedina povelja stotnikov in poročnikov, vodečih svoje čete v ogenj. Pobočnik je jezdil v polnem splavu od stotnije do stotnije, raznašaje poslednje ukaze, in major Curuk je obljubljal režečemu se Nešveri «kozliča, petindvajset in ulico», če ne ujame prav vsaki njegov komando.

II.

Lasino, velika vas z več nego sedem sto prebivalci, je ležalo na vznožju Bondon-

skih gora ter zapirala celo podolje, ki se vleče skoro do Orto d' Abramo. Na pobočju te gore je stala osamela lasinska cerkev, katere zidovi so ponujali ustašem izvrstne obrane.

Ustaši so znali dobro ceniti ugodni položaj, kateri jim je nudila vas s cerkvijo, razprostirajoča se na četrť ure hoda. V nekoliko minutah so preskrbeli glavne vhode v vas s pregradami ter v nadeji na zmago poslali le slabe čete, da bi dražili sovražnika k naskoku.

Vojska se je pomikala naprej, krijoča se po možnosti v razritem ozemlju, korak za korakom. Jedna stotnija se je razvila v verigo za naskok proti cerkvi in grobišču, drugi dve, imajoči v sredi močno četo tirolskih strelcev, sta se pomikali proti vasi. Četrta stotnija, služeča kakor reserva, se je postavila z orožjem v roki na cesti, vodeči od Madruzzo, krijoča se z razvalinami starega gradu. Četa lahkih jezdecev, ki se ni mogla na razritem torišču udeležiti naskoka, je vršila službo pobočnih straž.

Jedva da se je od cerkve oglasil prvi strel, so pozdravili Piemontezi na celi črti vojsko krikom in silno salvo. Vojaki so mirno prečakali pok ter stopali pravilno naprej, a tirolski strelci so, zaslišavši krik sovražnikov, udrli iz reda ter se vrgli v polnem navalu na vas.

Na povelje sta udarili zdaj i obe stotniji v naskok. Z vseh strani so padali streli ter se oglašali kriki, s cerkvenega stolpa so doneli zvonovi, kličeči prebivalstvo na orožje. Bobni so ropotali, trobente stotnij pozivale k naskoku, — in vojaki so razkačeni jemali zagrado za zagrado.

Kakor gosta megla je pokrival smodnikov dim celo krajino, in iz te megle so le tu pa tam štrleli obrisi bojujočih na barikadah, tu pa tam se je zabliskalo od strela. Z desne bitvenega meteža je bilo slišati upitje in kletve, zmagoslavno ukanje, trobente hornistov, mrtvaški zvonček iz vasi in zvonove s cerkvenega stolpa. Nakrat so utihnili zvonovi — vojaki so dobili grobišče.

V tem so vdrli ustaši izza zasek ter se vrgli obupno na središče naskočne vrste, in v kratkem času so se umikali hrabri tirolski strelci. Major se je takoj vrgel tja z rezervno stotnijo, ali že je pridrvil v polnem diru lahek jezdec, oznanjujoč močno ustaško četo, katera se je bližala s strani od Pietramurata. Deželni strelci so se umikali v divjem neredu, ustaši so pritiskali za njimi z zmagovitim vriskanjem, — središče je bilo prodrto in položaj stotnij na krilih v nevarnosti. —

«Nazaj!» je klical major na trobača Nešvero. Trobač je nasadil, ali mesto nazaj je

zapela njegova trobenta «naprej!» — «Hurra» je zagrmelo po zraku in vojaki so se vrgli z novo silo na sovražnike.

«Nazaj, k vragu! Trobi retiré!» je zavpil major obupno. Ali znova je zazvočala Nešverova trobenta s svojim prodirajočim glasom, pozivajoča k naskoku.

Zbesnel je mahnil major s sabljo in trobač Nešvera se je zvalil na zemljo. Toda z nova je zadonela njegova trobenta, kličeča reservo k naskoku. Leže na zemlji se je vzravnal ob laket in s poslednjim dihom se je ukaje oglasila njegova trobenta: «Fantje od Časlave, dvignite glave!» —

«Hurá, hurá!» je zagrmelo po celi črti, — reserva se je vrgla v središče, stotnije na krilih so vzele zaseke, in za kratek čas je zmagovita vojska vdrla v vas.

Ustaši so se umaknili, prosledovani od jednega oddelka zmagovalcev, v Bondinske gore, vaščani so se podali in mrtvaški zvonček v stolpu je utihnil.

Znesli so ranjence in med njimi tudi umirajočega Nešvero.

«Nešvera, ali je hudo?» je vprašal major, sočutno se pripogujé k njemu.

«Trobil sem zadnjič, gospod major, ali umiram rad. — Komandoval sem enkrat bataljon po svoji volji in zmagali smo».

«Živel cesar! Živel gospod major Curuk,
živeli fantje od Časlave!»

Več trobec ni rekel, zahvalil se je, in
tako, ker ni šel gospod major, je šel on
k počitku. — —

Zaročenca.

I.

Uahnili je bojni hrum. — Topovi in puške so utihli, samo tu in tam se je oglašalo zdihovanje umirajočih, pomešano s težko kletvijo.

Castelnuovo je bil razvalina, tleče pogorišče. Česar niso uničile granate in grozni razpok smodnika, kateri je bila zapalila avstrijska kroglja, zmrvili in uničili so razjarjeni zmagovalci. In najbolj kruto so se vedli uprav laški vojaki proti svojim rojakom.

Niso dđali razlike med nedolžnim in krivcem, med ustašem in mirnim vaškim stanovnikom, med oboroženim možem in ženo ali detetom brez brambe. Morili so zaporedoma; podžigala jih je le misel, maščevati smrt svojih tovarišev, — in netili so hiše in kozolce, ki so kmalu ležali v pepelu. Do

štiri sto mrtvecev je krilo žalostno bojišče, a med njimi je bilo mnogo žen, mnogo detet.

Ustaši so v veliki zmešnjavi odšli proti severu, a njihovo umikanje je bilo bolj podobno obupnemu begu vaščanov, ki so se bili pridružili upor, in se utekali zdaj, videči uničen svoj rodni kraj, da bi si ohranili vsaj golo življenje. Vaščani so iskali rešitev v bližnjem Cavalcasellu, kjer jih je mogla varovati piemontska vojska. Ustaši so odšli k Larisi.

Vračali so se po tisti poti, katera jih je včeraj privedla v vas. Ali včeraj so bili urejeni oddelki prostovoljcev, navdušenih in zaupajočih v zmago, — oddelki, slušajoči povelja svojih predstojnikov. Danes so bežali divje in obupno, zabrinjeni sleherni le rešitvi svojega življenja. Stežka se je posrečilo vodjam, vzdržati malo trumo skupaj, ali ni bilo prednje straže, ni glavnega voja, niti straže, krijoče umikanje.

V vasi sta ostali komaj dve poslopji, a i v teh je bilo pusto in prazno. Kadar je vojska bila ustaše izpodila z ognjem in kroglijami, je izkušala gasiti — ali zaman! Umaknila se je torej na bližnje višine, da bi si počila po krvavem delu ter se okrepila za novi dan. Polumrak je ležal nad krajino. Mrzel veter, ki je pihal s tirolskih gorâ, je razganjal vrtince dima, kadeče se nad pogorelo vasjo, ter razpihaval včasí ugašajoče

plamene. Pomalo je dogorevala vas, propadajoča žalostni usodi popolnega uničenja.

V vasi je žalostno in grozno. — Z bližnjega vrha pak je donelo veselo petje vojakov, glas vojnih trobent in ropot bobnov, kateremu so straže, postavljene v vasi, včasih veselo odgovarjale.

Žalostno so odmevali ti zvoki od golih kadečih se zidov, — slabeli in se izgubljali med razvalinami, pomesivši se z vzdihni in stoki umirajočih.

Uprav na koncu sela je stala mala, ugledna hišica. — Streha in prvo nadstropje je bilo uničeno, okna iztrgana, duri ulomljene. Tu se je bil boj razvil takoj spočetka, ali vojaki, dobivajoči notranje barikade in pleneči pozneje notranjo vas, so pozabili, vrniti se tja.

In tako se je ohranila ta hišica bolje nego marsikatera druga.

* * *

Kadar je vojska zapustila vas ter je vse naokoli potihnilo, si je drznila Marietta ven.

Zlahka, kakor bi nekje slutila izdajo, se je plazila čez dvorec, stopila na lestvico, oprto na doslej še tleči kozolec, ter se ozirala okoli.

Njen obraz se je izjasnil. Skočila je in trdnega koraka šla v hišo.

«Oče, odšli so!» je zaklicala. «Leže na gričih pri Croce bianca. Niso si upali prenočevati v Castelnovu — rano morda odidó dalje!»

Starec, doslej skrit nekje v temnem kotu izbe, je stopil iz mraka. Oprijemaje se sten in pohištva je prišel stežka k oknu. Zdel se je kakor nekaka grozna prikazen.

Njegova visoka postava je bila zgrbljena od starosti, oslabela od bojov, onemogla od ran. Beli lasje in brada so bili barvani s krvjo, zagorelo obličje je bilo še bolj začrnelo od avstrijskega smodnika.

Pogledal je skozi okno ter žalostno pokimal z glavo. Pri pogledu na zevajočo puščavo naokoli mu je zakrvavelo srce in starec se je zgrudil na okno.

«Marietta», je zaklical s slabim glasom.

«Oče?» se je odzvalo dekle, naglo pri-skočivši.

«Moraš v vas, drago dete!» je govoril starec. «Ko bi te tudi sovražniki zagledali, na-te ne bodo streljali!»

«Ne bojim se, oče!»

«Vem, vem, Marietta! Saj si hčerka Lombardije! — Moraš najti varno pot za naše prijatelje!»

«Čim se docela stemni, je povedem na cesto k Larisi, oče!» Na ti strani se nimajo bati Avstrijecev; — tam najdejo tudi sled svojih tovarišev, kateri so odšli z Manarom!»

«Prav, Marietta, razumno in vrlo dekle si!» je pohvalil starec in lahek nasmeh je preletel po njegovih stisnenih ustnah. Ali ta nasmeh je naglo zopet izginil — obličje se je starcu razvnelo in iz globokih očij so mu sršeli bliski.

«Marietta,» je začel po malem času. «Delal sem celo življenje! Trapil sem se, da bi svoje sinove dobro vzgojil in tebi prihranil doto!»

«Vem to, oče moj!» je odgovorilo dekle.

«Marietta», je nadaljeval starec z globokim, jednolikim glasom. «Plačal sem svoje davke včasih celo krvavo! Vršil sem svoje dolžnosti, bil sem pošten občan! — Užival sem vseobčno spoštovanje!»

«In kdor te je poznal, oče, ta te je i ljubil!» je dodala Marietta.

«Učil sem svoje sosede! — Izboljšal sem svoje vinograde, razširil svoje sadovnjake. Ni jim bilo jednakega niti v Bergamu!»

«Vem to, oče! — Zakaj mi praviš vse to?»

«Ker je moj vinograd razkopan, moje murve uničene, hišica naša razvalina!»

«Celo Castelnuovo je razvalina in porušeno», je dodalo dekle.

«Berači smo, Marietta!»

«Bog in sveta Madonna pomoreta oče!»

«Marietta», je nadaljeval starec, ne poslušaje hčerinih besed. «Imela si dva brata! Jednega od njih so ti ustrélili v Milanu, — drugi je padel včeraj!»

«Molila sem ob njegovem truplu in plakala, oče!» je odvrnila deklica in solzé so ji silile znova v oči.

«Jok ne pomore, Marietta! — S solzami ne vzbudiš bratov; — s solzami ne daš novega življenja našim trtam; — usehnó moje murve, naj bi svoje oči nad njimi izjokala, in ognja, katerega jezik se tam znova plazi, ne ugasiš!»

«Vem to, oče, a vendar plakam!» je odvrnilo dekle ter sklonilo glavo na dvigajoča se nedra.

«Veš, kdo je storil vse to? Marietta! Quaranta je bil med njimi!»

Dekle je pobledelo in se streslo.

«Marietta», je počel starec po malem času z grobovim glasom. «Italijan, kateri je mogel moriti svoje brate — je nevreden moje hčere! — Ti več ne ljubiš Quarante!»

«Ne vem, oče!» je zašepetala deklica.

«Ne ljubiš — pravim ti, da ne ljubiš!» je vzkliknil starec in težko položil svoji roki na dekličino ramo. «Umiraje ne lažem, Marietta!» je dodal z nežnim glasom.

«Za Boga, oče! Ti ne umiraš!» je vzkriknila deklica ter se vrgla k starcu.

«Morebiti» je odgovoril starec ter ovil roki hčeri okoli vratu.

«Kadar umrem, Marietta, bodeš sama! Sama na širokem svetu! Hotel sem te videti preskrbljeno, in zato sem te silil h Quaranti.

Nisi hotela spočetka o njem niti slišati. Potem si privolila. — Ne vem, ali je bila navada ali ljubezen, kar te je na-nj vezalo. Toda ta vez je zdaj raztrgana! Prizezi mi, da nikdar ne podaš roke seržantu Quaranti!»

«Oče! Quaranta je morda nedolžen. Prisegel je zvestobo svojemu praporu, in veš, kaj je vojaku prisega!»

«Marietta! Quaranta je prisegel na zakone, ali zakone so pisali ljudje. Je pa jeden zakon, in ta je sam Bog zapisal v naše srce! In Quaranta ga je zatajil, izdal svojo domovino, izdal svoj narod».

«Oče, on ni mogel pobegniti od svoje vojske!»

«Pa je imel umreti, in mi bi blagoslavljali njegov spomin!» — je vzkliknil starec ognjevito ter, bolj vroče pritisnivši dekle v svoje roke, govoril dalje: «Marietta! — Moje dete! — Gojil sem te kakor biser, — ljubil sem te, živel in delal samo za-te! — Nisi mogla imeti boljšega očeta, lej Marietta! — Ne hoti, da bi ta oče moral umiraje te kleti! Odreci se Quarante!»

«Odrekam se ga, oče», je zašepetalo dekle.

«Prizezi, Marietta!»

«Prisegam!»

«Ne podaš svoje roke nikomur drugemu, razven poštenemu Italijanu!»

«Ali pa nikomur, oče!» je dodala Marietta zopet s trdnim glasom.

«Bodeš vzgajala svoje otroke v ljubezni do domovine, v črtu do sovražnikov svojega naroda!»

«Prisegam, oče!»

«Bog in sveta Madonna naj te blagoslové, moje dete!» je zašepetal starec in sklonil sivo glavo na dekličin tilnik.

«Slišali smo tvojo prisego! Bog te blagoslovi, hči ponosne Lombardije, je zazvenelo iz kota izbe. Zaropotala so podna vrata v klet, in nad njimi se je objavila temna postava z razmršeno glavo.

Oče in hči sta se obrnila k obloku.

«Še ne», je zaklical starec. «Počakajte še časek, da Marietta razpogleda okoli. — Idi, dete, idi!»

Glava je izginila v obloku, vrata so se zopet zaklopila. Zlahka se je izmuznila Marietta iz sobe, spremljena od nežnega pogleda svojega očeta. Za malo časa je pribežala zasopljena nazaj.

«Oče! — Prihajajo sem. — Seržant Quaranta z nekoliko vojaki», je prestrašeno klicala.

Čemu prihaja, ta prokleti? — Pomni svojo prisego, Marietta!» — —

* * *

Na dvoreu pred poslopjem so se odzvali koraki. Vojaki so se ustavili, puške z ropo-

tom padle na tla. Sprevodnik je razdelil po-velja in na to stopil v izbo.

«Marietta! Angel moj! Ti si živa, zdrava!» je zaklical ter radostno pošel k dekletu.

Marietta se je umeknila, kakor ne bi videla stegnene njegove roke. «Živa in zdrava», je odvrnila hladno. «Čemu prihajaš, seržant Jakob Quaranta? — Hočeš li videti razvaline in mrličje? Ali se hočeš poveseliti s pogledom na nesrečo, kateri ste vi vzrok?»

«Kaj mi to vse zakrivili? Gospod veli, mi poslušamo. — Naj se poveselim s teboj, ljubljenska moje duše, in plakam naj s teboj nad padlimi brati».

«Nad seboj plakaj, ti izdajica domovine!» je strastno zahripal stari oče. «Ne nosi nam sem judežkih svojih solza! — Drugje si išči ljubico, ne med svobodnimi dekleti Italije».

Osupel je gledal vojak k deklici, čakaje od nje besede tolažbe.

«Idi — idi, Jakob Quaranta», je velela deklica, ponosno se vzpenjaje.

«Idi, hlapec! Tukaj ni tebi mesta», je divje zakričal starec.

«Nisem hlapec!» je zaklical razdraženo vojak. «In ti, Marietta, bodeš moja!»

«Nikdar, nikdar», je kričal starec in zgrabivši kij se gnal na Quaranto, ki je hotel Marietto objeti. Vztekkel se je vrgel vojak na starca. Jeden krik in že so drli ostali z dvorca v izbo. Marietta in starec sta se

obupno branila, ali vojaki so ju v togoti prodrli na zemljo.

V tem je vzletel zapah na kvišku. Nekoliko temnih postav je prodrlo iz kleti. Zazvenčale so sablje, zagrmel puške, in po kratkem boju so se zvalili vojaki na zemljo. Le jeden je utekel in nikdo ga ni zasledoval.

«A zdaj proč, Marietta, proč prijatelji!» je hropel starec, brez moči se dvigaje z zemlje.

«Proč, oče? In brez tebe?» je zaklicala devica.

«Brez mene!» — Jaz umiram in te blagoslovljam!» —

«Ostanem oče! Umrem s teboj!»

«Proč dete! Italija potrebuje žen, potrebuje mater. — Idi, dete, zapovedujem ti!»

Marietta je pokleknila, in starec jo je blagoslovil. «Sama in zapuščena si na svetu, Marietta, ali blagoslov moj te bo povsodi spremljal in naredi te srečno!»

Marietta je ihtela. Jeden ustašev je pokleknil poleg nje pred starcem.

«Blagoslovi tudi mene, oče! I jaz sem sirota in nimam nikogar na svetu! Bodem vaši Marietti brat in, da-li Bog, i kaj več!»

* * *

Po kratkem času je bežala Marietta skozi vaške razvaline. Za njo ustaši, ki so bili skriti v kleti. Nočna tema in dim sta je zakrivala sovražnikom. Tavalili so kakor du-

hovi po pustih cestah, osvetljeni le od nekoliko požarovih stebrov.

Ob Mariettinem boku je korakal mlad mož visoke postave. Bil je to njen novi brat in morda tudi bodoči ženin:

Skozi nočno tišino so zaslišali zmeden šum — potem je utihnil i ta. Bil je to nov oddelek vojske, kateri je bil privedel ubegli Quaranta. Našli niso nikogar — starec je bil hladen mrlič. Na otrpnelem njegovem obrazu je kraljeval nasmeh. Umrl je mirno, — saj je vedel, da svoje hčerke ne ostavlja zapuščene.

Oče in sin.

Stoj! »Kdo je?» je zagrmelo skoz tiho noč in puška, pripravljena na obrano, je zaropotala.

«Obhodna straža!» je odgovoril glas iz teme.

«Znamenje!» vpraša vojna straža.

«K nogi orožje», zveni tiše odpoved.

«Geslo!»

«Vezzano!» je odgovoril velitelj straže in pristopil na tri korake. Stražnik je skazal čast. —

«Vse v redu?» vpraša častnik. Vojak je potrdil.

«Sosednje straže?»

«Z leve strani nisem že čez četrto ure slišal znamenja!» je odgovoril stražnik.

«Kdo je tam?»

«Infanterist Pedroni». —

«Ah, ta!» je zamrmral poročnik. «Prav!

Pomnite, da imamo sovražnike na vratu; ne zabite artiklov!» je opomnil vojaka. Straža je šla tiše dalje. Častnik je čutil tajno nekako radost in stopal na lahkoma, kakor bi se bal, da nekoga prebudi. Včasi je zamahnil s potegneno sabljo, in vojaki, korakajoči za njim s puškami v dlani, so zaslišali nekaj kakor utajen smeh.

Postave, nalične strahovom, so prišle tako do skalnega pomola, kjer je straža imela stati. Ob slabem mesečnem svitu, odbijajočem se od strganih oblakov, so zagledali Pedronija. Sedel je na skali in spal s puško na kolenih.

Poročnik je zlahka pristopil in se polastil puške. Tedaj se je stoprav vzdramil vojak in prestrašeno skočil kvišku.

«Geslo!» je kriknil zmočeno, ogleduje se po puški.

«Vezzano!» je porogljivo odgovoril poročnik. «Ne treba nam gesla, ste ujetnik!» je dodal in postavivši na osodno mesto novo stražo, velel k pohodu nazaj.

Naprej je šel Pedroni, za njim dva tovariša s pripravljenima puškama in poročnik s potegneno sabljo. Potem je šel vojak, noseč dve puški.

«Bil sem utrujen, zadremal sem!» je jecjal Pedroni v svoje opravičevanje.

«Tiho! Vojak na straži mora pozabiti na utrujenost», je zakričal na-nj poročnik ostro.

Bil je to hrup v malem taboru, kadar so privedli Pedronija. Vojaki so bili razgorčeni na nemarnega druga, kateri se je spozabil svoje dolžnosti in spal v trenutku, ko je ob njegovi čuječnosti viselo življenje toliko tovarišev. Vedeli so, kaj ga čaka, ali niso ga pomilovali; bil jim je trn v očeh. Njihovo sočutnost je vzbujal njegov oče, stari stotnik Pedroni.

Ta je, zaslišavši izvestje poročnikovo in priznanje krivčevo, ukazal vzeti mu pobočno orožje ter postaviti ga pod stražo. Tako je hodil razčiljen sem in tja, in v plamenu stražnih ognjev so videli vojaki obupnost v njegovem obrazu.

Stotnik je bil mož strog in neizprosen, ali radi njegove pravičnosti in ljubezni do podrejenih ga je ljubila cela stotnija.

Imel je tri sinove. Dva mu je že vzela kruta smrt; padla sta na vojni, v častni smrti, od sovražnikovega orožja. Tretji in najmlajši njegov sin, Pavel, je delal očetu mnogo žalosti s svojim vedenjem. Bil je kadet, ali zavoljo lahkomišelnih svojih norčij za nekaj časa degradovan na prostega vojaka.

Da bi imel sina, katerega je kljub vsej lahkomišelnosti le ljubil, stalno pred očmi, si je izprosil njegovo premeščenje k svoji stotniji.

In zdaj mu je nastala grenka dolžnost, biti tožnik svojega otroka.

Zajet v mučne misli se je izprehajal stotnik celo noč okoli stražnih ognjev.

Kadar je konečno za hip sedel, se je vzdignila temna postava, ležeča pod drevom, in prikorakala zlahka k njemu. Bil je to njegov prvi poročnik. Sedel je ves čas tiho na strani in gledal s sočutjem na nesrečnega očeta. Čakal je, dokler ostali ne pospé, da bi mogel ž njim govoriti.

«Gospod stotnik!» je rekel, položivši mu roko na rame.

Stotnik se je naglo obrnil. «Ah, to ste vi? Zakaj ne spite?»

«Nisem mogel zaspati! Premišljam ob usodi vašega sina!»

«Hvala vam, prijatelj!» je rekel starec ter gorko stisnil roko tovarišu.

«Kaj namerjate ž njim?» —

«Kaj namerjam? — Ne razumem vas! Zakon govori jasno, ne dopušča razmišljanja!»

«Vi ga izročite sodnji?»

«Ali morem drugače?»

«Veste li, kaj ga čaka?»

«Vojak, ki v vojnem času pred sovražnikom na straži stoječ greši proti predpisom, se kaznuje s prahom in svincem», je rekel stari Pedroni. «Vem to, — Pavel je poslednji moj otrok, in vendar, vendar ne morem drugače». Ob teh besedah se je njegov glas močno tresel.

«Vem za pomoč, stotnik!»

«Govorite, govorite!» je vzkliknil starec in plaho se ozrši, se je nagnil k poročniku.

«Vašega sina straži zdaj vojak Vedrella. Veste, s čim vam je zavezan? Govoril sem z njim; hoče mu dati, da ubeži. Noč je temna, ostali spé, — to pojde!» —

«Mislite? O moj Bog, kako se ti zahvaljujem!»

«Pojdem torej?» Poročnik se je vzdignil in se trudil, da izvije roko iz desnice stotnikove, ki ga je krčevito stiskala.

«Ne, ne! Ostanite, to ne gre!»

«In zakaj?»

«Zakaj? Vprašate me, zakaj? Dal sem svojemu sinu življenje, dal sem mu vse, kar oče more dati. Le jednega ne morem, ne smem žrtvovati — svoje časti, svoje dolžnosti. Ko bi se jutri probudil brez časti, ne mogel bi dalje živeti. — In potem — ko bi žrtvovali sam sebe, ali smem prejeti to žrtvo od vas? Vi ste mlad, varujte se, da bi za celo življenje ne postali žrtva očitanj svoje vesti. In Vedrella? — Ohranil sem mu nekdanj življenje. Ali mu smem za to vzeti čast? Življenje ni bilo njegovo — to je reč narodova, ali čast, čast, gospod poročnik, je največi zaklad pojedincu. — Ostanite tu, — Pavel Pedroni bo izročen vojni sodnji!»

Poročnik je skomizgnil z ramenima in sedel. Slišal je, kako stotnik bridko plaka.

Za rana, komaj da se je začelo zoriti, je stala stotnija pripravljena k pohodu. Straže so bile sklicane in nekatere so oglašale sovražne čete. Resnično se je bližal od Saone ob reki Sarki močen oddelek vstašev, kateremu bi se bila stotnija le s težka mogla postaviti na odpor.

Naloga stotnije je bila preiskovati porečje Sarke ter uničiti mostove, da bi se vstaši, ki so se čez Judikarije sem vlekli, ne mogli združiti v eno vrsto, dokler bi do Vezzana ne prišla zahtevana pomoč. V neprestanih praskah z manjšimi četami, ki so prebivavstvo doslej indiferentnih vasij silile na vstane, je zvršil stotnik svoj namen in hotel se pridružiti glavnemu koru, ko ga je zasačila tema in primorala, da je prenočil na višini blizo Cille.

Zdaj je ostalo le še, prekoračiti razplavljeno reko po poslednjem stoječem mostu, ki je potem imel biti porušen.

Položaj stotnije je bil resen. Ob zori je bilo že slišati zvonove od Cille, oznanjujoče, da je njeno prebivalstvo pristalo k vstaji. Ko bi se ne posrečilo priti do mosta, predno se ga polasti saonska vstaška četa, bi stali med dvema sovražnikoma, katerima je utegnila vsako trenutje priti pomoč iz tigneronskih gozdov.

Na srečo je bil sovražnik zdaj še dosti oddaljen in skalnato porečje Sarke je zabranjevalo hiter postop. Stotnija je bila že došla k mostu, ko je četa od Saone bila še dobrih deset minut oddaljena. Stotnija je prešla po lesenem mostu, zadovoljivši se s tem, da je polomila in strgala držaje. Na popolno uničenje mostu ni bilo misliti, kajti že je bilo videti, kako se je valila na nasprotnem bregu iz Dalconske soteske nova četa Piemontezov.

Stotnik Pedroni je spoznal, da se mora omejiti samo na uničenje dveh ali treh kosov lesenega mosta, da bi vstaši od Saone in Cille vsaj tako dolgo bili zadržani, dokler bi stotnija ne zadobila varne postojanke.

Stotnija se je umikala urno, ali v vzornem redu na skalnato višino, kjer se je mogla daljšo dobo braniti i znatne presile, in takoj so bili poslani ogledniki v smeri k izhodu, ali od Stenica, ki se je prej k vojski prijateljski ponašalo, ne grozi morda nevarnost in zaseda. Mej tem je skončal oddelek pionirjev in tesarjev na mostu svoje delo ter hitel, da bi dosegel varnega ukritja, predno se približajo Lahii na streljaj. Na dveh mostovih stebrih sta bila pritrjena močna naboja, vrvici za zažiganje, kratko pristriženi, nažgani — nekoliko hipov in lepi most se je imel sesuti v valove razburkane reke.

Minuta, ki je v tem ubežala, se je zdela večnost. Vojaki cele stotnije, podprti ob puške, so zri napeto k mostu. Stotnik in oba poročnika so stali v ospredju, oprti o skalni vogel. Bili so dosti blizu, da so lahko poznali, da je slabi kolobarček dimu, ki je stal nad nabojema, ugasnil.

Vrvici niste zapalili, in most je bil s tem ovarovan za vstaše, v pogubo slabega oddelka vojske.

Lahi so spoznali, da gre za uničenje ali ohranjenje mostu. Niso se držali več v bojnem redu. Boljši tekači so se trudili, da bi čim prej došli k mostu.

«Prokleta! Vrvici ne gorita!» je vzkliknil stotnik, otiraje pot s čela. «Trije prostovoljci sem!» je velel, obrnivši se k vojakom. Nekoliko mož je pristopilo. Bila je to pot na smrt, gotovo smrt, — ali šlo je, da se ohrani življenje stotini tovarišev. Veliki in važni trenotki najdejo vedno svoje velike može. —

V tem se je približal pešec Pedroni, ki je brez orožja stal blizu v strani. Bil je bled kakor stena.

«Oče!» je pravil.

«Nisem tu oče! Sem poveljnik; kaj hočete?» je pikro vprašal stotnik.

«Gospod stotnik, izkažite mi milost! Dovolite, da bi jaz sam šel zapaliti most!»

Stotnikovo obličje je prebledelo, ali zajedno se je razlil ponjem izraz zadovoljstva.

«Zakrivil sem», je nadaljeval mladenič. «Tam najdem častno smrt ali odpuščenje!»

«Pavel! Sin moj! Idi in Bog te spremeljaj!» Vojak se je sklonil in predno je mogel stotnik-oče to zabraniti, mu je poljubil roko.

* * *

Kakor puščica je zletel mladi mož po skalinah doli in bežal k mostu. Vojaki so gledali za njim v največji napetosti. Stotnik je stal tu kakor soha in gledal za poslednjim svojim sinom, ki je šel, da bi omil svojo sramoto s častno smrtjo. Gube na obrazu starega moža so drgetale, v očeh se utirale solze.

Prvi poročnik je ginen zrl za mladim junakom, ali drugemu je poigraval čuden nasmešek okoli usten. Ne izgovorivši niti besede, je vzel poleg stoječemu vojaku puško iz roke in se prigotovil na strel. Stotnik tega ni zapazil.

Pedroni je pribežal k mostu in stal nad prvim stebrom. Vojaki niti dihali niso. Stotnik, tresé se na vsem telesu, se je opiral ob kameno steno.

Prvi vstašev so bili že na streljaj; — puške so počile in kroglice so svrčale mlademu drznežu okolo glave.

V tem trenutku je začutil grozo pred smrtjo in ljubezen k življenju. Potisnil je vrstico, katero je bil držal v roki, izvlekel iz žepa robec in mahaje z njim, — bežal po mostu na nasprotni breg.

Cela stotnija je vzkriknila kakov jednim glasom. Stotnik se je opotekel. «Slutil sem to», je rekel smehljaje se poročnik.

Počil je strel — Pedroni je bežal dalje. Poročnik je bil slabo meril. «Ogenj, ogenj!» je kričal zdaj stotnik obupno, mahaje z rokama. Vojaki so streljali, — ali streljali so negotovo in slabo. Roke so se jim tresle, mislili so več na starega, sivega očeta nego na sina.

V trenutku, kadar je Pedroni že prihajal mimo streljaja, je iztrgal stotnik jednemu od vojakov puško. Priložil je puško k licu, — s trdno roko pomeril — strel je padel — in begunec Pedroni, razperši roki, s krikom se zvalil na tla.

Zajedno se je opotekel stotnik, puška mu je padla na tla, in «srečnega» strelca so ulovile roke obeh poročnikov.

«Moj sin, moj poslednji otrok!» je zaječal stotnik. — —

V rojstni vasi.

Na levem bregu Sarkè, ne daleč od mesta, kjer se zavije od severa k jugu, da bi vlila svoje vode v Gardsko jezero, sta Selenio in Villa. Ti neznatni vasici, oddaljeni od sebe jedva na streljaj dobre puške, sta bili vrata k levemu pobrežju Sarke. Tam so se zbirale ustaške čete, prešedši iz Lombardije črez Judikarije na tleh južnih Tirolov. Tam so se organizovali novi kori, sestavljeni ponajveč iz Švicarjev tesinskega kantona in revolucionarjev vseh narodov, ki so iskali zatočišča v teh usodnih letih v svobodnem Švicarskem.

Nekateri oddelki avstrijske vojske so se bili polastili že poprej teh tal. Ali ko jim ni bilo mogoče, udržati jih proti sovražniku, mnogo silnejšemu, so se umaknili nazaj do Vezzana. Toda poprej so spalili vse mostove

in uničili prehode, da bi prerušili zvezo med obema bregoma Sarke.

Vendar pa so prišli brzo po odhodu Avstrijcev vstaši. Bili so povsod dobro vsprejeti, kajti tla so bila pripravljena. Razgorčeni vojaki so prispeli, vrnivši se v pohodu, sami k temu, da bi strasti v tirolskih Lahih, davno že razpihane, tem hitreje bušile na dan v polnem žaru. Ustaši so prišli v številu kakih štiri sto mož. Bili so tu Cremonci pod svojim vodjo Arcienim, Milanci, tvoreči tako zvano «alpsko armado», pod Manarom in druge čete radovoljcev in cesarskih ubežnikov.

Milanci so se ustanovili v Villi, ostali v Seleniu. Takoj so pričeli trdnjavsko delo, kajti vodje so bili sklenili, da bodo z vso silo branili to imenitno mesto.

Ali brzo se je utrgala nočna ploha, ki je zagnala ustaše pod strehe. Bilo jim je tudi potreba odpočitka. Izza nekoliko dnij so se ubijali v gorah v neprestanem boju. Čele dni in noči so bili na nogah z orožjem v roki, bodi si v naskoku na sovražnike, bodi si na begu pred nepremagljivo presilo. Neprijazno vreme, dež in mrzli vetrovi, glad in spanec so začenjali že premagovati najsilnejšo voljo in goreče navdušenje.

Prav kadar so se vodje sešli k vojnemu posvetu, so privedli avstrijskega ubežnika, ki je želel, da bi bil sprejet v ustaške vrste.

Bil je rojak te vasi in brdák mladič. Ugajal je vodjam, sprejeli so ga in takoj mu odmerili nalogo.

Ker je dobro poznal okolico in ni mogel zabloditi, mu je bilo naloženo, da bi opazoval postavljenje avstrijske vojske. —

Vojak se je vrnil na večer z ogledov in prinesel pomirljivih poročil. Avstrijci so bili kakor ustaši in ker niso imeli vestij o bližini sovražnika, so porabili nevihto, ki jim je zabranjevala daljni pohod, v svoje okrepčanje. Ni se bilo torej bati nenadejanega napada.

Sovražnik je bil dosti oddaljen in v tem nalivu se ni mogel niti odpraviti na pot. Vse ceste so bile premenjene v hudournike, polja so bila razmočena, plazovine skal polzke kakor led. —

Vojak je bil odpuščen s pohvalnim priznanjem. Zdaj še le si je mogel odpočiti. — V vasi so bili njegoví stariši. Niti slutili niso, da je njihov sin tako blizu.

Nekaj trenutkov je preudarjal. Vleklo ga je domov k očetu in materi, katerih že tako dolgo ni bil videl. Ali brzo se je drugače odločil in nameril korake k poslopju, ki ga je bolj mikalo nego očetov dom.

* * *

Temna noč se je razprostrla nad obema vasicama. Nebo so pokrivali oblaki, iz katerih

je brez nehanja lil dež. Ustaši so porabili dovoljenje vodij ter se nastanili v sobah, kozolcih in kletih. Nekateri so spali, drugi se bavili pri vinu s pripovedovanjem o minolih in bodočih bojih. Tu in tam se je ozivalo petje, tu in tam se je svetila luč iz črnih poslopij. —

V tem je počil v jednom izmed poslopij hrup. — Bil je slišati krik mož in žen. Jeden častnikov je prihitel tja z nekoliko možmi, da bi napravil red.

Prišel je o pravem času. Prebivalci hiše so hoteli kazniti jednega ustaša, katerega so branili tovariši. Odločnemu častniku se je posrečilo, pomiriti obe stranki. Stali so tu proti sebi z golim orožjem in iskrečimi očmi.

«Kaj se je tu zgodilo? Kdo je tu tožnik?» je zagrmel kapitan na prestrašene tepače.

Star mož v priprostem oblačilu hribovca je stopil naprej, da bi tožil.

«Sem Giovanni Petrussi, kapitan», je počel starec z glasom, tresočim se od gneva. «Živim s svojo rodbino v poštenosti in nikdo ne more reči, da bi bila kdaj najmanjša senca omadežila moj dom. Danes pa nas je zadela sramota, ki se da izmiti samo s krvjo. Ali vaši vojaki so nam zabranili pravično maščevanje».

«Govori, v čem ti je bila storjena krivica», je velel častnik «in bodi naprej uverjen, da bomo kaznovali krivca po zaslugi!»

Med tem so prihiteli od vseh strani častniki in nekoliko ustašev, katere je bil priklical hrup. Natlačili so se v malo izbo.

«Prav, da prihajate, prijatelji», je pozdravljal častnik. «Lahko tako na mestu zvršimo razsodbo nad izgrednikom. Čemu odkladati do jutri, kjer gre za vzgled ostalim!» Pričujoči so zadovoljni kimali z glavami. «Govori torej, Giovanni Petrussi», je pozival velitelj žaljenega hribovca.

«Ta tu je moja hči Lucia Petrussi», je nadaljeval starec, predstavlja je deklico. «Stoji pred vami čista kakor ta sneg, ki po zimi krije vrhove naših gor. Ali jeden vaših vojakov jej je učinil sramoto in le svoji vrlosti se ima zahvaliti, da mu ni padla v žrtvo. Tu je ta lopov!»

O teh besedah je pokazal vaščan na jednega ustašev.

«Priznavaš dejanje, čegar si obdolžen?» je vprašal vodja.

«Priznavam», je odgovoril mož ponosno. «Ali stari Petrussi je zamolčal, da Lucia je bila moja ljubica!»

«Laže, ostudno laže», so zavpili tožniki z jednim glasom. —

«Usiljeval ji je svojo ljubezen», govoril je starec strastno, «a Lucia Petrusi nikoli ni pozabila časti svojega doma, da bi se ljubila s členom rodovine Galgaro!»

«Ne verjemite mu, kapitan», se je branil vojak. «Staro sovraštvo govori iz njega. Bili smo otroci, ko smo se ljubili. Potem sem prišel od doma in bil vojak. Ali nisem pozabil Lucie. In kadar je počel vihar, sem utekel od prapora, da bi se pridružil našim!»

«Ti si bil vojak? Od kdaj se bojuješ v naših vrstah?»

«Kaj ne veste, da sem jaz bil, kateri sem vam prinesel danes z nevarnostjo življenja vesti o postavljenju avstrijske vojske?» —

«Prav praviš, — poznam te!» je odgovoril vodja. «Izkazal si nam dobro službo, Galgaro! S tem utegne biti tvoja kazen polajšana, ali ne odstranjena. Porušil si disciplino, zagrešil si na naših zaveznikih. Živimo v vojnem času. Na tvojo krivdo stoji kazen smrti. Kdo od vas glasuje za smrt?» je vprašal poveljnik, obrnivši se k prisotnim. —

Častniki in vojaki so molčali; kazen smrti se jim je zdela vendarle prekruta. Le člani rodbine Petrussijev so zahtevali smrt krivčevo.

«Prizanesli ste mu kazen smrti z obzirom na uslugo, katero nam je bil izkazal», je nadaljeval vodja. «Ali ni vreden bojevati se z nami. Smo bojevniki za svobodo, prijatelji, in zato moramo biti svobodni možje. Sužniki strasti nimajo med nami prostora! Nisi utekel zato od svojega prapora», je nadaljeval častnik, obrnivši se h krivcu, da bi služil naši

sveti stvari. Prišel si gnan od svojih poželenj. Izključujemo te torej iz svoje srede. — Pojdi nesrečnež! Svoboden si!»

Zadovoljno mrmranje se je čulo v zboru. Stari Petrusi je zabliskal s svojim bodalom pred očmi obsojenčevimi.

«Slišiš, Galgaro, slišiš, brezčastnež? Utekel si od jednih, in drugi so te izbacnili. Si izvržek družbe. In prideš li še jedenkrat, onečastiš li s kletto svojo prisotnostjo moj dom, prisegam, da mi plačaš s krvjo!» —

Galgaro je zaškripal z zobmi. Bil bi se rad vrgel na svojega sovražnika, a ni mogel. «To mi plačaš, Giovanni Petrusi!» je zamrmrljal med zobe, in pogled, poln črta, je zletel k starcu in njegovi hčeri.

Vaščani so odšli, zadovoljni z usojeno kaznijo.

«Odvedite ga ven za naše straže», je rekel kapitan pričujočim oborožencem.

«Milost, kapitan!» je prosil Galgaro. «Prisegel sem že dvema gospodoma. Nočem služiti tretjemu! Dovolite, da ostanem pri vas in se bojujem z vami!» —

«Čul si sodbo!» je odgovoril častnik odločno. «Pojdi, in če te veseli, dati se ustreliti, poišči si drugje primerno mesto. Odvedite ga!»

Vojak se je vdal usodi. Zamračen je sledil svoje spremljevalce. «Hotel sem vas ohraniti», je mrmljal za se. Bil bi ostal tu le

tako dolgo, dokler ne bi bila izvršena moja osveta. Ali izgnali ste me in onečastili. Osvetim se vam vsem!»

Ustaši, ki so imeli spremljati ujetnika, so ga doveli k najbližjemu poslopju, kjer je njihova četa stanovala. Bili so Janovski prostovoljci, in tem je bil avstrijski begun, njihov zaveznik, prav tako drag kakor avstrijski vojak.

Iz radosti so naredili več nego jim je bilo dovoljeno. Strgali so z njega odznake bojevnika za svobodo, vzeli mu orožje in vkljub vsemu upiranju ogulili mu glavo. Uganjali so burke ž njim, — saj je bil brezčasten, bil izvržek . . . —

Potem so ga odvedli proč. Šli so po nočni temi skozi vas. Bila je to žalostna hoja. Iz oblakov so lili potoki vode, veter je bičal njihove obraze. Brodili so po blatu in kalužah, tresoči se mraza, a iz poslopij se je glasilo veselo petje brezskrbnih tovarišev.

Galgaro je šklepetal z zobmi. Tresel se je mraza in objesti. Spremljevalci so bili zagaljeni v svoja oblačila, on pa se ni mogel braniti dežju in vetru. Imel je še zmiraj vklenjeni roki. —

Zavedli so ga ven za vas, kjer so se tla nagibala v močnem klancu doli k reki.

Galgaro je razločil v temi kapelo, ki je stala ob globokem klancu. Poznal jo je. Tam je igral često kot mal deček, tam je

preži vel mnogo krasno uro svojega detinstva. Srce se mu je stiskalo o pomisleku na to, kar je naumil storiti. Saj je bila to vendar le rojstna vas, in ti ustaši tam — so bili njegovi bratje.

Hrepenel je le po enem. Da bi mogel nazaj v vas, da bi se maščeval na starem Petrussiju.

Približali so se h kapelici. Notri se je skrival ustaš pred nevihto. Bila je straža. Izstopil je, toda zaslišavši geslo, je takoj spet stopil v zavetje.

«In zdaj lahko greš! Vrneš-li se, veš, kaj te čaka», je rekel eden spremljevalec.

«Odrešite mi vezi», je prosil Galgaro. —

«Le idi», so se mu smejali. «Tako vsaj bodo tvoje rojakinje pred teboj varne. Odpravi se!» —

In obrnivši se, so hiteli v vas. Bili so zadovoljni z okrutno kaznijo, katero so pripravili tovarišu, ki se je spozabil svojih dolžnostij.

Vojak je mraza in objesti šklepetal z zobmi. Ne znajoč si pomoči, se je izpotikal po klancu navzdol. Pot je bila od dežja izprana. Nogi sta se mu polzeli po gladkem kamenju. Padal je in si razbijal obraz ob ostre robove kamenov. Grmovje mu je trgalo obleko.

«Dobro, dobro! Le dalje,» — je golčal Galgaro, vzdigaje se z zemlje. «Saj se osvetim! Hotel sem vam prizanesti, ali ne

prizanesem. Hoteli ste ohraniti Petrussija — tedaj padete ž njim! Vi tam sedite na toplem in suhem, jaz se tu tresem mraza in dežja. Ali ta mraz ne shladi mojega sovraštva, ta dež ne ugasi žara moje osvete!

Izpotikal se je dalje, — padal — a ni slabel. —

* * *

Pred polnočjo so privedli vojaki v Alle Larche nekakšnega človeka poveljniku oddelka avstrijske vojske. Raztrgana njegova oblačila so bila premočena z vodo in krvjo. Roki sta bili skleneni z vezmi, ki so se rezavale v meso. Bil je brez moči, izmučen. Ali v očeh, podlitih s krvjo, je žarel plamen neukrotljivega maščevanja.

Častnik je gledal za čas s preiskujočim pogledom na moža.

«Razvežite ga», je velel vojakom.

«Kdo si? Kako ti je ime?» je prašal, kadar so se vojaki oddaljili.

«Sem ubežnik od uštašev! Kako mi je ime? Za to ne gre», je mračno odgovoril Galgaro.

«Povej svoje ime, sicer» — je grozil častnik. —

«Prišel sem k vam prostovoljno», je rekel Galgaro in pokazal na svoje krvave cunje. «Ne grozite mi! — Tu vidite, da nisem plašljivec. Kri mi ni nova! Hočem dati

v vaše roke ustaške čete, a naredim to i brez imena!»

«Hočeš izdati svoje rojake?» je vprašal častnik in na obrazu se mu je pojavil izraz zaničevanja.

«Rekli ste izdati? — No torej dà, hočem je izdati!»

«A kako zahtevaš plačo?»

«Ne zahtevam plače! Ni to moj posel!»

«Torej osveta?» je vprašal poveljnik vojske ter pristopil k mizi, na kateri je imel razložene črteže. «Nu govori, kar veš o ustaših!»

«Zasedli so vasi Selonio in Villo; — šli so v zavetje v izbe in skednje, zalezli se v kleti pred dežjem. Straž so postavili malo, in še te se skrivajo pred dežjem!»

«Bilo bi torej možno ustaše nepripravljene zgrabiti?» je vprašal častnik.

«Zelo lahko! Niti slutijo ne, da je vojska tako blizo. Mislijo, da ste še v Vezzanu!»

«Ali je pot v takem stanu, da se da priti gori?»

«Prehodil sem jo danes že v tretje, a še zmeraj imam zdrav vrat», je drzno odgovoril Galgaro.

«Prav, pazi, da i v četrto v zdravju preideš», je zagolčal častnik, bolj kot bi to govoril k sebi. «Katero pot bomo morali mi ubrati?»

«Lahko se pomikamo naprej v dveh kolonah», je razlagal Galgaro. «Pot je strašna po globokih klancih, izpranih od naliva. A tem bolje, ne bodo vas pričakovali. Tam, kjer stopi glavna cesta v ravnino, stoji kapela, in pri njej straža. Šla je v zavetje pred dežjem in ne bode mogla niti ustreliti. — Potem se lahko pomikate ugodno popolnoma varno do obeh vasic. Trsje in noč vas zakrijejo pogledom notranjih straž.

Častnik, ki je med tem gledal na svojo mapo, je zadovoljno kimal z glavo. Računal je na svojem črtežu, kako veliko pot je danes že njegov oddelek naredil v tej hudi nevihti, in preudarjal, zadoščujejo-li njegove sile k nadaljnjemu pohodu in boju.

Toda njegovi vojaki so bili iz železa in vajeni discipline. Ko bi bil umirajočemu rekel: «Vstani in idi na sovražnika» — naredil bi bil to. Taka je bila armada Radeckega. — —

Častnik je pristopil k izdajici in, ostro mu gledaje v oči, je vprašal: «A kaj, ko bi po obeh straneh klanca stali ustaši z naproženimi puškami?»

«Potem bi bili izgubljeni», se je zasmel Galgaro. «A ustaši ne bodo tam; so izmučeni ter so se prepustili čisto brezskrbnemu odpočitku. Komu bi prišlo na um, čakati vas sedaj? Sicer vam ni treba hoditi slepo. Po obeh straneh klanca lahko — ».

«Že prav — ne potrebujem tvojega sveta», mu je vskočil častnik v besedo. «Ali si bil vojak?» je vprašal opazivši, da je Galgaro trenil z ramenima.

«Zdaj sem izdajica — bil sem nekaj drugega!» je odgovoril Galgaro. «Hočem se osvetiti! Ali ste videli te vezi?» — Častnik je hodil za čas zamišljen po izbi. Gledal je zvedavo na ubežnika, pak se ustavil pred njim.

«Čuj! Nekdaj, je temu že davno — je prišel mož k sovražniku. Imel je ušesi in nos odrezan. «Hočem se osvetiti nad svojimi vojaki, izdam vam jih», je rekel. Verovali so mu, in on jih je zavedel v nastavljeno zanjko! — Veš, kaj te čaka, ako me hočeš nalagati? — Ali ti ni ime Zopyros?» —

Begun je izbulil na častnika oči. Ni ga razumel.

»Zopyros? Ne! Ime mi je Galgaro in se hočem osvetiti. —

«Torej Galgaro? Dobro ime. — Prilega se! — Ali se hočeš pokrepčati? Si oslabel?»

«Hočem vas vesti na ustaše. — Pojdemo?»

Poveljnik je molče prikimal z glavo in ukazal sklicati častnike.

Minolo je četrto ure. Od Alle Larche so se odpravile tri stotnije vojske na pohod. Tiho, kakor trop duhov, so šli po nočni temi naprej.

Ni bilo slišati nič, razven tuljenje vihre in šumenje vala razburkane Sarke. V oddelku, korakajočem na čelu, je bil vodnik. Za njim takoj častnik s potegneno sabljo, pripravljen o prvem strelu izdajico posekati na tla.

Iz globokega klanca ob kapeli je šinila temna postava. Stražnik je skočil kvišku in nameril puško.

«Stoj! Kdo je?»

«Rim in Turin!» je zvenel odgovor.

«Hoho, brate! Včerajšnje geslo — po polunoči že ne velja!» se je zasmel ustaš.

«Ali to tu velja vsaki dan!» je kriknil. Galgaro. Mahnil je z roko, in stražnik se je zvalil na tla.

Galgaro ga je odbacnil z nogo in se polastil njegove puške. Objavila se je nova postava, pak druga in druga, in v malem času se je zdelo, kot da bi celo brdo oživevalo. Nekoliko sto korakov dalje se je ozvalo rožljanje orožja, slab krik in temen pad telesa. Bila je to druga pobočna straža.

Na brdu se je pojavil poveljnik. — Kot bi se sama priroda bila zarotila proti ustašem, je prenehal dež, ki je doslej nalival. Veter je razgnal oblake, in mesec je zasvetil s polnim sijem obe vasi.

Tiho so šli vojaki v treh tokih k dre-
majočima seloma. Nekateri so se krčili v
senci dreves in loz, drugi se metali na tla
in lezli po kolenih naprej. Nikdo ni izpre-
govoril, nikdo na glas dihal.

Nakrat se je razlegel pok. Jedna no-
tranjih straž je opazila sovražnika in ustrel-
lila na poplah (alarm.)

Častniki vojske so skočili kvišku, in z
vseh strani se je oglasilo povelje: «Naprej!»
Vojaki so se vzklonili, vzeli puške k boku
in z glasnim «Hurra» se gnali naprej. Iz
vasij je zazvenel zmočen šum. Ustaši, pre-
senečeni in oplašeni od upitja, ozivajočega
se nakrat od vseh strani, so se prebudili
iz spanja. Niso niti vedeli, kaj se godi.
Nekateri so bili opiti od vina, ki je lahko
premoglo utrujene in izstradane želodce.
Drugi so bili zaspani.

Bili so izmučeni od pohodov zadnjih
dnij. Danes so se prvič smeli prepustiti
brezskrbnemu počitku. Strašno to probu-
jenje z bodalom na prsih.

Mnogi niso imeli niti toliko časa, da
bi izlezli iz kletij. Poginili so tam, kjer so
spali.

Nekateri so se stavili na odpor, a ko
niso imeli vodstva, so metali orožje in bežali.

Ni bil to boj, bila je moritev.

Vojaki so bili razkačeni. Padali so
utrujenosti, ko so bili dospeli do Sarke, in

od tam so se morali po nočni nevihti odpraviti na pot, jedva da so bili orožje na hip odložili. Za tolik napor so hoteli imeti svoje povračilo.

In povračilo je bilo grozno. Tu in tam se je posrečilo kateremu vodji, zbrati nekoliko mož k obrani. A vsi so zopet bežali po kratkem odporu pred zmagovalno vojsko.

Le Marana s svojo četo Milancev se je vrlo držal v osamelem dvorcu na samem koncu Selenia. Tja je prihitela za njim glavna sila vojske.

Tu in tam so begali posamezni vojaki, plené hiše in iskaje sovražnikov.

V tej zmotnjavi se je užgalo nekoliko poslopij. Proč vržena svetiljka, padša v slamo, strel iz puške — to vse je zapaljevalo. V kratkem času je stala cela vas v jednem plamenu. Nikdo ni gasil, nikdo nosil ven. Vaščani so bežali iz gorečih hiš, bojé se bolj za življenje nego za svoje imetje.

Plameni so švigali kvišku, razsvetljuje temno noč. Z vseh strani se je oglašal krik, plač in kletve, in v to se je mešal pok strellov. Na zadnjem koncu vasi so nadaljevali krvavo delo.

Galgaro se je plazil neopazovan okoli gorečih poslopij. Po prvih pokih se mu je posrečilo izginiti. Nikdo se že za-nj ni brigal, izvršil je bil svojo nalogo. In zdaj je iskal plačilo, šel je po osveto.

Vrgel je proč puško; okrvavljena roka je stiskala nekaj kakor zvitega gada. Bila je vrv, s katero so mu bili zvezali roki. —

Ni čutil žali nad gorečim selom, ki je bilo njegova domačija. Korakal je okoli rojstne hišice, ne da bi se ozrl na njo. Ni mislil na nič nego na svoje maščevanje. Vzгляд je nalezljiv. Videl je, kako drugi ubijajo, in začutil je blazno hrepenenje, da bi tudi ubijal. Ob pokanju pušek, trobljenju in svitu gorečih poslopij se vzbudi v človeku želja, da bi moril.

Galgaro se je razčiljen gnal k hiši Petrussija. Bila je že v plamenu. Ni našel nikoga. Kričal je, klical: «Lucia Petrussi — Giovanni Petrussi!»

Nikdo ni odgovoril, — bila sta proč! Rešila sta se. Ni se torej mogel maščevati. Žrtvoval je svoji osveti rojake — rojstno vas in svojo družino. Zdaj stoprav se je spomnil na svoj dom. Bil je tam stari oče, mati in dva brata. Kaj se je zgodilo z njimi?

Hitel je nazaj. Preskočil je nizek plot in bil v dvorcu. Svit z okolnih hiš mu je obsijal žalosten prizor.

Na tleh je ležal starec z razkrojeno glavo. Poznal ga je — bil je njegov oče. Bal se je pogleda tega mrliča. Hitel je v hišo. Na pragu je ležala žena — njegova mati. Galgaro se je stresel.

Ni bila še mrtva. Ječala je še. —

Sklonil se je k nji, hotel jo je vzdigniti. Odprla je oči. Ni poznala svojega sina, videla je le divjo, razmršeno glavo.

«Morilec, morilec!» je zaupila — in težko padla na tla. Bila je mrtva. — —

Galgaro se je ustrašil! — Bil je morilec — in vse to, kar je tu videl, je bilo njegovo delo. Črno njegovo dejanje se mu je pojavilo v vsi svoji nagoti. Ustrašil se je samega sebe. Razširil je roki ter, kakor bi ga vztekli psi ščuvali, bežal proč.

* * *

Zorilo se je. Ustaši so bili zapojeni, vasica, ki jim je služila v zatočišče, je razpadla v pepel. Delo je bilo dokončano, vnanji red na čas obnovljen.

Vojaki so se vračali s krvave ekspedicije po tisti poti, koder so bili prišli. Niso zasledovali ubeglih ustašev v gore. Vedli so nekaj malo ujetnikov in med temi nekoliko avstrijskih begunov.

Korakali so žalostno. Po prvih trenotkih opojenja se spominja i zmagalec z bolestjo na premagane. Misel na opotečnost bojne sreče sili k premišljevanju in kali radost. Ujetniki so šli povešenih glav; niso vedeli, kaj jih čaka.

Žalostni sprevod je došel do tja, kjer se ob kapelici cesta nagne v klanec.

Na visokem drevesu ob kapelici se je gugala temna postava. Pod kapelo je ležal ustaš. Spodaj umorjeni, zgoraj njegov mrvilec. Nad drevesom so letali vrani. —

Zapovedujoči častnik se je ustavil, bobni so umolknili. Častnik je stopil bliže, da bi spoznal obešenca. «To je on», je rekel zadovoljno. Soznan je Galgara. —

V vrstah ustašev in vojakov se je oglasilo mrmranje. Poznali so izdajico.

«Mi ga nismo obesili», so pravili vojaki. «To ni naše delo», so odgovarjali ujetniki.

«Glejte, ta vas je izdal!» je rekel častnik, obrnivši se k ustašem in pokazal s sabljo na obešenca. «In vzel je za to plačilo judeževu! — Naprej!» — —

Bobni so zaropotali, vojska je stopila.

«Evviva l' Italia!» je zazvenelo iz vrst vstaških.

Častnik se je zamračil, toda rekel ni nič. Premišljal je o večnem plačilu.

Baterija iz kamenja.

(NOVELA.)

I.

Temnilo se je. Vojaki so padali gladu in utrujenosti, in nikjer naokoli niti sledu po ljudskem bivališču. Kamorkoli je oko pogledalo, sami gosti iglati gozdi, pretrgani tu in tam s skalami najčudnejših oblik, tu kakor stolpi in obeliski, tam spet kakor ogromni čoki. In nad temi gozdi visoke, nebotične skale. Kakor okameneli orjaki so molele tu kvišku, skrivaje svoja temena v sive megle in oblake.

Tesen pogled na te gole skale, tem tesneji, ker so je njihovi neprestopni vršaci oddaljevali od bratov. —

Poslednja kapljica vina, ki je ostala vojakom v čutarah, je bila izpita, poslednja skorjica snedena, in nikjer nadeje, da pridejo pod streho, kjer bi udom ugodili ter svoje oslabeledo telo pokrepčali k nadaljnemu pohodu.

Ob gozdnem robu je stalo kakih trideset pušk v trikotih... Ne daleč od njih je počivalo toliko vojakov. A ni bilo tu slišati veselih vojaških popevk, ni govora dobre volje in šale, česar Martovi sinovi običajno prekipevajo.

Bradati vojaki so ležali tu v travi čemerno, da, obupno, odlajšujé si srca s kletvami na izdajske Lahe, zavoljo katerih so morali zapustiti svoje vojašnice. Nad njimi je stal mlad, rožoličen poročnik, oprt ob sabljo. Zaman se je trudil, razveseliti svoje kosmače in vdahniti jim nove nadeje. — —

Poročnik je bil poslan pred tremi dnevi s svojo četo iz Ampezza. Oddel vojske, h kateremu je spadal, je imel nalogo, čuvati važno ampeško cesto, koder so z Beneškega mogle vstaške čete prodreti v južno Tirolsko. Na vse strani so bili razposlani drobni oddelki, da bi bila vzdržana zveza s kori naokoli.

Krajina sama je bila doslej na videz mirna.

Poročnik je proniknil na svoji obhodbi dosti daleč in ni našel niti sledu po očitnih sovražnikih. Toda vendar je čutil, da so tla pod njegovimi nogami podobna dremajočemu ognjeniku, ki lahko vsak čas izbruhne svoj ogenj.

Povsod na potu je bil vzprejeman v vaseh s pregnano priliznenostjo in uslužnostjo, a v očeh prebivalcev si čital nepomirljivo

sovraštvo proti vojski. Vodniki, katere je rabil, da bi prišel nazaj v Ampezzo, so ga zavedli v neshodne kraje. In kadar so potlej z vojaki po napornem pohodu odpočivali, je izginil vodnik v blodiščih skal ter jih popustil brez sveta in pomoči.

Drugi dan so že vojaki blodili v pusti krajini, hrepeneči, da bi našli kako vas, katerih so se prej kolikor možno izogibali. Vedeli so namreč, da se mirna vas lahko mahoma izpremeni v vstaški tabor. In bila bi blaznost, puščati se s tridesetimi možmi v boj.

Poročnik je poklical svoja podčastnika, da bi se ž njima posvetoval.

«Ni pomoči, gospod poročnik,» je začel stari desetnik. «Imamo-li umreti, pa naj rajše poginemo od svinca teh kmetov nego gladu!»

«Prav, ali povejte le, kje je najdemo? Na to pojdemo bodisi po hruh, ali po smrt! Toda vojaki nam že daleč ne pridejo. Pogledajte, kako so umorjeni in oslabei!»

«Le troho nadeje jim pokažite, in spet se okrepijo! So kakor otroci,» je pravil desetnik tiho. Pošljite me z dvema možema na poizvedbe, in prinesem vam nadeje — če tudi ne kruha!» — —

Poročnik je ustregel desetnikovi želji in mu dal dva moža. Sam jih je spremljal nekoliko korakov, in kadar so izginili, je sedel na kamen ter se zatopil v misli.

Sedel je tako kratek čas, ko je zaslišal blizo sebe šum, kakor kadar se drobno kamenje vsiplje s skale. Pogledal je v to stran, odkoder je prihajal ropot, in razložil nad grmovjem nizek, črn klobuk, kakršen nosevajo vaščani v ti pokrajini. Slutil je oglednika, pod čegar nogama je popustila zvetrela skala. Prijel je za pištolo in hitel je v to stran. V tem je zaslišal ženski krik i opazil postavo, padajočo z nevisoke, a strme stene,

Priskočil je urno ter v pravi čas ujel deklico v svoje naročje.

«Tisočera hvala, signore!» je zaklicalo dekle ter se mu izvilo iz objetja. «Rešili ste mi življenje, signor capitano!» je ljubeznivo pravila, udvorno snemaje klobučinasto pokrivalo.

Poročnik je, očaran od tega neobičnega pojava, pozdravil in prijel roko, katero mu je dekle podavalo.

«Ni bilo tako nevarno», se je branil njene zahvale. —

«Bila bi si razbila obličje ob kamenje in trnje, in to bi bila vendar škoda», se je smejala deklica in zdaj še le nasadila klobuk na valovite lasi.

Častnik je gledal z naslado na visoko, vitko dekličino postavo, odeto v slikovitem kroju Ampezzank. Rdeča ruža, krog opaljenega

vratu, je zviševala mičnost zamoklega polnega obličja, s katerega ste pogledovali na-nj dve ognjeviti očesi. Temno-modri jopič se je prilegal k polnemu telesu, nedra so bila pokrita s snežnobelo srajčico. In izpod modrega prepasnika ste gledali lični mali nožiči v rdečih nogavicah. Klobuk, kateri je bila po krajevni šegi snela, je sedel zopet na glavi, smelo na levo stran potisnen, in dopolnjeval tako pojav krasne deve.

«Prav praviš, milo dete!» je rekel častnik. «Moja zasluga ni mala, da sem obvaroval poškodbe taka lepa lica. Bilo bi jih škoda!»

«Gosped kapitan se mi laska», se je smejala deklica.

«Ne laskam se, tako kakor mnogo prahu še požrem, predno bom kapitan. Sem poročnik!»

«Vsejedno, signor tenente! Za-me poročnik kakor kapitan. Obvaroval ste me, in zahvaljujem se vam!»

«Ali mi hočeš izkazati svojo hvaležnost?» je vprašal častnik.

«Ukazujte, signore!» je odgovorila in vprla na-nj svoje velike, ognjive oči, da je častnik malone pozabil na svoje vprašanje.

«Ali si iz tega kraja?» je vprašal konečno.

«Sem iz Misurine — tam v to stran», je rekla in pokazala v tisto smer, koder je bil desetnik odšel.

«In tvoje ime?»

Deklica je začujeno pogledala na-nj. «Sem Agnese Batisti, signore! Zakaj prashaate?» je dela po kratkem molku.

«Zato, da se bom na-te spominjal, Nežika!»

«Spominjal? Oh, vojaki imajo baje slab spomin», je nagajala deklica. «Jutre že za me ne boste vedeli. Ali jaz ne zabim, signore, in kadar me povede moj ženin k oltarju, bom molila za tistega, ki mi je rešil lepoto», je dodala glasno se smeje.

«Tako? Kdaj te povede tvoj ženin k oltarju?»

«Kadar bom kakega imela, signore!» je odvrnila in spet je zazvonil njen smeh, h kateremu se je ta pot pridružil tudi častnik.

«Toda, ako nam postrelite vse naše junake, bode zlo z našo krasoto», je dostavila resno.

«Ne postrelimo, Nežika! Smo vojaki, a ne morilci. Streljamo le na tega, kdor z orožjem v roki stoji proti nam».

«Vem, vem, signore! Ste junaki, vsi vojaki starega maršala so baje pravi korenjaki. In ščedi žen in detet drugače kot pred leti Francozi, kadar so med nami tu gospodarili! — Bog sam ve, zakaj se je razburilo proti vam, ko je bilo tako dolgo mirno!»

«Bode spet dobro, Nežika, kakor je drugoč bivalo!»

«Oh, ne bode, signore, ne bode! Italija mora biti zjedinjena, i ko bi imela biti jeden velik grob!»

«Kdo ti je to rekel?»

Nežika je zadrhtela in zarudela do škrlatnosti, toda molčala.

«Smo na pohodu v Cortino d' Ampezzo», je nadaljeval častnik, ne hote z deklico govoriti o politiki. «Moji vojaki so utrujeni, gladni. Ali veš, kje pridemo pod krov?»

«V Cortino je daleč. Tri ure. Toda za tem gričem leži moje rodišče, Mesurina. Za pol ure ste tam in dobite vsega!»

«Toda mi smo vaši sovražniki, Nežika?»

«Ne še, signore — ne še!»

«In ne bodemo, Nežika, jaz tebi nikdar!» je dodal poročnik in goreče stisnil dekličino roko.

Deklica je za časek vprašujoče gledala na-nj. «Kdo ve? — Toda zdaj z Bogom — moram iti!»

«Ne dovedeš-li nas v Mesurino?»

«Ne, signor tenente! Le pojte, ne zablodite. Moja pot vodi drugam!»

Častnik jo je hotel zadržati, toda že se je vračal desetnik z možema nazaj.

«Z Bogom Nežika!»

«A rivederci, signore!» je zaklicala deklica in že hitela po skali h gozdni stezi.

«Na svidenje», je šepetal za njo poročnik in zrl za deklico, dokler ni izginila v mraku temnega gozda.

Vojaki so zagledali vračajoče se tovariše in ukaje poskočili na noge. Patrola je že z dalje zmagovito mahala s puškami, in to je dajalo oslabelim nove moči. Poročnik je velel nastopiti v vrsto, in v trenutku so stali vojaki urejeni k pohodu.

«Ali ste kaj videli?» je vprašal poročnik desetnika.

«Nič, le slabe oblačke dima, gospod poročnik!»

«Kjer so oblački dimu, so tudi ognjišča», je odgovoril častnik.

«Ne vedno; ali to ne škodi», je tiho dodal desetnik.

«Le da so oživali. Uro spet vzdrže, in kaj se morda vendar najde!»

«Prav, torej naprej! V pohod!» je velel častnik in s potegneno sabljo se je postavil v čelo svoje čete.

II.

Po polurnem korakanju so zagledali v večernem mraku malo vasico. Tu in tam so bila že okna razsvetljena, in nad belimi hišicami so se v resnici dvigali vrtinci dima. Vojaki so, razločivši je, zagnali radostno ukanje. —

V vasici so že opazili bližajočo se vojsko. Vsi moške so jej šli nasproti, in žene in otroci so se zvedavo nabrali po obeh straneh ceste. Moške so srčno pozdravljali vojake, žene mahale s klobuki in ovratnimi rutami, in otroci klicali prihajajočim «slavo».

Na malem prostranstvu pred vaško cerkvico je ukazal častnik ustaviti. Pregledaval je pred očmi zevajočih vaščanov orožje in naboje svojih vojakov in povsod izjavil svojo zadovoljnost. Dovolivši vojakom odpočitek, se je obrnil k skupini vaščanov, ki so se malo v strani tlačili.

«Kdo od vas je načelnik temu kraju?»

«Jaz, signore! Lorenzo Batisti, župan mesurinski!» se je ozval zvonek glas, in pred poročnika je stopil še mlad mož visokega stasa. Bila je to silna, ramenata postava, kakoršne vidimo v tistih krajih, kjer se je prebivalstvo germanske krvi pomešalo z Romani. Lorenzo Batisti je bil pravi sin svojega plemena. Bil je mož kakor gora, stopal je trdno, a lahko kakor mačka na kobrcu. Ponosno je stal tu pred častnikom — uklonil se je zlahka in klobuk je le zgenil.

Častnik je nekoliko vstrepetal, začuvši danes v drugo to ime. Brižno je gledal na Lorenza, čegar zamračene, toda odkrite poteze so mu bolj ugajale nego hinavsko obličje južnih Lahov.

«Vi ste župan?» je ponovil poročnik vprašanje in, ne čakaje odgovora, dodal: «Sem s svojo četo na potu v Cartino d' Ampezzo! Danes čez noč ostanemo v Mesurini!»

«Prav gospod poročnik! Bodete zadovoljni z našim pogoščenjem!» je odgovoril Batisti.

«Odkazite našim ljudem nočišče in poskrbite za to, da bi se najedli. Že dva dni gladujemo!»

«Zgodi se! Bodite brez skrbi. Večerja je gotova — prisedete k nam k našim mizam. Je tu petnajst številčk. V vsako hišo dva ali tri vaše vojake. Vi izkažite čast moji hiši!», je govoril klanjaje se z dostojno, toda s hladno uljudnostjo.

«Za-se hvaležno sprejemam, toda vojakov ne morem deliti. Moji ljudje morajo ostati skupaj!» —

Lorenzo Batisti je ošinil z očesom častnika, in obličje se mu je zamračilo. Toda niti z besedo ni izdal genotja svoje misli. Izjasnivši pogled je pravil mirno in odločno. «Če se razdeli breme na vse, preneso ga radi, in vaši vojaki bodo dobro pogoščeni. Za dva moža se najde povsod čisto ležišče in večerja. Ali trideset mož pod jedno streho, — to je nemožno!»

«Prav, damo je torej pod dve strehi», je odgovoril častnik z glasom, ki ni strpel odgovora. «Ne bojte se, da se komu zgodi

krivica. Proti jutru pride celi prapor (bataljon), čegar predvoj smo, in potem dobi vsaka hiša gostov za primerno povračilo!»

Poročnik je zato rekel to laž, da bi se vaščani ne dali od svoje premoči zavesti h kakšnemu nasilnemu dejanju. Bila je to doba, ko se je bilo vojski bolj bati mirnih vaščanov nego samih spojenih vojsk Karola Alberta, kralja pijemontskega. —

«Ne preostaja nam torej drugega! Razdelimo si!» se je udal župan, «Holá, sosed Locati! Vzemite si polovico teh brdkih mladcev, — ostale vzamem jaz!»

«In mi?» so vprašali nekateri vaščani in pristopili, da bi se mogli udeležiti govora.

«Le pojdite domov. Glejte, da se nikjer ne ruši nočni pokoj. Pomnite na moje zapovedi!» je velel Batisti.

«Kakšne so to bile zapovedi, smem-li vedeti?» je vprašal poročnik, položivši roko zaupljivo na Lorenčevo rame. Župan se je odbijaje umaknil, kakor bi mu ta zaupljivost ne bila mila, tako da je častnikova roka omahnila. Toda brž se je vzpametoval in pravil: «Časi so zli, gospod poročnik, in težko si je najti prijateljstva. Danes so tu cesarski, jutri morda pridejo drugi, in z obema ni lahko izhajati!»

«Kakšne so to zadrege?» je vprašal poročnik. «Ste avstrijski podaniki in morate

ohraniti zvestobo cesarju. Kaj vam je do prijateljstva Piemontezov?»

«Za njihovo prijateljstvo nam ne gre, *signore*», se je zasmel Batisti. «Ali sovraštva izzivati se nam tudi noče. Po deželi tod se potikajo ljudje in ščuvajo proti vladi. Ko bi bili naši k cesarski vojski nad potrebo uslužni, nam zaneso ustaši ob svojem prihodu rdečega petelina na strehe!»

«Rekli ste torej svojim ljudem, da bi se vedli proti nam hladno?»

«Ste naši gostje, gospod poročnik! Mitu v gorah malokdaj dobimo obiska, ali zato vendar nismo pozabili gostoljubnosti!»

«Sem o tem prepričan gospod Batisti!» je odgovoril poročnik. Na to je oddelil svoje vojake in, davši jim potrebna povelja, odšel s polovico svoje čete za županom.

Mlademu poročniku je zatrepetalo srce, kadar je prekoračil prag Lorenzovega doma. Slutil je, s kom se tam najbrže sreča. Stopaje po dvoru je zagledal skoz okno v slabo razsvetljeni sobi belo postavo, ki se mu je zdela znana.

«Vstopite, gospod poročnik», je pozval gospodar, odpiraje pred njim duri. Poročnik je stopil v izbo, kamor je šel in Lorenzo za njim. Stara služkinja je pozdravila gosta in odšla, da bi pripravila večerjo.

Nestrpno je pogledoval častnik, vidé, da žena pripravlja le za dve osebi. Spoznal je na tem, da ga Lorenzo noče seznaniti z družino. Drugje bi se bil temu tiho vdal. Avstrijski častniki so bili poslednji čas že vajeni temu, da so bili izločeni iz vseh družinskih krogov. Vsi prijateljski stiki med prebivalstvom in vojsko so bili davno pred izbruhom vojne že zamrli. Dame niso marale niti za najslajše in najspoštljivejše pozornosti častnikov, in gospodje jih niso sprejemali v svoje klube. I vse zavedno laško ljudstvo je sledilo ta vzgled, in tako so se navadili častniki in prosti vojaki svoje odločenosti.

Ali tu v teh gorah je bil poročnik vendar-le presenečen s to izjavo nezaupnosti, in da je bila Nežika Batisti, katero se mu je branilo zagledati, ga je zeló mrzilo.

«Sem gost pod vašo streho,» je rekel gospodarju, kadar je sedel zraven njega. «Ne dovolite-li mi, da se poklonim vaši soprogi?»

«Nimam žene, gospod poročnik!» je odgovoril Lorenzo. «Gospodarstvo mi opravlja moja sestra in ta je danes bolna. Vi oprostite!»

«Je že dobro, Lorenzo! Dovoliš, da bi našemu gostu in tebi sama postregla?»

Moža sta skočila kvišku ob zvoku ženskega glasu, ki se je ozval z durij pritične

sobe. Vstopila je deklica v preprostem belem oblačilu, in poročnik je spoznal — Nežiko. Lorenzo je hudo pogledal na-njo, toda dekle je, ujemši ta pogled, lahko zmignila z ramenoma ter se uklonila častniku.

«Moja sestra, Agnese Batisti,» jo je predstavljal Lorenzo svojemu gostu, sileč se k uljudnemu nasmehu. «Tu, Nežika, gospod poročnik!»

«Vem, vem!» se je zasmejala dekle in neprisiljeno podajalo častniku roko. «No vidite, da ste bili v Mesurini dobro vzprejeti! Nisem brez vzroka rekla: «na svidenje!»

«Kako, vidva se že poznata?» je vprašal Lorenzo, nagubivši čelo. «Razjasnita mi!» —

«Srečala sva se v gozdu ne daleč od tod, kjer sem s svojimi vojaki počival. — Signorina, odpustite, ni bilo-li moje vedenje dosti spoštljivo!»

«Kaznovala sem vas dosti s tem, da vam nisem pokazala najbližje poti v Mesurino. I vi odpustite — nisem hotela biti sovražni vojski vodnica. Si zavezan v zahvalo gospodu poročniku, Lorenzo. Réšil mi je življenje!»

Deklica je slikala prigodbo v gozdu, opustivši opomniti, kako vroče jo je rešitelj pritisnil na svoja prsa.

«Hvala vam, signore,» se je oglasil Lorenzo in srčno stisnil častnikovo roko.

Žalim, da se tužne razmere v deželi stavijo med naše prijateljstvo!»

«Zakaj bi nam te imele biti v zapreko?»

«Sem Italijan, gospod, in ne morem zvati svojega prijatelja tistega, ki se bojuje proti mojim bratom!»

«Toda kadar so vaši bratje v nepravdi?»

«Bodočnost razsodi! — ali ne kalimo si dobre volje z bridkimi uvažanji. Izkazali ste moji sestri službo, in mi se vam gorko zahvaljujemo. Danes ste naš mili gost — in v bodočnosti se ne snidemo menda nikdar več!» Lorenzo je izustil te besede, kakor določno prepoved daljšega obiska.

«Vaše ime, gospod poročnik?» je vprašal takoj opet uljudno.

«Karol Óliva!» je odgovoril častnik.

«Óliva», je zaklicalo dekle, izrekši to besedo z laškim naglasom. «Vi ste Italijan?»

«Nikdar, sem Čeh!»

«Kaj je to? — Je-li Čeh kar Hrvat?»

«Ne, gospodična!»

«Torej Madjar? Madjari so vrl narod!»

«Ne, sem Čeh!»

«Čeh? Torej Poljak? I mnogi Poljaki so se pridružili baje k nam! — Ne, torej Nmec? Un tedesco?» in deklica se je o tej besedi zlahka zamračila.

«Nikdar, sem Čeh — un Boemo. Nemci so naši večni sovražniki!»

«O, tem bolje!» je vzkliknila Nežika. «A zakaj jim pomagate bojevati proti nam?»

V tem trenutku se je ozval zunaj oster govor in Lorenzo je, oprostivši se, hitel ven.

«Ali sem vam torej sovražnik, Nežika?» je vprašal častnik in, sklonivši se prek mize k deklici, je vprl na-njo svoje izrazne oči.

«Kaj vam je do mojega neprijateljstva?» je odgovorila Nežika zardevaje.

«Ali sem vam torej docela navaden človek? Govorite, Nežika!» je vroče priganjal Karol.

Nežika je vzdignila oko in odprto mu pogledala v obličje. «Niste! Obžalujem, da stojite proti nam! Ko so Nemci vaši sovražniki, zakaj se spojujete ž njimi proti naši svobodi? Kakšen čuden narod ste, da se bojujete ob boku svojih sovražnikov proti drugim, ki vam niso storili zlega?»

«Sem Avstrijec, sem vojak, Nežika! Toda ne govoriva o tem — hočem slišati iz vaših ust, da — — .»

«Oh, ne govorite dalje, signor Oliva!» je prosila deklica iztegujé k njemu roki. «Ne smem slišati vašega vprašanja, ker bi na-nje ne mogla odgovoriti!»

«Nikoli?» je vprašal poročnik. «Nežika, vaše oči govore za vas! — Nikoli?»

«O pač, pač! — Vrzite proč orožje, in potem, potem bom govorila, Carlo!»

Častnik je prebledel in, sklonivši se nad dekličino roko, jo je strastno poljubil.

Duri so se odprle, in Lorenzo je vstopil. Zagledavši, kaj se je zgodilo, je mrko pogledal na sestro.

«Idem, da bi si ogledal po vasi, signore!» je hladno dejal poročniku, toda iz njegovih očíj so švigali temni bliski. «Sem odgovoren za vzdržanje reda. Pogledam i k sosedu Locatiju, ali so bili vaši vojaki dobro postreženi, da bi jutri ob zoru lahko brez ovire odrinili!»

«Spremim, ako vam je ljubo!» se je ponudil častnik v zadregi.

«Hvala! Ste upehan — odpočijte si! — Ko bi se brzo ne vrnil, povede vas gospodinja v vašo spalnico. Lahko noč, gospod! Oprostite!» Lorenzo se je priklonil častniku in, ozrši se značilno na sestro, je odšel, pustivši ju sama.

III.

Temna noč je zagrnila vasico. Ni ena zvezda ni osvetljevala nebesa, zastrtega s težkimi oblaki. Povsod je vladal mrtvaški pokoj, le iz dveh poslopij se je pridušeno oglašal vesel govor vojakov in včasih i njihove popevke, ki so se čudno potresale skozi nočno tišino. Tu in tam se je bleščala iz kočic luč, in čuječni psi na verigah, uznemir-

jani od lahkih korakov nočnih hodcev, so tulili in lajali v nočne tmine.

Črez pusti prostor na vasi se je gibala temna postava, za njo druge in druge, in koraki vseh so merili k cerkvi, katere okna so se zardevala od slabe svetlobe večne lučice. Duri so lahko zaškripale v tečajih, nočni hodci so drug za drugim izginili. Jedna sama postava se je sključila na cerkvenem pragu. Bila je straža.

V cerkvi pred oltarjem je migalo nekoliko temnih senc.

Pri oltarju je stal, oblečen v meniško odelo, mlad mož, nagubanega, opečenega obraza in temnih očij, iz katerih je sijal divji ogenj. Govoril je ostro z utajenim glasom, kateri se je razletal po cerkvi in se zgubljal ob stropu.

Krog njega so se zbirali tovariši, pozorno poslušaje njegove besede.

«Pravim vam, da Bog sam pošilja mene,» je govoril duhovnik. «Ne verujte lažnjivim pravljicam, da je sveti oče odvezel naši stvari svoj blagoslov. On je zvest božjim zapovedim in njegova vojska še zmeraj stoji v naših vrstah. Z nami je Bog, mi zmagamo! — Odvezel je svoj blagoslov od ljudstva izraelskega, in naredil nas za svoj izvoljeni narod. Iz Rima je prišlo vsemu svetu izveličanje, Rim je bil sveta središča krščanstva, in mi njegovi prvi bojevniki.

Stresti moramo nevredne okove, s katerimi so nas nemški barbari speli; spojimo se zopet v jeden veliki narod in stvorimo novo nepremožno državo, v kateri bo vladal sam Bog po sredniku svojem, svetem očetu! Bodete svobodni, bodete prosti, poslušajoči le ukaz božji. V svoji deželi boste vladali vi, izpodite Nemce! Ne boste plačevali davka — če skromen vinar za vzdržanje zlatega stolca svetega očeta!»

«In kralj piemontski, Karol Albert?» se je oglasil jeden vaščanov.

«Karol Albert je le slabo orodje v rokah božjih», je odgovoril duhovnik. «Kadar bode Italija zjedinjena, položi i on svoje žezlo v roke svetega očeta in bode vam raven služabnik in podanik Gospodov!»

«In kaj imamo torej storiti, častiti oče?»

«Kaj imate storiti? Primate za orožje na svoje sovražnike in zatiralce. Oklopite svoja prsa z nepremožnim križem, okrepite svoja srca z ljubeznijo do Boga, ki vam veleva, da bi se v znamenju svetega križa bojevali za svojo edinost!»

«Bodemo, bodemo! Živel sveti oče, živela zjedinjena, nepremožna Italija!» je zašumelo po tolpi, in iz očíj vseh teh korenjaških, bojevnih mož je zašvigal plamen navdušenja.

«A kdaj zgrabimo orožje, častiti oče?»

«Danes, takoj — zdaj», je klical duhovnik. «Bog je privedel sovražnike v vaše roke. V svojem zaslepljenju so se prepustili mirnemu spanju. Idite in pogubite je, kakor so pogubljali izraelski sinovi svoje sovražnike».

«Nočem moriti spečih», se je oglasil odločno Lorenzo Batisti. «Bodemo se bojevali z mečem v roki proti svojim sovražnikom, ali z razbojništvom ne okalimo svojih rok.

«Kdo ti pravi, zaslepljeni sin, da bi bila to moritev? Zakaj hočete prelivati svojo dragó kri po nepotrebnem, ko jo lahko prihranite na prihodnjo dobo? Ali ni privedel Gospod svoje sovražnike v roke izvoljenega ljudstva, in ali mu ni ukazal, da bi v temni noči pogubil vse, kar se mu roga?»

«So naši gostje, in mi smo jim obljubili varnost!», sta se branila Batisti in Locati.

«Bog jih je oslepil, da bi verjeli vašim besedam! Ne rogajte se njegovemu ukazu. On veli — vi morate ubogati, — in vse vršiti, kar služi v pomnoženje njegove časti in slave. Ako zakrivite umor, jaz vam dajem že naprej odvezo in zmivam njihovo kri z vaših rok!»

«Toda pomnite, častiti oče, da v nekoliko urah že pridejo stotine sovražnikov. Kdo nas obvaruje potem njihovega maščevanja?»

Duhovnik se je prepadel in zmeden gledal na zbor.

«No torej, počakajmo do jutra. Toda možno, da je bila to le zvijača. Ako ne pridejo tovariši, se vržete na-nje! V nekoliko dneh že pridejo čete bojevnikov od Vicenze in drugih stranij in te vas bodo varovale osvete!»

«Vojaki odrinejo jutri v Cortini», se je oglasil vaščan. «Blizo treh križev je ozka skalna cesta; tod morajo iti! Nad cesto je strma stena, poznate te galerije. — Tam jih lahko zasujemo s skalnimi gručami.

«Sam Bog te je razsvetlil, sin!» je zaklical menih. «Naredite kamene baterije — uničite svoje sovražnike, ne da bi ž njihovo krvjo pokaljali svojih rok. — In zdaj pojdite. Jutri vas skliče zvonec v cerkev k molitvi za brzo končanje vojne. Potem boste slišali nadaljnja povelja. Pokleknite, da vas blagoslovim!»

Možje so pokleknili pred oltarjem in sklonili svoje tilnike, mrmljaje molitvo za srečo svojega orožja. — In mladi duhovnik je razpel nad njimi roki k blagoslovu.

Bilo je tiho po vasi, vojaki so že spali, in le stražnika pri obeh hišah sta še bdela, podeča spanec z brnenjem popevk. Iz pre-mišljevanja na daljno domovino ju je dramilo

vsteklo škripanje psov, ki so se zvijali na verigah, kadar so se o polnoči temne postave plazile po vasi in posamič se izgubljale v durih poslopij. —

Kadar so bili ostali vaščani odšli, je ostal le Lorenzo Batisti z duvhonikom na samem.

«Rekel sem ti, da bi počakal, Lorenzo», je začel mladi fanatik in prijel županovo roko.

«Čakam na vaše ukaze, oče Benedikt!»

«Moram s teboj še govoriti. Ostali so odšli, preverjeni o nujnosti tega, kar jim z mojimi usti Bog veleva, le ti, se mi zdi, še omahuješ. — Lorenzo, ti si prvi mož med svojimi. Ti si bogat, spoštovan od vseh sosedov in s tem i močen. Ti si vrl in odločen, in pozvan si, da bi drugim vladal. Čaka te velika uloga, ne ogibaj se ji. Postavi se na čelo svojemu okraju in postaneš velik in slaven!»

«Jaz, oče Benedikt, sem prost vaščan in nisem sposoben k velikemu delu!»

«Motiš se, Lorenzo! Imenu Batisti je sojena krona knežja. Toda hočeš li doseči ta veliki cilj, odvrzi od sebe malenkostne predsodke. K veliki slavi se koraka po truplih sovražnikov, in teh se ne smeš strašiti! — Ako boš služil domovini in Bogu, postaneš velik. Toda temu smotru moraš žrtvovati vse, kar se ti stavi na pot, naj bi to bila tudi tvoja kri!» —

«Lastna moja kri», je ponavljal Lorenzo brez volje in pred njegovo dušo je migljala postava ljubljene sestre Nežike.

«Ti si prisegel danes zvestobo papežu in pogubo vsem sovražnikom. Ne pozabi!»

«Lorenzo Batisti ne pozablja, oče Benedikt!»

«Vem, vem! Zato sem te izvolil za načelnika. In zdaj lahko noč, Lorenzo!» —

«Lahko noč, oče Benedikt!» je zašepetal mož in mu pokorno poljubil roko. —

Z glavo ponosno vzpeto je stopal potem svobodnih korakov proti domu.

IV.

Poročnik Oliva je sedel dolgo v noč z Nežiko. Stara služabnica, ki je bila po Lorenzovem odhodu sedla v koticu izbe, je s časom zadremala, in tako sta bila mladenca kakor sama.

Pogovarjala sta se dolgo, in čim dalje sta govorila, tem bolj vroče so jima postajale besede. Obličji sta se jima razpaljali, oči plale, in lahko sta si čitala iz njih na vzajem isto sladko tajnost.

Nežika je stopila k oknu, kakor bi se bala teh pogledov mladega, brdkega častnika, toda Karol je šel za njo.

«Vidim že, da sem vam resnično neprijatelj, Nežika», je pravil z rahlim očitkom, poskuša je poljubiti dekličino roko.

«Vi neprijatelj? — O zakaj tako govorite Karlo? Hočete me s tem prisiliti k napačnemu priznanju? Sem vam naklonjena, saj tega ne tajim, i odpuščam vam i to, da stojite proti mojim bratom. Saj pravite sam, da drugače ne morete. Toda dokler ne zavlada zopet mir v naši ubogi deželi, ne smete mi govoriti dalje o tem, kar ste začel!» —

«Vi ste okrutna, Nežika! Pozabiva za hip na ostali svet in misliva le samo na-se. Jutri odrinemo odtod; ne dajte mi oditi z mučno negotovostjo v srcu. Ne vem, kaj me čaka, morda smrt! — Vi bledite, Nežika, vi se strašite za-me in vendar mi nočete reči niti besedice utehe!»

«No torej, ako vam je reklo že moje obličje proti moji volji, kaj čutim, zakaj hočete, da bi to še z besedama ponavljala? — Oh Karlo! Želela bi, da bi mesec razsvetil zdaj pokrajino naokoli, da bi mogli spoznati našo domovino v vsej njeni krasoti. — In krasote te krajine bodo opustešene z bratomorno vojno. Bratomorno zato, ker v avstrijski vojski stoje i naši vojaki, ki se bojujejo z nami trdovratneje nego ostali. — Ne razumem teh politiških spletek — moj brat sam se do nedavna za nič ni brigal. Ne vem, na čegavi strani je pravo, ali to jedno vem, da je ta-le zemlja moja mati, in da so ti, proti katerim vi bojujete, moji bratje.

Vem, da je Italija že mnogo trpela, in da boj, ki je zdaj začel, lahko postane za-njo usoden. Ljubim svoje rojake in vidim, kaj jih čaka. Ali bi mogli zahtevati, da bi na rakvi svoje matere govorila vam o ljubezni? In glejte, pripravljajo se, da mojo mater domovino polože v rakvo. Morem-li jaz, hči Italije, misliti zdaj na-se, — ali smem slišati besede jednega od teh, ki so prišli, da bi jej nasilno oči zatlačili?»

«Nežika, vi me ženete v obupnost! Kaj imam torej storiti?» je šepetal Karol užaloščen.

«Popustiti svoj prapor —»

«Veste, kaj je to? Popustiti svoj prapor, na kateri sem prisegel, zrušiti svojo dolžnost, poteptati svojo čast v blato! Ali bi me mogla potlem ljubiti?»

«Nikoli!» je odvrnila slabim, toda trdnim glasom.

«Kaj nama torej ostaja?»

«Raziti se!» je zašepetala deklica.

«Da, raziti! Rekla ste to! Pojdem torej, Nežika! Vem, da je to hoja na smrt, ali pojdem vendar za svojo dolžnostjo, vedé, da ohranite moj obraz neskaljen v svojem čistem srcu!» —

«Do groba, Karlo!»

«Vidiva se zdaj poslednjič, Nežika! Mi dva oba sva posvečena svoji ljubezni in smrti!»

Nežika je nemo sklonila glavo, in Karol je, objemši jo, pritisnil drhtečo deklico na razburjeno srce. Jeden hip samo jo je držal v naročju, toda v tem hipu je občutil vso blaženost ljubezni in trpkost ločitve. Nežika se je milo nasmihala na-nj skozi solze, ki so ji zarosile oči, in Karol jih je strastno zljubil, zljubil njene vlažne ustne.

Na to se je vzmogel in odhitel iz izbe.

Deklica je omahnila, premagana od čuvstva, na stol, in potok solz, katere je do slej po sili zadrževala, jej je polil obličje. «Oh, zakaj si mi to storil!» je šeptala, pritisnjaje roke na dvigajoča se nedra. «Ali bom i zdaj še dosti močna, da bi se premagovala?»

* * *

Na vrtu pred oknom je stal Lorenzo Batisti. Videl je svojo sestro v okenski dolbini stati roko v roki z možem, kateremu je pripravljaj pogubo. Ni slišal, kaj sta govorila, a slišal je, da je to priznanje ljubezni in ločitev, ter vedel, da je to razločenje za celo življenje.

Bilo mu je žal sestre, katero je ljubil, in tega mladega moža, katerega je spoštoval zaradi njegove vrline in iskrenosti, ki je sijala iz celega njegovega vedenja. Ko bi ne bil sovražnik, kako rad bi blagoslovil to zvezo, kako rad bi ga nazval svojega brata. — Toda zdaj je moral potlačiti vse občutke,

ki so se vsiljevali v njegovo dušo, kadar je uzrl svojo sestro v naročju brdkega, krasnega častnika. —

«Dobro si del, oče Benedikt!» je šepetal Lorenzo. «Pot k slavi vede črez mrličje, in niti lastne krvi se ne smemo strašiti. — In Lorenzo se ne straši! Žrtvuje vse za slavo Italije in za slavo imena Batisti. Uboga Nežika!»

Lorenzo je stopil, da bi šel v hišo, kar se je v tem srečal s poročnikom. Moža sta stala iznenadjena proti sebi. Karol je dejal, spametovavši se: «Vi ste signore Lorenzo? Bil sem vznemirjen vsled vaše odsodnosti. Grem pregledat straže in se prepričat, ali je pri mojih ljudeh vse v redu!»

«Spremim vas, gospod poročnik!»

«Pojdite!» je odgovoril Karol, in Lorenzo se je obrnil, da bi ga dovedel k vojakom. —

V.

D drugega dne zarana je klical zvonec vaščane k molitvi. Tužno, kakor bi zvonil mrliču, je donel s starega stolpa, dočim so se z zastrtega neba valili potoki voda, — težke solze.

Prostor ob vasi je bil podoben jedinemu jezeru, poti so se izpremenile v bistrice, tako da je bilo težko priti naprej. In vendar so hiteli z vseh stranij sela vaščani k cerkvi.

«Kakšna slavnost je danes?» je vprašal poročnik svojega gospodarja, pokazujé na može, gredoče k cerkvi. —

«Molitve za brzi konec vojne», je mrko odgovoril Lorenzo.

«Daj Bog», sta šepetala Karol in Nežika z jednim dihom — — — —

Po skončani molitvi so se vaščani zgrnili v mali sakristiji okoli duhovnika.

«Ne morejo oditi», je pravil Lorenzo očetu Benediktu. «Pot okoli treh križev je nevarna celo ob lepem vremenu. Zdaj iti, bi bila blaznost. Poročnik se je odločil ostati tu, dokler se ne izjasni!»

«Je jih trideset, imajo dobro orožje in so hrabri možje! Ali moremo iti nad nje?»

«Ali pozabljaš, da hočem varovati vašo križ? — Deset mož pojde k trem križem in napravi tam kamene baterije. In kadar vojaki zvečer odrinejo, daste jim zanesljivega vodnika, da ne zablodé!»

«Oče Benedikt! Ta mladi mož, ki vede vojake, je plemenit človek. Ali mora umreti?»

«Nobene slabosti, Lorenzo Batisti! Jeden sovražnik manj. Izpustiti ga, bi bil zločin. Ali hočeš početi svoje delo z izdajo na naši sveti stvari?»

Po kratkem času so opustili vaščani cerkev, in deset njih si je odbralo pot h Cortini d' Ampezzo.

Celi dan so lili potoki voda iz oblakov. Vojaki, zbrani pod nadzorom poročnikovim, so se pripravljali, da bi odrinili, kakor hitro bo možno, na pot. Razpravljali so o prigodah poslednih dnij, popevali svoje narodne pesni, spominjajoče dalnje očine, čedili obleko in orožje ter se veselo šalili, ne sluteči, da se jim v skalah pri treh križih pripravlja hladen grob.

Nežika Batisti je sedela v svoji čumnati, zatopljena v mučne misli, kadar je vstopil njen brat. Sočutno je pogledal na-njo in že se napravljal k odhodu, ne hoteč je motiti v žalosti. Saj je vedel, da nema za-njo potehe. V tem se je Nežika obrnila in, videča ga, je vstala in šla k njemu.

«Nebo se jasni, brat», je pravila, položivši mu roko na rame. «Solnce je že zapadlo, a nocoj bo svetil mesec. Poročnik Oliya odide za uro s svojimi vojaki!»

«Vem to, Nežika! Odide, da bi se za nekoliko dnij morda vrnil kot naš sovražnik!»

«Poročnik Oliva se ne vrne!»

«Kako to? Bilo bi možno? On opusti svoj prapor?»

«Nikoli, Lorenzo! Oliva je mož dolžnostij, in ta mu veleva, da bi vztrajal. Ali pri treh križih preži nanj izdaja. Ne vem, kaj je, ali pravi se temu «kamena baterija!»

«Nesrečnica, ti veš — ?»

«Da vem, brat! Slišala sem te govoriti s patrom Benediktom. Slutila sem, da se nekaj pripravlja, in priplazila sem se, da bi slišala vajine posvete! — Z razbojstvom in izdajo začenjate delo svobode!»

«Molči, molči, da niti veter ne zasliši tvojih besed», je pridušeno govoril Lorenzo in razburjen prijel roki svoje sestre. «Nesrečnica, ti ga ljubiš!»

«Ne izgovarjaj tega, Lorenzo! Odrekla sem se svoji ljubezni, ali ne dovolim, da bi plemeniti mož poginil z idajstvom, — da bi bila naša čast pokaljena z zločinom.»

«Nežika, Bog to hoče! Kaj namerjaš storiti — ?»

«Kaj storim? Povem Karlu, kaj ga čaka!»

«Nesrečnica! Mar hočeš, da bi predal tvojo rojstno vas osveti svojih vojakov?»

«Prisegam, Lorenzo, da mu vse povem!» je trdno odgovorilo dekle.

«Nežika, moja sestra! zaklinjam te pri tvoji ljubezni — »

«Prisegla sem!»

«Ti prelomiš svojo prisego!»

«Nikoli, Lorenzo — nikoli!»

Kakor besen je objel sestro z železno pestjo in izruvši izza pasu britko bodalo, ga je držal nad njenim srcem. I lastno kri — je rekel pater Benedikt — ali Lorenzo je vendar omahoval. «Nežika, moja sestra», je govoril s prosečim glasom. «Jeden oče je

nama dal življenje, jedna je naju odgajala mati. Ne sili me, da bi tvojo kri preli. Obljubi mi, da boš molčala!»

«Ne morem, Lorenzo!»

«Pa torej umri, umri, sestra moja!» je zavpil mož blazno in, poljubivši sestro na prebledelo čelo, je naprožil nož, da bi ji preklal srce.

«Zadrži!» se je oglasil krik, in trdna roka mu je izrula orožje.

«Vi to, oče Benedikt?» je vprašal Lorenzo, in strl z roko smrtni pot s čela. «Dobro vršim svojo dolžnost!» je dodal s trpkim nasmeškom.

«Si cel mož, Lorenzo, in bodeš i slaven! A njene krvi ni treba. Ali nimaš vrvice?»

VI.

Na dvoru Lorenzovega doma so stali vojaki pripravljene k odhodu. Poročnik je stal z obema desetnikoma na strani, in so se vneto razgovarjali. —

«Moramo odtod, desetnik!» je pravil poročnik. «Opazujem ves dan, da se nekaj pripravlja. V vasi čakajo pomoči. Danes v noči bi padli na nas, in nikdo bi ne ušel. Naš gostitelj sam mi je namignil, da moramo oditi. Je to odkrit mož in grozi se brez dvomno sam izdaje, ki nas tu čaka!»

«Toda pot po noči po neznanih skalah?»

«Mesec nam bo svetil na pot, in ako zablodimo, počakamo do jutra!»

«In če padejo na nas v gozdu?» —

«Smo vojaki in imamo orožje. Bodemo stali mož proti možu in v najhujšem slučaju nas doleti to, kar nas tu gotovo čaka. Pojdimo torej! — Ne dajte vojakom vedeti, kaj nas vznemirja».

Lorenzo se je približal.

«Odhajamo! Ne bi li mogel reči z Bogom vaši sestri?» je vprašal poročnik.

«Nežika je odšla. A to vam pošilja v spominek. Je križec, ki ga je nosila na srcu. — Ljubi vas, poročnik, in jaz bom večno obžaloval, da ste naš sovražnik!»

Moža sta si podala roki ter si ji gorko stisnila.

«Z Bogom, Lorenzo!» je s težavo spravil iz sebe poročnik in prijemši križec, ga vroče poljubil. Pozabil je, da njegovi vojaki gledajo na-nj. «Z Bogom! Recite Nežiki, da bo njen križec počival na mojem srcu do poslednjega hipa. In vrnem li se kdaj —».

«Bode Nežika vaša!» je žalostno dodal Lorenzo. «Pojdite, spremim vas do tja, kjer se poti delite!» —

In med tem, ko je Lorenzo odvajal poročnika z vojaki v pogubo, je ležala Nežika z zvezanima rokama na svoji postelji, topé se v solzah. Oče Benedikt je sedel pri njej ter se trudil, jo prepričati o tem, da je

Bog sam tako usodil in da domovinska dolžnost tako ukazuje.

Ognjene besede mladega duhovnika niso zgrešile učinka. Nežika se je uverila, da je njen Karlo nujna žrtva vojne in ga je oplakovala kakor mrtvega.

Njena globoka tuga je naposled genila njenega jetničarja, in pater je, uvaživši, da bo poročnik z vojaki že dosti oddaljen, razrešil dekličine vezi. Poprej mu je morala Nežika obljubiti, da ne poskusi Karla rešiti.

VII.

Na skalnih stenah blizo mesta, nazvanega «tre croci», je sedelo nekoliko postav. Priprave o vzprejemu sovražnika so bile dokončane, in možje so čakali, da izbrane žrtve pridejo v past.

Pod skalo, ki je tvorila tu dolgo strmo steno, je držala ozka cesta, da so jedva trije mogli korakati zraven sebe. Cesta je bila zasekana na način polovičnih galerij v samo skalo, in pod njo je zijal globok propad, na čegar dnu se je vil drugač neznaten potoček. Danes je valila tod divja bistrica svoje toke.

To-le mesto so si bili izbrali zarotniki k tajnemu napadu na sovražnika in niso mogli bolje voliti. Kdor je šel iz Messurine v Cortino, je moral po tej poti. Na kraju, kjer so se zbrali ustaši, je krenila cesta v

polukrogu, tako da jo je bilo z gore možno celo pregledati. Kdor je bil tu napaden, se je moral ali umekniti, ali z orožjem v roki si narediti pot naprej. Na utek v pravo ali v levo ni bilo misliti. Z jedne strani visoka, strma stena, ki je mestoma previsevala i nad samo cesto, z druge globoka propast.

Kdor bi skočil doli, bi se raztreščil ob skalah ali vtonil v razpenjenih vodah Aquarosse.

Možje, poslani na skale pri treh križih, so naporno delali cele ure. Iz bližnjega gozda so privlekli velika debla, katera so utrdili tako, da so štrlela z jednim koncem nad skalno cesto. Na ta debla so nakladali težke robove. Tako so napravili nad velikim kosom poti strešico, katero je bilo, jedva visečo v zraku, treba le slabo pogibati, da bi se sesula na cesto.

Kadar pojde sovražnik po poti, gledajoč le naprej in ne sluteč, da nad njim preži izdaja, bi zadostovalo slabo potegniti za vrv, in cela ta zgradba pade dol in ga zmečka s svojo težo. Bode kakor prival ogromnih topovskih krogelj. Ustaši zovejo to strašno napravo «kameno baterijo» in jo često uporabljajo. V boju proti Špancam je poznala Napoleonova vojska ta strašni način bojevanja, «guerille», katera jemlje, ko nima dosti umetne strelbe, samo prirodo na pomoč.

Je to strašen način ubijanja brezskrbnega, nepripravljenega sovražnika, ali če je dovoljeno iz skrite zasede nenadejano počiti z ognjem iz topov in pušek, zakaj ne bi smela vstaja, katera nima topov, uporabiti kamenih baterij? Namen je tu in tam isti, in kamene gruče, spuščene z neizmerne višine, imajo to ugodnost, da ubijejo naglo in brez dolgih muk. — —

* * *

Poročnik Oliva se je razložil na pol poti s svojim vodnikom. Lorenzo Batisti se ni mogel ubraniti silnemu genotju, ko je stiskal roko mlademu častniku in obljubljal, da njega poslednji pozdrav izroči svoji sestri. Hoté ohraniti sestri ljubca, kateremu je bil sam že vroče naklonjen, se je trudil med potjo, pregovoriti ga, da bi opustil avstrijsko vojsko, toda zaman.

Poročnik je ostal zvest i tako odločil svojo usodo.

Tiho in mrko je šla mala četa vojakov naprej. Opazili so, da je ljubljeni njihov vodja potrč od težke tuge. Ni jih pozival kakor sicer k veselim spevom, ni se šalil, ampak molče, s sklonjeno glavo je šel pred njimi. In ako vidijo vojaki svojega vodjo žalostnega, tedaj jim je, kakor bi izgubili svojo dušo. Le tu in tam, kadar se je kateri na neutrti poti izpoteknil ali v kalužo

zablodil, se je ozvala tiha kletev na Lahe, spremljana s prisiljenim dovtipom, katerim se pa niti najbližjih sosedov ni zasmeljal.

Lorenzo Batisti je stal še vidno na mestu, kjer se je bil s poročnikom razložil, in gledal za odhajajočimi. V motnem svitu mesečevem so se še bliskala bodala vojakov, in ko mu je poslednji izginil, je Lorenzo vzdihnil in prijel z roko za čelo.

«Ubogi Karlo», je zašepetal. «Ne čudim se, da se je toli omilil Nežiki. Sam ga ljubim, in vendar — vendar ga ne smem rešiti! Zakaj stoji proti nam?» Lorenzo se je obrnil. Ni hotel iti k trem križem. Bal se je biti svedok tega izdajstva.

Velikih korakov je stopal po poti k domu. Tu je zagledal belo postavo od vasi sem hiteti. Urno se je stisnil za grm ob cesti in čakal z zatajenim dihom.

Postava se je hitro približala in Lorenzo je, stopivši na sredo ceste, spoznal — Nežiko.

«Ti si, Nežika?» —

«Da, Lorenzo», je odgovorila deklica, in v roki se ji je zabliskal nož. —

«Kam tečeš?»

«In ti prashaš? Idem za njim, idem za Karlom, kateremu ste pripravili smrt!»

«Nesrečnica, hočeš nas uničiti?» —

«Nočem Lorenzo! Obljubila sem očetu Benediktu, da bom molčala. Vem zdaj, da hči Italije ne sme varovati življenja sovražnika

svojega naroda, naj bi jej tudi bilo njegovo življenje drago!» —

«Kaj torej hočeš učiniti?» —

«Prisegla sem, da ga pustim umreti! Naj pogine poročnik Oliva i s svojimi vojaki, kateri so nas prišli morit. — A pogine-li moj Karlo, hočem i jaz ž njim umreti! Zbogom, Lorenzo, zbogom, brat moj!»

«Nežika!» je vzkriknil Lorenzo in hotel deklico zadržati. Ona pa se je naglo ugenila, da je ni dosegel.

Letela je po neuhojeni poti, da, plavala skoraj nad kamenjem, in brzo je izginila njena obleka v nočnem mraku.

«Uboga Nežika! — Torej vendar! I moja lastna kri!» je vzdihnil Lorenzo.

A naglo je zbral duha. Zmislil se je, da imajo vojaki še četrť ure poti, predno dospejo po ovinku na usodno mesto. In on je mogel v tej četrťi ure po krajši poti pri-teči k skalnemu grebenu, kjer so njegovi drugovi stali ob kameni bateriji. Ta misel je odločila. —

Lorenzo je pozabil na očeta Benedikta, pozabil na knežji grb in kronico in se kakor za stavo spustil v tek. Bežal je kakor bi imel peroti. Njegove noge so se jedva dotikale razmočenih tal. Za časek je že težko dihal, a ni se ustavil v bregu. Slišal je s skal jek pravilnega pohoda vojske. Poznal je, da so se ustavili. Za trenotek na to so

šli dalje. Nadaljevali so pot, niso se vračali, niso obstali. Nežika je pribežala in očitno molčala.

To vse se je godilo v tihi noči. Lorenzo je jasno slišal korake in morda bi bil utegnil razločiti glasove. Ali ni se mogel, ni se smel ustavljati. Saj je njegova sestra stopala tam smrti naproti.

Vojaki so se že bližali usodnemu mestu. Lorenzo je bil še daleč od grebena skale. Hotel je vzkrikniti, ustaviti je, — ali glas mu je odpovedal.

Zgrudil se je na kolena, ali takoj spet se je vzmogel in letel dalje.

VIII.

«Nekdo beži za nami, gospod poročnik!» se je oglasil desetnik.

«Stojte, pripravite orožje!» je velel častnik. Bilo je slišati klopot petelina in pušk.

Na cesti za njimi se je objavila bela postava, ki se je v begu bližala k njim. Poročnik, ne misle na nevarnost, je stopil postavi naproti. —

«Nežika!» je vzkliknil osuplo in ujel grudečo se devico v naročje.

«Karlo, moj Karlo!» —

«Ali prihajaš reči mi z bogom, Nežika?»

«Ne Karlo, pojdem s teboj!» —

«Z menoj pojdeš, in kam?» —

«Povsod, povsod, kamor pojdeš ti, — ven tja, Karlo!» je odgovorila deklica, kazaje k nebu. —

«In opustiš brata, svojo očino?» —

«Vse, vse! — Saj ti si moj brat, moja domovina, moj Bog! Ako ne smem — s teboj živeti, umrem s teboj!» —

«Ali nam grozi nevarnost?» —

«Kaj vprašaš o nevarnosti, kadar imaš mene, Karlo?» —

«Prav praviš, Nežika! — imam-li tebe, ne bojim se celega sveta! — Nujte, naprej, tovariši!»

Radosten šum se je oglasil med vojaki. Videli so, zakaj je poročnik poprej žalostno povešal glavo. Petelini, spuščeni v opornik, so zaropotali, in četa je zadovoljna šla naprej. Poročnik, katerega so videvali vojaki i v najhujšem ognju v svojem čelu, je korakal za njimi, stiskaje roko dekletu, privijajočemu se k njemu. —

«Kaj ne, da me ljubiš, moj Karlo?» je šepetala deklica.

«Kako bi te ne ljubil, duša moja!» —

«In kadar boš umiral, bodeš srečen v mojem objetju — ne-li dragec?» —

«Srečen, blažen bom, Nežika!»

«In jaz umrem s teboj! Saj brez tebe ne bi mogla živeti!»

«Zakaj govoriš o smrti? — Bodeva živela, dolgo živela — drug za drugega!»

«O, da bi to bilo možno!» je zašepetala deklica, in njeno oko je pogledalo kvišku. Strepetala je. Nad skalno steno, ozarjeno s slabo svetlobo mesečevo, se je črnela dolga, črna senca kakor žalna obroba. — Drugoč to ni bilo. — To torej je ta kamena baterija! — —

Vojaki, ne sluteči smrti, so korakali že pod njenimi peroti. «Čuj, kaj to?» je pravil naglo poročnik, ustavivši se. «Zdelo se mi je, da nekdo beži!» —

«Za nami?» —

«Ne tam — tam gore! Kakor bi se kamenje sipalo!»

Nežika je žalostno skonila glavo in že se pritiskala k ljubcu. Vedela je zdaj, da so tam gore oni in da se pripravljajo k činu.

«Karlo moj! — Ko boš umiral, umreš v objetju svoje Nežike. — Glej, da se smrti ne boš bal?»

Plaho je pogledala kvišku, — le nekoliko korakov še, in bila sta i ona pod črnim prikrovom.

V tem se je oglasil zgoraj grozen vzkrik: «Zadržite, zadržite!» — — —

Toda predno je ta krič dozvenel, je zabobnelo v skalah kakor jek groma. Celi oblok robov se je zrušil s strašnim truščem na skalno cesto in na vojake.

Poročnik je uskočil stran na kraj propasti; — poslednja gruča je šla mimo njega.

«Moj Karlo! — Umremo skupaj!» je zašepetala Nežika — in objemši ga z obema rokama — ga je strgala s seboj v globino, da bi ušla padajočim robom. Toda kamena baterija je že dokončala svoje delo in — molčala. Bili so zavarovani pred zasledovanjem.

Znad okraja skale se je pomolila temna postava. —

«Nežika, Nežika!» je klical doli Lorenzo Batisti. Toda nikdo mu ni odgovoril. Le tu in tam se je oglašalo smrtno hropenje umirajočih, in iz propada, kjer se je Aquarossa burno valila, je zazvenel slab krik. Lorenzo ga ni slišal. —

IX.

Drugega dne so ulovili iz valov bistrice nad Messurinskimi pragi dve mrtvi telesi v togem objetju. —

Vojaki so padli do poslednjega, kamena baterija je zvršila svojo službo. Imena nesrečnikov so bila v velikem seznamu tistih, ki so bili v tej nesrečni bitvi izginili neznanim načinom.

Trupla vojakov so bila pokopana, razvaline kamene baterije odstranjene, in

tako je izginil i zadnji sled čina, o katerem ustaši niso nikomur pravili.

Lorenzo Batisti ni dočakal knežje krone. Po smrti svoje sestre je opustil rojstno vas in, pridruživši se piemontski vojski, je našel smrt v bitvi pri Novari.

Idila v razvalinah.

«Prav Janez, prav si to naredil», je zamomljajal vojak, mencaje si prespale oči. Skočil je s kamena, na katerem je bil zaspal, in ročno se prignil po puško. Bila je tu, ležala je, ves čas njegovega spanja mirno zraven njega.

Janez si je troho oddehnil in vsklonivši se, ogledaval se po krajini. A njegovo obličje se je takoj zopet zmračilo, in vojak si je v zadregi sukal mogočne brke.

Bil je tu samcat sam. Po cesti, držeči k Veroni, je videl v dobršni dalji tovariše, ob katerih bodala se je odbijalo vzhajajoče solnce. Le slabo je odmeval sem ropot voz in topov, po kratkem času je i ta umolknil, in poslednja čaka, poslednje bodalo je zginilo za gričem. Janez sklopi odprta usta, kakor gladen človek, kadar vidi, da je sosed

zadnij grizljej položil v usta. Z mrzkim smehom se je popraskal za uhom in sedel nazaj na kamen.

Oprl je puško ob koleno, brado ob dlan in gledal zamišljeno pred se. Nasmeh mu je izginil z obraza. Pred seboj je videl le pogorišče, s katerega se je tu in tam še kadilo. Včeraj ob tem času je bila tu krasna vasica, Santa Maria. — Lepe, visoko zgrajene hiše, kakršnih Janez doma na vasi nikdar ni uzrl, bela cerkev z visokim zvonikom, in povsod okrog vrtovi z milim svežim zelenjem. Prišli so ustaši in se ustanovili tu. Napravili so iz mirnega, otvorjenega sela v nekoliko urah trdnjavo. Posekali so drevesa in zadelali vhode v vas, in vsaka koča je bila izpremenjena v mal gradec. Potem je prišel general z vojaki, po dolgem boju izgnal vstaše in naredil iz trdnjave jeden velik grob.

Vstaši so ubežali kolikor so mogli, vaščani so branili često z obupno odločnostjo svoje rojstne hišice — in tako so padli vsi. Umrli so tam, kjer so se bili narodili, in strehe njihovih rodnih hišic so jim bili žalostni pokrovi.

Vojaki so bili po boju na smrt utrujeni; ni bilo možno odriniti dalje. V goreči vasi ni bilo za-nje prenočišča. Morali so spati pod milim nebom za vasjo.

Razpostavljene so bile nočne straže, in med njimi tudi naš Janez Mali. Stal je na

najskrajnejšem krilu proti ruševini hiše, s katere je S. Maria končevala na tej strani.

Stal je uro — dve, in nikdo ni prihajal ga izmenit. Moral bi bil ustreliti, a s tem bi porinil tovariša poddesetnika v kazen, in tega dobri Janez ni hotel.

Stal je in hodil, in ko je bil že truden, sedel na kamen. Do semkaj se je Janez spominjal, kaj se je dalje prigodilo, ni vedel.

Zaspal je, in sanjalo se mu je o borni koči na Dolenjskem, kjer ga čakata starica in mlada Marijca. In potem se mu je zdelo, da je zagrešil na straži, da je bežal po ulici, in ob vsakem udarcu, ki je padel na njegovo telo, je Marijca zaihtela in mati z rokama zalomila.

Ko se je prebudil, je bil tu sam. Niso stali tu tovariši v dveh vrstah s temi groznimi palicami v rokah, ni bilo tu Marijce, ni bilo matere, a tam za vrškom so izginila poslednja bodala njegovih drugov, in on je bil — deserter.

Begun s straže — in na to ni kazen s palicami, ampak s prahom in svincem. — Janez se je stresel, — poznal je vojne določbe in dobro vedel, da skoro vsak končuje z besedami: «s prahom in s svincem».

«Dali smo jim», se je zasmel vojak, in potem trpko dodal: «A. zdaj sem si dal jaz. Dobro, Janez, dobro!»

Janez je časek premišljajal. Ni vedel, ali naj beži za ostalimi vojaki, ali ostati na mestu. Tam ga je morda čakala stroga kazen, tu sovražno zajetje. Težavno voliti. — Ni vedel, ali je poddesetnik pozabil ob odvajanju straž na njega; ali ga je morebiti iskal in, ker ga ni našel, ga ima za uhodnika.

Janez je vstal in že storil prvi korak naprej. Zaupal je, da se iz tega kakó izlaže. — Ali na to se je spomnil svojega stotnika, ki je znal vprašanja tako lepo križem staviti, da se je ujel i najbolj pregnani lažnik. In Janez, revež, niti kakor gre lagati ni znal. Na Dolenjskem doma laži ni poznal, na vojski se je še zmiraj ni naučil. Zaplete se, izpotakne ob jezik — pride pred auditorja, Auditorji, ti pa znajo! — Pošiljajo v večnost kakor na naročbo.

Kaj zdaj?

Vojak je vrgel puško črez ramo, in šel odločno k vasi.

«Si tu sam jedini vojak», je mrmljal k sebi, «najvišji v šarži. Si torej plackomandant, Janez! — Moraš se torej ogledati po svojem rayonu in se pobriniti, da bi tvoja vojska gladu in bede ne trpela!»

Misel, da je svoj gospod in poveljnik, ga je razsmejala. Kar je živ, ni zapovedoval ni miški, in zdaj je mogel po lastnem spoznanju sam sebi veleovati. Ali ko je stopil za prvo zaseko, je smeh izginil z obraza bod-

remu Slovencu. Ni bil še navajen krvi, ni bil navajen pogledu na vojskine groze, a kar je tu videl, je bilo grozno.

Trupla padlih braniteljev vasi so ležala tu z zevajočimi ranami, na katerih je doslej lepela kri. Obleke v smrtnem boju raztrgane, obličja bolesti krčevito razvlečena, oči izbuljene, usta odprta, kakor bi hlepela po zraku, ali pa s stisnenimi zobmi. Zdelo se mu je, da iz teh ust sliši vzdihne in grozne kletve, da ga naprožene roke grabijo za obleko, in oči sovražno gledajo za njim.

Bal se je. — Včeraj je sledil z zmago-slavnim in radostnim vikom bobnu in trobenti, pozivajoči na alarm. Videl je proti sebi stati hrabre bojevnike, videl ustja pušk in — ni se stresel.

Ni se bal, zato ker ni bil človek; ni videl, ni slišal in ni čutil — bil je le stroj, naravnavan z ukazi svojega poveljnika.

Danes se je prebudil v njem človek. Videl je in čutil.

Danes so bili ti sovražniki mrtvi in Janez se jih je bal. Bil bi rad zatisnil oči, a kako pride naprej? In naprej je moral — bil je lačen.

«Eh kaj! Ko bi jaz bil padel, bi bil tudi takov in nobenega ne bi vgriznil», je mrzko zabrčal. «Saj mi nič ne store!»

In že je dobre volje šel spet dalje. Z vsakim korakom so se groze množile, a Janez

jih že ni maral. Ni videl spačenih postav žen in devic z razgaljenimi, probodenimi nedri, ni starcev, katerih beli lasje so bili zlep-
ljeni od krvi, ni videl detet z okrvavljenimi
obličji.

Mislil je le na-se.

Izprehajal se je po vasi, iskaje poslopja,
v katerem bi našel pomoči in okrepčila.

Povsod je bilo mirno, pusto kakor v
grobu. — Le tam in tam se je oglasilo ropotanje
padajoče strehe ali žalostno krokanje ptičev,
slavečih svoje godove.

Namah je zadržal svoje korake. Za
nizkim plotom, okolo katerega je šel, zasliši
človeški glas — glas dečji.

Bilo mu je, kakor bi, izprehajaje med
grozami pekla, zaslišal angeljski spev. Pod-
prl je puško ob plot, zagnal se kvišku in
skokom je bil na vrtu. Na zemlji pod dre-
vesom je ležala mlada žena v krvi.

In nad njo je bilo sklonjeno mlado,
jedva dveletno dete. Oblečeno v srajčico se
je kobacalo krog matere. Ni razumelo, kaj
se je tu zgodilo, ni vedelo, da je njegova
mati zaspala za večno, da je niti klicanje,
niti plač, niti njegovo dobrikanje ne vzbudi.
Presunjen tega pogleda je stal Janez tu in
gledal na ubogo dete. Deteta čebeljajo povsod
enako — Janez ga je razumel.

«Ubogi črviček», je pravil sočutno in,
prignivši se k detetu, ga je pogladil po

hrbtu. Dete se je obrnilo in videlo kosmatega človeka, udivljeno izbulilo nanj oči. «No, pojdi, jokavček k meni, pojdi!» je pravil detetu in ga vzdignil s tal. Dete, ne razumevaje nič od vsega tega, kar se je okoli njega godilo, se je dalo voljno vzdigniti in se ni vpiralo.

Janez je dete milo privil k sebi. Pozabil je docela na sebe in svoje skrbi, mislil je le na zapuščenega sirotka. Dete, revišče, je izprva bojazljivo izbuljevalo oči, ali ko je videlo, da se tujec vljudno k njemu stiska, se je osmelilo. Nasmejala se je vojaku in ga potegnilo za brke. Janez je bil nemalo zadovoljen s svojo najdbo in se je poigraval z otročičem. Ta je, spodboden od njegove laskavosti, grebel staremu drugu pod nosom. Vojak je v šali hagnil po njegovi roki in se grozeče zamračil na dete. Deček se je ustrašil in razjokal.

Potem pa ni pomagalo tešenje. Dete, ko je enkrat jokalo, se je spomnilo na glad. Bradatemu vojaku, ki je bil šavsnil po njegovem prstu, že ni več verovalo. Spenjalo je ročke po materi.

Janez se je pregnil k ženi. Bila je že fe hladen mrlič. Dete se mu je izmuznilo iz roke in se koprneče sprijelo materinih prs. V tem trenutku se je spomnilo, da so mu prejšnje čase nudila živeža. Toda kakor od

gada pičeno je odtrgalo ročico od ledenega telesa in začujeno gledalo na vojaka.

«Nimaš že matere, nimaš nikogar, uboga mucika!» je gineno pravil Mali. «Molči, — bodem jaz tvoj tatej in te bom živil, dokler me ne ustrelé. Gledaj!» je dodal Janez k samemu sebi. «Tako je to, življenje za življenje! Ko bi mene ne bili tu pozabili, bi bilo to dete umrlo gladu!»

Janez je segel za plot, vzel puško in počasi korakal s svojim drugom k hišici. iskal in našel živeža za-se in za dete.

Postavil je puško k zidu, potem je sedel na razlomljen stol in, vzemši dete na koleno, ga je počel krmiti. Vsako žlico, katero je otročiču del v usta, je spremljal z nekoliko vljudnimi besedami. Malček besed ni razumel, zato pa tem bolje žlice. In čim dalje je trajal govor, tem bolj se je jasnili mali obrazek.

Kadar je bilo dete sito, ga je položil vojak na postelj in se poigraval z njim, dokler ni zaspalo. Potem šele se je spomnil na svoj glad. Ni bilo jedi mnogo — a vojak se zadovolji i z malim.

«No glej», je modroval Janez, kadar se je bil nasitil. «Nekaj časa se le tu vzdržim in gladu umreti mi ni treba. Hodil bom od hiše do hiše. Reveži, pri katerih bom gost, s tem nič ne izgube. In da bi ne jedel zastonj, pokopljem njihova trupla. Morda se med tem vrne naša vojska, in kadar me

zagleda še zmeraj na straži, dosežem gotovo pardon!»

Janez se je malce zamračil. Pomislil je, kaj bi mu pač rekli Italijani, ko bi se vrnili v vas in ga tu našli. Da bi se avstrijskemu vojaku ne godilo dobro, je vedel. Ni preostajalo torej, nego znebiti se vojaške obleke.

Po dobrem preudarku se je odločil, da se nastani v zadnji hiši, tam, kjer je poprej stal na straži. V tem dvorcu je ležal kup mrtvih mož in žena — padli so najbrž vsi njegovi prebivalci, in ni se mu trebalo bati, da bi se kdo njih vrnil nazaj in ga izgnal proč.

Vojak si je prenesel sem svoje zaklade — puško in dete. Pripravil si je sobico, postelj za-se in za malička, potem slekel obleko in položil na poličico, kakor je to delal v vojašnicah. Za kratek čas je bil britki vojak premenjen v prostega vaščana: široke platnene hlače, modra haljina in slamnato pokrivalo, so bile njegov okras.

Vojaški ovratnik ga je poprej davil in napolnjeval s čudno slutnjo. Zdaj mu je bilo svobodneje.

Ko se je dete prebudilo in začelo kričati, ga je zopet potolažil s hrano. Janez je malce premišljal, kako bi dete nazval, in konečno mu je dal svoje ime. Pravil mu je torej Ivanček. — —

Tri dni je bil že Janez Mali v vasi S. Maria. — Ves ta čas se ni pokazala tu živa duša. Avstrijci so se bili umeknili od Mincia k Veroni, vojska piemontska in njeni zavzniki se doslej vasi niti doteknili niso. Bila jim je od narok in ni imela za-nje nobene važnosti. Od vaških stanovalcev se nobeden doslej ni vrnil. Možje, ki ob brambi vasi niso padli, so bili vstopili v vstaške čete, žene, če so bile katere doslej na živem, niso imele, čemu bi se vračale v opustošene hiše.

Tako je tu živel Janez kakor Robinzon na pustem otoku. Vsaki dan je hodil nekolikokrat na blizek holmec, da bi obgledal pokrajino naokoli. Nekdaj je razložil v daljavi osamele hodce, nekdaj i cele čete, a po avstrijski vojski ni sledu.

Zvest svojemu sklepu, je pokopaval mrtve. Bilo je to bridko delo, a Janez se mu je privadil. Blizo vasi so bili kamnolomi. Tja je Janez vlačil svoja trupla, kojim je bil prej otel vse, kar je pri njih našel.

Ostali čas je prebil s svojim Ivančkom.

Dete se je privadilo vojaku in vojak detetu, in brzo sta se imela neizrečeno rada. Nazivalo ga je očeta, kar je Janez razumel, in veselilo ga je. Da, i o tem je premišljal, kaj mu poreče Marijca, kadar ji privede domu malega Italijana.

Učil ga je brbljati po slovensko, in ko ga je deček v prvo nazval «atej», je poskakoval radosti.

Tretjega dne, odkar je bil nastopil svoje gospodstvo, je bil Janez pri svojem delu nemilo iznenajen. Nasipal je baš drobno kamenje na poslednji grob, v kateri je bil položil trupla, ko je zaslišal korake in glasen govor.

Vojak se je preplašil in že hotel uteči. Toda spoznal je, da uteči ni možno. Četa ustašev, ki se je bila neopazovana približala, bi ga bila gotovo ujela in pogubila.

Ne izgubivši hladne misli, je nadaljeval svoje delo, delaje se, kakor bi prihajavec ne slišal.

Prišla mu je spasna misel.

Ustaši so ga obklopili in jeden njih je pristopil z namerjeno puško do njega. Zdaj šele je vzdignil Janez glavo in se delal, kakor bi se radoval o njihovem prihodu.

«Kdo si?!» je zagrmel na-nj tujec.

Janez je nemo pokazal na grobe. Ustaši so ga obstopili in silili na-nj z vprašanji.

A Janez jim je odgovarjal le s kretnjami. Naznačeval je, kaj se je bilo zgodilo, vzela dete in ga stiskal k sebi.

«Gluhonem je», je pravil zdaj vodja k ostalim. «Revež je ostal sam iz cele vasi in zdaj pokopuje svoje rojake. — Hočeš z nami?» se je obrnil s kretnjo na grobarja.

Janez je zavrtel z glavo in pokazal na dete. Potem je, da bi ga ne imeli za plašljiveca, razpel suktnjo in kazal ustašem svojo okrvavljeno srajco.

«Vrl dečko, dobro si se bil!» ga je pohvalil vodja. «Toda moramo ga pustiti pri njegovem detetu. Bode dobro stražil vas in, če mu pride Avstrijec v roko, osveti svoje sosede. — Pojdimo!»

Ustaši so odšli, mahaje grobarju k slovesu. Janez je pozdravil in, položivši svoje dete, nadaljeval v delu.

«Vražji Lahí!» si je brčal. «Ko bi me bili pred kratkim časom slišali, ko sem si popeval, kaj bi bili naredili iz Janeza? — Dobro, Janez, da si molčal; molčati je zlato!»

Janez je odpočival pred «svoje hišo», ko se mu je v dalji v svitu zapadajočega solnca nekaj zabliskalo. Janez je kakor jelen skočil kvišku in se podil k blizkemu holmu. Zastrl in poklopil je oči, da bi bolje videl. Ni se varal — bili so Avstrijci.

Spoznal je jasno prednje straže, ki so se oprezno bližale vasi. Za njimi kake tri ali štiri stotnije vojske.

«Hurà, so naši!» se je zaradoval.

«Zdaj lahko zopet govorim. Ali pozor, Janez, da govoriš tako prebrisano, kako si prej molčal!»

Letel je domov in po malem času je že zopet v polni opravi na svojem mestu.

Z utripajočim srcem je čakal bližajoče se prednje straže.

«Stoj, kdo je!» je zagrmel po predpisu, kadar so se bili tovariši na dostrel približali.

* * *

To je bilo nekaj strmenja in radosti, ko so privedli opuščeno stražo k majorju, ki je veleval temu oddelku.

Pet dnij je vzdržal Janez na svojem mestu — ni utekel in ni umrl gladu. In zdaj mu je privedlo čudno naključje njegovo lastno stotnijo, ki ga je zopet z ukanjem pozdravila.

Vrli Janez je postal poddesetnik in nastopil na mesto tovariša izprevodnika, ki ga je bil pri S. Marii pozabil. Ta revež je bil med tem umrl na neprebavnem laškem prašku.

* * *

Kaj se je zgodilo z Ivančkom? Redil ga je markitan, in ko je bil Janez po vojni odpuščen domov, je vzgojil iz mladega Laha znamenitega črevljarja.

Marijca je sicer s početka majala z glavo nad tem bojnim plenom, ali konečno se je vendar prepričala o zvestobi svojega Janeza.

Poslednja.

«Ermelina! Ermelina!» — —

Duri so se naglo odprle. Ven je pribežal starec visoke postave. Z razprostrtima rokama se je gnal k zidu terase. Razpeta ponočna suknja in dolgi srebrni lasje so poletovali po zraku. Oprl se je ob zidek in se nagnil naprej, kakor bi hotel bolje videti v daljavo. Časek je mirno poslušal. Potem je pritisnil obe roki k ustam in zahuknil z močnim glasom.

«Ermelina, Ermelina!»

Zopet nič. Povsod okrog tiho. Topel rožnikov veter je vel od juga in šumel z vejami dreves. Iz bližnjega lesa se je glasilo petje ptičev, a starec jih ni slišal. — •

«Motil sem se!» je govoril starec. «Ni bilo nič! Zabušili so nekje z durmi! Ali kje je to dete?»

V tem se je stresel zrak. Iz dalje se je oglasil topov pok, za njim brž drugi — tretji —

«Torej vendar! Streljajo!» je zaklical starec zmagovito in se zopet izpel na zidek. «Vicenza se drži! Čuj, čuj, to gre za res! Ne ščedijo ni s prahom, ni z našo krvjo. Dobro, dobro. Le streljajte, palite in ubijajte! Palite in rušite naša mesta in naše vasi, ubijajte naše otroke. In ko bi celo Italijo pokrili s podrtinami, ko bi nesrečna ta zemlja postala ena sama plamenica, tem bolje! Bode svečila tem nekolikim, ki so se vam ubranili, k novim činom, k novi borbi.

Starec se je zamislil. Iz dalje se je oglašal zdaj silnejši grom topov. Vetrec, ki je z ljubkim dihom ovival starcu senca, je zanašal sem glas poljnic in poke rednih strellov. Z vsakim teh strellov je zatrepetal starec in se vspel više, kakor bi hotel bolje videti. Krčevito je stiskal roki, kakor človek, ki bi se rad vrgel na sovražnika, pa ne more.

«O Italija! Božja ti zemlja, raj sveta», je tarnal stari mož. «Zakaj te je učinila kleta osoda večnim bojiščem? Kaj ne morejo ploditi rodovitih tvojih tal brez stanovitnega zalivanja s krvljo? Ali nikoli ne požene v tebi korenin drevo svobode i jednote naše?»

Bilo je slišati korake.

«Ermelina!» je zaklical starec.

«Že grem, grem, dedček!» je odgovoril nekdo. Na terasi se je pojavila mlada devica. Urno je pretekla prostor in objela starca, ki je po njej širil roki. Stiskala sta se vroče v objetju. —

«Moje dete, zenica mojega očesa!» je govoril starec i strastno poljubljal dekličino obličje «Klical sem te tri pote, in ti ne prideš!» je očitaje nadaljeval. «Ali ne slišiš, da se je razvnel pri Vicenzi boj? Pojdi, stopi sem, da vidim s tvojima očesoma!» —

Deklica je skočila na nizki zidek in gledala v daljavo.

«Nu, kaj vidiš?» — je vprašal starec nestrpnostno.

«Nič, dedček, Cela krajina je zagaljena z dimom. Le tu in tam se trga ta zavoj, toda razpoznati ne morem ničesa!» —

«Napni vendar pogled nesrečno dekle!» je klical ded. Kaj ne vidiš, kje so? Dobivajo mesto? Ustopajo ali ido naprej? Plezajo-li na gradbe, ali se branijo napadom naših? Govori, govori!» —

«Ne vidim!» —

«Ne vidi! Ima zdrave oči pa ne vidi! In jaz ubogi slepec, vidim skoz ta dim! Vidim je — te vrle junake naše; trdno stoje, kakor nepremične skale v dežju krogelj in privalu mečev. — Vidim, kako umirajo, vzklikaje s

poslednjim dihom slavo domovini svoji! Vidiš tam? Ta najgostejši les bodal? Tam je on, naš junaški lev, hrabri Durando. Z mečem v roki poletava z mesta do mesta, izpodbujaje z besedami in vzgledom in meče se tja, kjer smrt najkruče gospodari!» —

Devica je odskočila in siloma primorala starca, da bi zraven nje sedel. Objemala ga je, stiskaje se k njemu, kakor malo otroče. Ali starec jo je pehal od sebe.

«Razčiljuješ se, dedček! Bodi vendar miren!»

«Bodi miren», se je razvnemal z rastočo silo. «Bodi miren, kadar slišiš, da ne daleko umirjajo bratje, in ti ne moreš iti na pomoč! Moj Bog! Zakaj si me naredil slepca, zakaj si mi ohromil telo, pustivši mi to vroče srce? Skoz vse življenje sem šel za jednim ciljem, — hrepenel sem po tem, da bi zagledal solnce zlate svobode. In zdaj — »

«Moj dedček! Ti si naredil zadosti! Saj ti si pripravljaj to vse, kar se godi. Bil si temu glava, misel. Prepusti izvršitev mlajšim silam. Dedček dragi», je prosilo dekle, dobrikuje se pritiskajoče se k njemu, «pusti vse to, bodi покоjen. Glej, vsako razburjenje ti zelo škoduje. Saj veš, kaj pravi zdravnik!»

«Vem, vem! Taisto, kar ti. Vi vsi mi govorite neprestano le: bodi miren, varuj se! Varuj se, starec! Ne misli na nič, le

na sebe. Kaj ti do tega, da tvoji bratje umirajo. Le da tebe ne zadene kap. Dobra duša! Kaj ti do domovine, kaj do naroda? Varuj se za teh nekoliko dnij, ki ti še preostajajo! Zakaj bi si delal skrbi? Ti sam ne umreš gladu, čemu se torej razčiljevati!»

«Dedček, saj vendar veš, kaj si vedno pravil? Dobra reč mora nekdam zmagati. In drugoč zopet: Svoboda je reč, katero je možno odkupiti in poplačati le s krvjo! Vidiš, kako se spominjam vsake tvoje besede, dočim ti pozabljaš in se vdaješ tugi!»

«Pravo deš, Ermelina», je odgovoril starec mirneje in nežno nagladil devico po licih. «Ali pa morem ostate miren, ko sem obsojen na medlo brezdelje? Kako rad bi šel med nje! Z mečem v roki zoper sovražnika! Oh, Ermelina, bil je to sen moje mladosti — in če prav so mi lasje osiveli, ohranil sem si še zmeraj to vroče, ognjeno srce. — Sem blizu smrti. Ali si morem želeti kaj lepšega, nego smrt na gradbah Vicenze, svojega rodišča. Rana s sabljo, kroglja k srcu — evviva l' Italia! — Oh, kaka smrt, kakó krasna smrt to!» —

«In mene bi zapustil!» —

«Ubogo dete! Stojiš tako samo v svetu. Kaj sem ti jaz? Slepec, čemernež, ki včasi ne more niti telesa premikati, razvaline človeka», je rekel starec gineno. Ali takoj je zopet razjarjeno vzklonil glavo. «Toda ne

bodeš dolgo sama, Ermelina! Le da bo skončan ta boj, da bodo naši mladi možje spet gospodje svojih mislij, svojih src, — potem se najde nekdo, ki ti nagradi očeta, mater in mene!»

Dekle je gledalo v tla. Starec, da si ni videl te rdečice, ki se je razlila po njenem obličju, je vendar poznal njeno zmetenost. «Ermelina», je nežno šeptal. «Sedi sem bliže k meni. Hočem te vprašati nekaj, o čemer govorimo najrajše s šepetom. Tako, lepo poleg mene, in ovij ročko okoli mojega vratu, da slišim bitje tvojega srca. Gledaj mi v oči, milo dete! Glej, v tem trenutku mi se zdi, da ti vidim v dušo!»

Devica je zdrgetala, ko je uprl starec svoje ugasle oči na-njo.

«Ermelinka, milica moja! Kaj ne, da je tvoje srce doslej svobodno?»

Ermelina je zagnala smeh. Bil je nekoliko prisiljen, a ded tega ni spazil.

«Saj nikdo doslej ni zanj prosil, dedček!» je odgovorila šaljivo.

«Ni prosil!» je vzkliknil starec, poplašen od misli, da bi nikdo ne poprosil za roko vnukinje. «Kaj misliš, da je naša mladež izgubila zmisel za krasoto in dobro. Toda v dobah, kakor je zdaj, ne misli pravi mož na sebe. Ves čut, vse mišljenje mora biti žrtvovano jedni misli — osvobojenju in

zjedinjenju naše domovine! Ti si torej še zmiraj svobodna?»

«Svobodna, dedček!»

«Kako sem tega vesel!» je govoril starec z otroško radostjo. «Ko bo skončana vojna izberem ti najslavnejšega iz junakov naših. Ne bom gledal na rod in stan. Le da bode njegova senca venčal lovor. Z menoj bi izmrlo moje ime, ali naš bodoči kralj mora dovoliti, da bi bilo prenešeno na mojega dediča, tvojega soproga!»

Devica se je nasmejala temu sanjanju.

«Ne smejaj se, dete!» se je razvnel starec. «Ti si krasna in dobra kakor Madonna, si hčerka jednega iz najslavnejših rodov, si bogata! Kateri mož ne bi prejel z navdušenjem tvoje roke? Moja Ermelina, ti si biser, s kojim bi lako kralj okrasil svojo krono!»

Nastala je tišina. Ermelina je sanjavo gledala pred-se, ded si je nekaj šepetal.

«Toda posluhni», je začel starec naglo z izmenjenim glasom govoriti. Njegovo čelo se je pooblačilo, nikdo bi ne bil poznal, da je to isti uljudni ded, ki je pred kratkim časom govoril s svojo vnukinjo. «Stari Pietro mi je rekel, da te je videl včeraj govoriti s častnikom! Ali je bil res on?»

«Da, dedček», je trdno rekla devica. «Je tudi med oblegovalci Vicenze. Hodil je okrog s četo svojih dragoncev. Stala sem

slučajno pri vrtni mreži, zagledal me je in prijezdil k mreži! —

«In ti si ž njim govorila?»

«Ali sem mogla oditi? Govoril je docela pristojno!»

«Govoril ti je o svoji ljubezni —»

«Nikoli! Rekel je, da mu je težko bojevati proti nam!»

«Zakaj bojuje!»

«Mora, je vojak!»

«In je bil danes spet tu?» je poizvedoval starec. «Ermelina, ti milkuješ za mojim hrbtom s sovražnikom svoje domovine!»

«Krivo mi delaš, dedček!» je odgovorila devica mirno. «Rekla sem, da je srce moje doslej svobodno. Sem-li že varala kdaj tvoje zaupanje? Jahali so danes okoli —»

«Danes spet slučajno?» jo je pretrgal starec.

«Da! In jaz sem stala pri mreži!» —

«Slučajno?»

«Ne! Radovednost me je gnala, da sem šla tja. Jahali so nekam na ogled!»

«In rekel ti je zopet, da nerad bojuje proti nam?» je poizvedoval starec nestrpno.

«Rekel je, da je Vicenza trd oreh!» —

«Zlomijo si na njem zobe! In dalje?» —

«Rekel je, da se v okolici potikajo tolpe vstašev!»

«Ko bi jih bilo več!»

«Svetoval mi je, da bi jim ne odprli vrat svojega gradu!»

«Odpremo vrata, čim pridejo!»

«Imamo je zagnati!»

«Pozdravimo je kakor brate in zaveznike!»

«Pride-li pa cesarska vojska --»

«Zatvorimo vrata in se bomo bili», je rekel starec hladno.

«Sva tu sama s Pietrom! Bilo bi blazno!» je prigovarjalo dekle.

«Vršiti dolžnost ni blaznost! To je dolžnost!» je klical starec in krepko skočil po koncu. «Sem slepec, Ermelina! Ne morem iti, da bi je poiskal, ali pridejo-li sem, bom branil čast svojega domu do poslednje kaplje krvi!» —

«Da, do poslednje kaplje krvi!» je dodala devica. «Zato, ker se jim ne bomo mogli braniti!»

«Kaj na tem? Umremo mučeniško smrt!»

«Umremo, brez koristi naši stvari.»

«Vsaki mučenik pridobiva s svojo smrtjo», je povzdignil starec glas. «Učimo druge umirati za dobro stvar!» —

«Ubogo dete», je počel ded za kratek čas z mirnejšim glasom. «Pozabljam, da ti doslej še ne hrepeniš po počitku kakor jaz. Saj dosihmal še nisi živela!» —

«In vendar umrem rada, ako bo tega treba!» —

«Dobro, dete, to slišim rad in zdaj bom miren! Bal sem se, da mi te ta častnik odmami. Ni se česa bati, Ermelina, — kaj ne, da ni!» —

«Ne, dedček!» —

«Bog te za to blagoslovi! — In zdaj me povedi v mojo spalnico. Razburjenost me je utrudila! Čutim, da pride zopet ta napad. Moram na postelj. — Slišiš? — Tam se še zmeraj bijejo! Oh — Vicenza se drži, — trdna ta bastija naše svobode!» —

Graččina grofa Cavalcante je stala na vznožju hriba svetega Lovrenca, kaki dve uri hoda od Vicenze.

Bilo je to jedno najkrasnejših bivališč plemenitaških. Za dob fevdalnih je bila mala trdnjava. A tekom stoletij so zvetrele njegove gradbe, ki zdaj niso služile k ničemu, razven da so dajale graščini slikovito lice.

V tem razšežnem poslopju je prebival stari grof s svojo vnučico Ermelino, poslednjim otrokom svoje rodbine. Ljubil jo je tako vroče, kakor ume le ded ljubiti vnučko. — Bila je zenica njegovega očesa, jedina podpora in slaj njegove starosti. Živel je le v njej in po njej. S svojo nežnostjo mu je daljšala življenje. Slep starič je trpel večasi od grozних napadov krča. Vsako razburjenje in vsaki strah sta ga položila na postelj.

Otrpnil je Zvijal se je bolesti, toda ni mogel vstati. V takih trenutkih, ko bi vsakdo bil pobegnil od besnečega starca, je sedevala Ermelina pri njem, tolažila ga in podavala mu sile k življenju.

Grof je držal na graščini številno služabništva. Ali ko je počila vstaja, je dovolil svojim ljudem, da bi odšli na bojišče. Mnogi so ubogali. Ko je pa početkom rožnika šla avstrijska vojska na Vicenzo, da bi pokorila to ognjišče beneške ustaje, tu je izpustil grof vse ostale služabnike.

Obdržal je le jedinega slugo Pietra in svojo vnučico Ermelino na graščini. Ostale je poslal, da bi bojevali na gradbah Vicenze.

Bil je to obupen boj, ki je divljal okoli tega krasnega mesta. Poprej so se Avstrijci že dvakrat prizadevali, da bi dobili Vicenzo, ali vedno so bili odbiti. Odšli so, da bi drugje odbijali glave te stoglave hidre, ki se zove revolucija. Ali kaj je pomagalo pokorjenje cele Beneške, ako se ni mogla dobiti Vicenza, trdnjava, ki je za hrbtom avstrijske armade ponujala varno zavetje vstaškim korom, da bi je v čas oddiha zopet razposlala na vse strani z razžganimi plamenicami vstaškimi.

Radecki je spoznal, da je pokorjenje Vicenze neizogibno. Njegova armada ni bila dovolj številna, da bi pokorila vojsko kralja

Karola Alberta. Moral se je iznebiti nevarnega sovražnika za svojim hrbtom, da bi lahko vse kore iz Beneškega poklical k svojemu glavnemu stanu.

Bojeval je baš na torišču med Verono in Mantovo. K odločilnemu naskoku mu je manjkalo sil.

Hote prevariti sovražnika, kateremu se za ta čas ni mogel naravnost približati, se je pomeknil z vso vojsko od Mantove k Veroni. Tam je ostavil jeden armadni kor, sam pak pospešil z ostalimi k Vicenzi.

Pokorjenje Vicenze je moralo biti dovršeno prej, nego bi Karol Albert spoznal, da je Verona slabo obsedena. In takrat Vicenza, zajeta z avstrijsko armado od vseh strani, ni mogla odoleti. Durando, branitelj obleženega mesta, je imel dobre vojake, ali ni bilo za-nje streliva. Vedel je, da Vicenze ne udrži proti mnogo silnejšemu sovražniku. Njegovi vojaki so mogli staviti svoja prsa za tarče sovražnikovim strelom, ali bojevati niso mogli.

In kakšna usoda je čakala potle nesrečno mesto, ko bi cesarski vojaki, opojeni od svoje zmage, konečno stekli gradbe?

Bili ste tu le dve možnosti: ali umreti in žrtvovati mesto popolnemu uničenju, ali predati se in ohraniti bodočim bojem šestnajst tisočev vrlih mož. Blaga premišljenost je zmagala nad neudobno hrabrostjo in

častiželjnostjo. Durando je kapituloval in maršal, boje se, da bi s krutimi pogoji prisilil sovražnika na obupen boj, je dovolil premaganim oditi z vsem orožjem in vojaško častjo. Le jeden težek pogoj je bil premaganim diktovan — namreč vzdržati se skoz tri mesece vsega neprijateljstva. —

Pokorjeni vstaši so odrinili v vzornem redu, podajaje se na jug, da bi na neutralnih tleh dočakali, dokler ne mine doba primirja. Samo nekateri bojaželjneži se niso hoteli dati vezati z obljubo svojih vodij in so se oddelili, da bi v gorah vedli dalje drobno vojsko na lastno pest. —

Jedna taka četa je namerila h graščini Cavalcante. Bilo je to proti dogovorjenim pogojem, radi česa je bil takoj poslan oddel vojske, kateri je začel z veliko razgorčenostjo tirati verolomne vstaše. —

Zasledovani so pritekli v pravi čas h graščini. Vojaki so jim bili že za petami. Stari Pietro, ravnaje se po ukazu svojega gospoda, jih je pustil skoz vrata. Ali zajedno ž njimi so vniknili v dvor i razgorčeni vojaki.

Zdivjal je boj — kratek, ali besen.

Ustaši so bojevali obupno, vojaki, razzlobljeni s tem, da si niso mogli kakor ostali tovariši ugoditi v zidovih dobljene Vicenze, niso dajali nikomu v milosti. —

Ste-li že občutili kdaj, kaj je to, biti v temi, slišati okoli sebe glasove, krik in ropot, in ne moči videti ?

Grof Cavalcante se je prebudil v svoji postelji iz trdega spanja, v kakršno je vedno padal, kadar je njegova bolezen odnehala.

Zaslišal je strelne puke, zmočen šum, obupne vzkrike — to vse kakor strašno gučanje vihre. Spomnil se je na Vincenzo.

Ali takoj je spoznal, da je to bilo bliže. Ni vedel, kaj se godi, toda razbral je, da je bitva v dvorišču njegove graščine.

Izpustil je čuden vzkrik iz grla. Bila je to radost, katero je bojovni starec občutil ob misli, da je sovražnik tako blizo. Toda razburjenost je ohromila njegove ude. Hotel je vstati, a ni mogel. Obupno je stiskal krčevito zatvorjeni pesti. Zaman si je prizadeval vstati, nogi mu niste hoteli služiti.

Z dvorišča je zvenel sem še zmeraj hrup bitve.

«Ermelina !» je kričal starec s hreščečim glasom.

Nič odgovora. —

«Pietro, Pietro !» je klical napenjaje vse sile.

Divje tuljenje z dvora mu je bil jedini odgovor. —

Mrzel pot mu je stopil na čelo.

«Moj Bog», je stokal starec, vijoč roke nad glavo. «Kaj ne smem iti, da bi varoval

svoj dom pred sovražnikom? — Ermelina!
— Pietro! » —

Hrup je tihnil, tihnil in ginil v dalji. Bilo je slišati še le pojedine strele, — potem je umolknilo vse.

Starec se je zvijal na postelji v bolestitih, toda bolj še ga je trapila grozna negotovost.

Kdo je zmagal? — Kje je bila Ermelina, kje Pietro? Zakaj ne prideta? — Hotel je klicati, ali glas mu je odrekel. — Obupno se je valil na postelji. Ruval si je lase, trgal z nohti prsa, grizel z zobmi v blazino. Potem je poslušal. Zunaj je bilo grobno tiho, ali ta tišina je bila strašnejša kot grom pušk. —

Nakrat se je začel oglašati ropot, — škripanje in praskanje. Bilo je, kakov kadar se suho vejevje v peči razgoreva.

Starec je mahal po zraku. Čutil je ogenj, spoznaval, da graščina gori. — Zrak je postajal topleji, neznosen. Grof si je otrl pot s čela. Poslednjič se je oprl s silo obupnosti z rokama ob postelj.

Njegov dom je gorel, in on je bil tu prikovan.

Čutil je že, da se okoli njega širi požar. Njegov glas je zanikal v ropotu padajočih tramov.

Naglo je vstal, sile so se mu povrnille. V tem hipu je bil grozen. —

Planil je iz goreče zgradbe. Čvrsti v zduh ga je osvežil.

«Ermelina! Pietro!» je klical obupno, razpenjaje nedro.

«Sem, sem!» se je ozval slab glas. —

Starec je šel po glasu, izpotaknil se ob nekaj na zemlji. Sklonil se je in otipal svojega slugo.

«Ti si, Pietro? Kaj se je zgodilo?» —

«Prišli so naši — », je stežka grgral umirajoči sluga, «za njimi vojaki, — strli so je, zagnali in zapalili graščino. — So proč — vsi!» —

«In Ermelina?» je vprašal grof. —

«Ne vem!» —

«Govori, govori, starec!» je obupno kričal grof. «Ali je bojevala in umrla ž njimi?» —

«Nisem videl nič. Hotel sem k vam, gospod, ali kroglja je ustavila moje korake. — Ne vem, kje je» —

«Lažeš, Pietro!» je zakričal grof. «Ko bi bila umrla, bi mi to rekel! Toda ona je pobegnila, pobegnila z Avstrijci. Bil je on med njimi!» —

«Ne vem, — nič — nič — tema — » je zastokal sluga.

«Čuješ, Pietro? Ali je bil ta častnik med njimi?» Ali Pietro ni odgovoril, — bil je mrtev. —

Grof je vstal z zemlje. Vzravnal se je v celi svoji visokosti. Zdelo se je, da je postal orjak. «Ermelina!» je zahuknil, da je od lesov odmevalo. «Moje dete», — je klical tresočim glasom. —

Z razpetima rokama, plujočimi lasmi je bežal naprej k terasi. Bil je podoben brže nekakemu strahotnemu pojavu nego človeku.

Klical je zopet, toda zopet zaman. —

«Torej vendar — vendar!» je bolešno zaječal. «Pobegnila je, zapustila dom svojih očetov, zapustila mene! — Šla je z vragom naše svobode».

Bednica, — nesramna ženska! Proklinjam te — ».

Onemogel se je zgrudil na tla. Začutil je nekaj pod svojima rokama. Kakor od gada pičen se je zdrznil. Bila je obleka, ženska obleka.

Segal je s koščenima rokoma po postavi, katera je tu ležala. Otipal je obličje. —

«Ermelina! Moje dete, nadeja moja!» je vzkriknil in se vrgel na truplo. «Ti nisi odšla! Bogu bodi hvala. Ti si tu, — ostala si pri meni, — verna svoji krvi. Ermelina, Ermelina! Vzbudi se vendar, so že proč, — odšli so. Izpregovori, da slišim tvoj mili glas. — Otvori oči, čutim je na svojem obličju. Ti torej nisi odšla! In jaz, nespačetni starec, jaz sem te klel! Mislil sem, da

si šla za njim, za tem tujcem. Da si pozabila na svoje obljube. Ti, Ermelina, moja vnučka, moj angelj! » —

Starec se je pregnil k devici in pritisikal razpaljene ustne na njeno čelo.

«Ermelina!» je klical proseče. «Ermelina!» —

Toda ni se prebudila od njegovih poljubov. Začutil je, da je njeno čelo mrzlo kakor led. —

Obupno se je vzklonil starec in z obema rokama se prijel za glavo. Umel je vse...

Ni se zgrudil na tla, krčevito je mahal po zraku.

«Mrtva, mrtva!» je kriknil in uničen se je zgrudil na truplo.

Kakor onesveščen je ležal na tleh. Njegove ustne so poljubljale devičine ustne, roke sta tipali po obleki, kakor bi se hoteli prepričati, da je to ona. — Šepetal je njeno ime. —

Potem se je naglo vzmogel, in, posadivši se na tla, je vzel devico v naročje.

«Odšla si mi, ti zlato dete», je govoril z neizrečeno milim glasom. «Odšla si in pustila tu ubogega, zapuščenega starca. Uničila si vse moje krasne sanje, moje načrte za bodočnost! Hotel sem te narediti srečno, hotel sem ti dati vse, kar more blažiti. Saj si ti poslednja mladika starega drevesa, čegar usehla veja sem jaz! — Ermelina! Kaj ne,

da nisi umrla? Izpregovori, samo zašepetaj, in novo življenje vliješ v moje telo. Ne odhajaj mi, — vrni se zopet. Kaj te tu čaka? Življenje polno mika, polno razkošja. Bodeš žena, Ermelina, žena slavnega moža! Bodeš mati, Ermelina, mati najljubeznivejših, najdejnih detet. Bodeš je vzgojevala v ljubezni do domovine, povedeš je k slavi. In jaz, srečni starec, bom ti je varoval. Bodem zibal svoje pravnuke na kolenu, kakor zdaj tebe.

In pripovedaval jim bom o tem, kako junaški se je njihova mati branila tujcem. On je bil tu, kaj ne, da je bil? Hotel je, da bi šla ž njim, ali ti nisi šla. Rajši si hotela smrt nego izdajo. Nisi mogla drugače, saj si moja vnučka, si hčerka Italije. In Italija bode velika, imajoča take žene, kakor si ti, moja Ermelina! —

Starec se je poigraval z devičinimi lasmi, privijal in stiskal jo k sebi, šepetal sladke besede in zadovoljno se nasmihal. Bil je blazen! —

Naklonil je glavo k njenim prsom. Poslušal je. Ni slišal utripanja srca. Bila je torej mrtva.

«Že vem, umrla si, Ermelina! To tu je kri, tvoja kri! In tu rana — pri samem srečju!»

In jaz sem sam. Poslednji svojega rodu, ne človek več, — le ruševina spomenik zašle slave. In za menoj tam gori naš dom.

Ne bodem gojil vnučadi. Z nama so izmrli Cavalcanti».

Slepec je sklonil glavo na prsa in tiho plakal.

Ni opazil niti, da zaletujejo ven sem k njemu kosi ogoreloga lesu, da mu težki dim in gorki zrak kratita dih.

V tem se je oglasil v dalji ropot bobnov, trobljenje poljnic in umerjeni vojaški korak. Bila je avstrijska vojska, ki se je vračala po kratkem odpočitku iz pokorjene Vicenze k Veroni. —

Starec je naglo vstal. Z nadčloveško silo je vzdignil mrtvo dekle v naročje. Plašno je obračal glavo v to stran, od koder je bil slišal te zvoke. Njegovo obličje se je izpačilo.

«Prihajajo!» je vzkriknil. «Hočejo te mi vzeti! Ali ne dam, ne dam te jim, Ermelina! Poslednje dete doma Cavalcante! Poslednje! — Bodeš pogrebena v domu svojih očetov in tvoj ded bo za grobarja!»

Trdnega koraka se je gnal starec s svojim bremenom po navajeni poti k durim svoje spalnice. Ni se zgrudil, ni izpotaknil. Kakor bi se mu naglo bil vrnil pogled, se je izognil trupla starega Pietra, katero mu je ležalo na potu. —

Gorki zrak in dim mu je udarjal v obraz, ali starec je, ne maraje za to, spehal naprej.

Izginil je v dimu.

Ogoreli strop nad spalnico je zapras-
ketal in z gromovim ropotom zrušil se je doli.
Oglasil se je krik — potem je utihnilo vse.

Poslednja členu rodu Cavalcantov sta
bila pokopana.

VSEBINA.

	Str.
1. Predgovor	5
2 Epizoda.	7
3 Osveta	25
4 Izdajica.	37
5 Prisega	52
6 Bataljonski trobač	78
7 Oče i sin	98
8 V rojstni vasi	108
9 Baterija iz kamenja	127
10 Idila v razvalinah	169
11 Poslednja	182

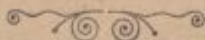

„Slovanska knjižnica“

izhaja vsakega 15. dne v mesecu in stane vsakeho

1 qld. 30 kr.

1. — „Ratmir“, češki spisal Jan Vávra, poslovenil Petrovič. Dodan je zgodovinski spis o dobi, ko se je vršila ta povest.
2. — I. „Pojdimo za Njim“. — II. „Angelj“. Poljski spisal Henrik Sienkiewicz; prvo poslovenil Petrovič, drugo † Fran Gestrin. — „Stanku Vrazu“, hrvaški speval August Šenoa.
3. — „Slučajno“, ruski spisal P. N. Polevoj, poslovenil J. Kogej. — II. „Amerikanci“, spisal I. I. Jasinski, poslovenil J. Kogej. — Dodan je pišek o pisatelju Polevem.
4. „Protivja“, slovaški spisala Ljudmila Podjavorinská, poslovenil Anonym. — Dodatek o Slovaki in pisateljici. — Azbuka za Slovence, Srbe in Ruse. — Gregorčičevi pesmi „Domovini“ in „Pri mrtvaškem odru“ v azbuki.
5. I. „Cesarja je bil šel gledat“. — II. „Pravda“. — III. „Prevžitar“. Iz lužiškega poslovenil Simon Gregorčič ml. — IV. Članek: „O baltiških Slovanih in Lužičanih“. Spisal Simon Gregorčič ml.
6. in 7. — I. „Stara Romanka“, poljski spisala E. Orzeszkova, poslovenil Vekoslav Benkovič.
8. — I. „Mali Zlatko“, češki spisal Jos. D. Konrad, poslovenil Vekoslav Benkovič. — II. „Pogumnim Bog pomaga“, ruski spisal P. N. Polevoj, poslovenil J. J. Kogej. — III. a) „Materne solze“, b) „Pesem obsojencev“, pesmi, ruski zložil Nekrasov; poslovenil Iv. Vesel-Vesnin; c) „Slovan jsem“, češka pesem.
9. — I. „Žalostna svatba“, poljski spisala Valerija Morzkowska, poslov. Pohorski — II. „Kako sem izpovedoval Turke“, češki spisal Jos Holeček, poslovenil † Fran Gestrin.

- 10.** — I. „Osveta“. Češki spisal Dragotin Sabina, poslovenil Radoslav Knaflič. — II. „Stric Martinek“, češki spisala Gabrijela Preissová, poslovenil † Fran Gestrin.
- *11. 12 13. in 14.** — Odiseja, povest slovenski mladini, prosto po Homerju spisal Andrej Kragelj.
- 15.** — I. „Kjer je ljubezen, tam je Bog“, ruski spisal grof Leo Tolstoj, poslovenil Ad. Pahor. — II. „Rakvar“ Grobovščik, ruski spisal A. S. Puškin, poslovenil J. K-j. — III. „Božena“, poslovenil iz češčine Rňý.
- 16.** — I. „Turopoljski top“, hrvaški spisal August Šenoa, poslovenil Peter Medvešček. — II. „Dvoboj“, češki spisal Svatopluk Čech, poslovenil J. M. Frankovski.
- 17.** — Izbrani spisi Vaclava Kosmáka. I. — Poslovenil I. M. Frankovski in Rňý.
- 18.** — Izbrani spisi Vaclava Kosmáka II. —
- 19.** — „Pošasti“. Češki spisal V. Beneš - Třebizský, poslovenil Z. Ž. Trbojski.
- 20 21. 22 in 23.** — „Zaobljuba“. Hrvaški spisal Ferd. Becić, poslovenil Pet. Medvešček. — „Štiri dni“, ruski spisal V. M. Garšin.
- 24.** — I. „Čarovnica“, srbski spisal Velja M. Miljković, poslovenil Ivan Sivec. II. „Tri smrti“, pripovedka grofa L. N. Tolstega, poslovenil Podravski.
- 25.** — Narodne pripovedke v Soških planinah, zbral in napisal A. G. II.
- 26.** — I. „Lotarijka“, hrvaški spisal Večeslav Novak. — II. „Izgubljeni sin“. Iz srbskega „Putnika“ l. 1862. — III. „Mrtvaška srajca“. Iz srbsčine po F. Oberkneževiču v „Putniku“ l. 1862. — Vse tri poslovenil Simon Gregorčič ml.
- 27.** — „Preskušnja in rešitev“ ali „Domá najbolje“, češki spisal X. Čekal, poslovenil Simon Gregorčič ml.
- 28.** — Petdesetletnica Simona Gregorčiča. — Drugo izdanje. 30 kr.
- 29.** — Narodne pripovedke v Soških planinah, zbral in napisal A. G. II.
- 30.** — Iz spisov Pavline Pajkove.
- 31.** — Slike iz Prage, — češki spisal E. Herold, poslovenil Jos. Faganelj.
- 32.** — I. „Ne bodimo lipov les!“. Češki spisal Fr. Pravda (Vojteh Hlinka), poslovenil Šimon Pomolov. — II. „Blazni goslar“, češki spisal Josip Kajetan Tyl, poslovenil A. Petrič.

- 33.** — „Gardist“, češki spisal Alojzij Jirásek, posl. A. Benkovič.
- 34.** — I. „Abla“. — II. „O nepravem času“, spisala Milena Mrazović, poslovenila Minka V—é. — III. „Iz sela“, spisal Ksaver Šandor Gjalski, poslovenil Kosec.
- 35.** — „Gorjupa naša kupa“, poljski spisal Lucijan Titomir („Lubawa“), poslovenil S. Tugomil. — „Kazančiči“. Povest iz življenja Bošnjakov. Hrvatski spisal Ivan Lepušić, poslovenil Ivan Čestimir.
- 36.** — „V gradu in pod gradom“. Češki spisala Božena Nemčeva. Poslovenil Petrovič.
- 37.** — „Godčevska Lizika“. Pripovedka. Češki spisal Vitězslav Hálek. Posl. Anonym. — „Olga Žilinska“. Slika iz borbe Slovakov za svoj narodni obstanek. Spisal Jan Janča. Poslovenil Pohorski.
- 38. in 39.** — „Izbrane pesmi“. Zložil Anton Funtek. 50 kr.
- 40.** — „Materin blagoslov“. Igra v treh dejanjih. Spisal Anton Klodič - Sabladoski.
- 41.** — „Posavček“. Slika iz življenja v polpretekli dobi. Spisal Anton Sušnik.
- 42-43.** — I. „Smodin“. Povest. Spisal Dobrávec. — II. „Za negotovimi težnjami“. Vaška povest. Slovaški spisala Ljudmila Podjavorinská, poslovenil Anonym.
- 44-45.** — Poezije. Zložil Josip Pagliaruzzi-Krilan. II. 50 kr.
- 46.** — „Ikonija“, vezirjeva mati. Srbski spisal Čeda Mijatović. — Poslovenil Podravski.
- 47.** — „Narodne pripovedke v Soških planinah“. III. — Iz zbirke Jos. Kende in A. G.
- 48-49.** — Poezije. Zložil Josip Pagliaruzzi-Krilan. I. 50 kr.
- 50-51.** — „Preko morja“. Hrvatski spisal Evgenij Kumičić. Poslovenil A. Z. Lovanski.
- 52-51-54.** — „Zbrani spisi“. III. knjiga. Spisal Josip Pagliaruzzi-Krilan. 60 kr.
- 55-56.** — „Kapitanova hči“. Ruski spisal A. S. Puškin. Poslovenil Semen Semenovič.
- 57-58-59.** — Povesti s potovanja. Spisala Ana Řehaková. Poslovenila A. Dermôta in J. Kunšič. — Korotanske povesti. Spisala Gabrijela Freissová. Poslovenil Dermôta. 60 kr.
- 60-61.** — Poezije. Zložil Zamejski.
- 62-63.** — „Márica“. Spisal Ljuba Babić (Gjalski). Poslovenil Vinko Vinič.

- 64.** — „Punčika“. Mestni obraz. Poljski spisal Stanislav Grudziński. Poslovenil S. P—ov.
- 65-68.** „Slučaji usode“. Roman. Spisala Pavlina Paškova. (S sliko).
- 69-72.** „V Petrograd“. Potopisne črtice. Sestavil Ljudevit Stiasny.
- 73-74.** — „Strahomir“. Izvirna romantiška igra v petih dejanjih. Spisal Ivan Benko. — „Mlada Zora“. Romantiški igrokaz v treh dejanjih. Spisal Milovan.
- 75-76.** — „Na bojišču“. Češki spisal Jan Klecanda. Poslovenil Ivan Rejec.
- 77.** — „Beračica“. Pripovedka iz Bosne. Spisal Vinko Zorič. — Prevel Podravski.
- 78-79-80-81.** — „Na razstanku“. Spisali Slovenski osmošolci.

